

Міністерство освіти і науки України
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки, бізнесу і контролю
Кафедра економіки промисловості
Ступінь вищої освіти – другий (магістр)
Спеціальність – 051 «Економіка»
Освітня програма – «Економіка підприємства»

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

**на тему: «Економічна ефективність виробництва продукції у
молокопереробній галузі»**

ШИФР КРМ. ЕП.1.938-03.2.16

Здобувачка _____ Ткаченко Д.В.

Керівник _____ д.е.н., проф. Кулаковська Т.А.
(науковий ступень, вчене звання, ПШ)

Кваліфікаційна робота допускається до захисту

Рішення кафедри від 12.12.2023 р., протокол № 7

Завідувач кафедри

економіки промисловості _____ Олександр ПАВЛОВ

Назва кафедри

(підпис)

Одеса – 2023 р.

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРИКЛАДНОЇ ЕКОНОМІКИ І
МЕНЕДЖМЕНТУ ім. Г.Е. Вейнштейна

Факультет економіки, бізнесу і контролю
 Кафедра економіки промисловості
 Ступінь вищої освіти – другий (магістр)
 Спеціальність – 051 «Економіка»
 Освітня програма – «Економіка підприємства»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Зав. кафедри _____

« ____ » _____ 202__ р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

здобувачки

Дар'ї ТКАЧЕНКО

1. Тема роботи: «Економічна ефективність виробництва продукції у молокопереробній галузі» затвердженою наказом ОНТУ від 05.12.2022 р. № 938-03.
2. Термін задачі здобувачем закінченої роботи 05.12.2023 р.
3. Вихідні дані роботи: наукові та статистичні джерела, інформація спеціалізованих Інтернет-сайтів, статистична звітність роботи підприємств: ПрАТ «Звенигородський сироробний комбінат», ТОВ «Пирятинський сирзавод» за 2021-2022 роки
4. Зміст кваліфікаційної роботи магістра: Розділ 1. Теоретичні засади визначення та підвищення ефективності виробництва; Розділ 2. Методологічні основи оцінки ефективності виробничої діяльності підприємств; Розділ 3. Діагностика стану молокопереробної галузі та практичні рекомендації з підвищення ефективності виробництва
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) таблиць – 24, рисунків – 4.
 Таблиця 1. Система показників ефективності операційної діяльності первинних суб'єктів господарювання; Рис.1. Система узагальнюючих та часткових показників ефективності виробництва; Таблиця 2. Багатофакторна модель вимірювання продуктивності Д. Сінка; Таблиця 3. Інтегрована модель чинників ефективності виробництва (продуктивності діяльності підприємства як виробничо-економічної системи); Механізм оцінки ефективності виробничого потенціалу підприємств за методикою П.В.

Осипова; Таблиця 4. Динаміка виробництва молокопродукції в Україні, тонн; Рис. 2. Загальна структура виробництва молочної продукції у 2021 р. в Україні, %; Рис. 3. Структура часток найбільших гравців молочного ринку України у 2021 році, %; Таблиця 5. Матриця SWOT-аналізу ринку молока та молочної продукції; Таблиця 6. Розрахунок часткових та інтегрального показників економічної ефективності виробництва на ПрАТ «Звенигородський сироробний комбінат» за 2021-2022 рр.; Таблиця 7. Розрахунок часткових та інтегрального показників економічної ефективності виробництва ТОВ «Пирятинський сирзавод» за 2021-2022 рр.; Таблиця 8. Факторний аналіз зміни витрат на одиницю продукції двох підприємств ПрАТ «Звенигородський сироробний комбінат» (№1) та ТОВ «Пирятинський сирзавод» («2») за 2021-2022 рр.; Таблиця 9. Показники економічної ефективності виробництва підприємств молокопереробної галузі України; Таблиця 10. Розрахунок обсягу виробленої продукції у вартісному виразі; Таблиця 11. Розрахунок вартості сировини та матеріалів продукції «Біфідовмісний м'який сир»; Таблиця 12. Розрахунок строку окупності інвестицій при використанні процедури дисконтування; Таблиця 13. Основні техніко-економічні показники виробничо-господарської діяльності підприємства ПрАТ «Звенигородський сироробний комбінат» до та після впровадження заходів; Таблиця 14. Основні техніко-економічні показники виробничо-господарської діяльності підприємства ТОВ «Пирятинський сирзавод» до та після впровадження заходів

6. Консультанти по роботі, із зазначенням розділів проекту, щостосуються їх:

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання _____

Керівник _____ Т.А. Кулаковська
(підпис)

Завдання прийняв до виконання _____ Д.В. Ткаченко
(підпис)

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№	Назва етапів кваліфікаційної магістерської роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Робота з літературними джерелами та розробка теоретичної частини кваліфікаційної роботи магістра	11.09 – 27.09.2023	
2	Аналіз методичних підходів до оцінки ефективності виробничої діяльності підприємства	28.09 – 30.10.2023	
3	Аналіз зовнішнього середовища підприємств молокопереробної галузі України	01.11 – 14.11.2023	
4	Факторний аналіз ефективності виробництва підприємств молокопереробної галузі	15.11 – 24.11.2023	
5	Оцінка ефективності проекту з підвищення ефективності виробництва на підприємствах молокопереробної галузі України	25.11 – 04.12.2023	

Керівник _____ Т.А. Кулаковська
(підпис)

Здобувач-дипломник _____ Д.В. Ткаченко
(підпис)

Несу відповідальність за ідентичність електронного та друкованого варіантів кваліфікаційної роботи, даю згоду на обробку персональних даних та не заперечую проти розміщення кваліфікаційної роботи на офіційних web-ресурсах ОНТУ.

Підтверджую, що в кваліфікаційній роботі відсутні порушення норм академічної доброчесності.

Здобувач-дипломник _____ Д.В. Ткаченко

АНОТАЦІЯ

на кваліфікаційну роботу магістра

КРМ містить 109 сторінок, 24 таблиць, 4 рисунків, список використаних джерел з 26 найменувань, 12 додатків.

Метою виконання роботи є дослідження теоретичних та методологічних визначення та оцінки ефективності виробничої діяльності підприємств, розробка практичних пропозицій з підвищення економічної ефективності виробництва.

Об'єктом аналізу, узагальнень і дослідження виступають процеси управління ефективністю виробничої діяльності підприємств.

Предметом дослідження є методичні підходи до виміру, аналізу та оцінки ефективності виробництва у молокопереробній галузі.

Завданнями роботи передбачено дослідити науково-теоретичні основи ефективності виробництва; проаналізувати методичні підходи до виміру та оцінки економічної ефективності виробництва; дослідження методичних підходів до оцінки ефективності виробничої діяльності підприємств; визначити сучасний стан молокопереробної галузі України; провести факторний аналіз ефективності виробництва на підприємствах молокопереробної галузі України; розробити пропозиції з підвищення ефективності виробництва на підприємствах молокопереробної галузі; розрахувати ефективність заходів з підвищення ефективності виробництва на підприємствах молокопереробної галузі.

За результатами виконаної роботи сформульовані висновки та пропозиції з підвищення ефективності виробництва на підприємствах молокопереробної галузі.

Одержані результати можуть бути використані на підприємствах молокопереробної галузі.

Рік виконання роботи – 2023

Рік захисту роботи – 2023

ABSTRACT
for a master's qualification work

QWM contains 109 pages, 24 tables, 4 figures, a list of used sources with 26 names, 12 appendices.

The purpose of the work is the study of theoretical and methodological definitions and evaluation of the efficiency of production activities of enterprises, the development of practical proposals for increasing the economic efficiency of production.

The object of analysis, generalizations and research is the processes of managing the efficiency of the production activity of enterprises.

The subject of the study is methodical approaches to measurement, analysis and evaluation of production efficiency in the dairy industry.

The tasks of the work include researching the scientific and theoretical foundations of production efficiency; to analyze methodical approaches to measuring and evaluating the economic efficiency of production; the study of methodical approaches to the assessment of the efficiency of the production activity of enterprises; determine the current state of the milk processing industry of Ukraine; conduct a factor analysis of production efficiency at enterprises of the dairy industry of Ukraine; to develop proposals for increasing the efficiency of production at enterprises of the milk processing industry; calculate the effectiveness of measures to improve production efficiency at enterprises in the milk processing industry.

Based on the results of the work performed, conclusions and suggestions for increasing the efficiency of production at the enterprises of the milk processing industry were formulated.

The obtained results can be used at enterprises of the milk processing industry.

The year of completion of the work is 2023

The year of job protection is 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА.....	10
1.1. Сутність економічної категорії «ефективність виробництва» та її види.....	10
1.2. Система показників економічної ефективності виробництва.....	15
1.3. Чинники, резерви і шляхи підвищення ефективності виробництва.....	23
ВИСНОВКИ за Розділом 1.....	28
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ.....	30
2.1. Методика оцінки продуктивності діяльності виробництва Д. Сінка.....	30
2.2. Методичні основи виміру, оцінки та аналізу економічної ефективності виробництва і виробничого потенціалу проф. П. Осіпова.....	35
ВИСНОВКИ за Розділом 2.....	45
РОЗДІЛ 3. ДІАГНОСТИКА СТАНУ МОЛОКОПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ ТА ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА.....	47
3.1. Сучасний стан молокопереробної галузу та перспективи її розвитку.....	47
3.2. Оцінка ефективності виробництва продукції на підприємствах молокопереробної галузі України.....	61
3.2.1. Загальна характеристика ТОВ «Пирятинський сирзавод».....	61
3.2.2. Загальна характеристика ПрАТ «Звенигородський сироробний комбінат».....	63
3.3. Оцінка та вимір економічної ефективності виробництва ПрАТ «Звенигородський сироробний комбінат» та ТОВ «Пирятинський сирзавод»..	64
3.4. Пропозиції з підвищення інвестиційної привабливості підприємств молокопереробної галузі.....	78
ВИСНОВКИ за Розділом 3.....	97
ВИСНОВКИ.....	101
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	107
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Процес виробництва на будь-якому підприємстві здійснюється при певній взаємодії трьох визначальних його чинників: персоналу (робочої сили), засобів праці та предметів праці. Використовуючи наявні засоби виробництва, персонал продукує суспільно корисну продукцію або робить виробничі і побутові послуги.

Істотним чином на виробництво впливає фінансовий стан підприємства, а також певні організаційні, управлінські, технологічні та інші переваги, що відображаються як нематеріальні ресурси. Отже, ефективність підприємства – це комплексна оцінка кінцевих результатів використання основних і оборотних засобів, трудових і фінансових ресурсів та нематеріальних активів за певний період часу.

Суть проблеми підвищення ефективності виробництва (продуктивності виробничо-економічної системи) полягає у тому, щоб на кожну одиницю витрат – трудових, матеріальних і фінансових – досягати максимально можливого збільшення обсягу операційної діяльності або доходу, прибутку.

Студент	Ткаченко Д.В.			КРМ.ЕП.1.938-03.2.16.			
				Текстова частина	Стад		Стор.
						8	109
Керівник	Кулаковська Т.А.				ОНТУ		
Зав. каф.	Павлов О.І.						

Метою виконання роботи є дослідження теоретичних та методологічних визначення та оцінки ефективності виробничої діяльності підприємств, розробка практичних пропозицій з підвищення економічної ефективності виробництва.

Об'єктом аналізу, узагальнень і дослідження виступають процеси управління ефективністю виробничої діяльності підприємств.

Предметом дослідження є методичні підходи до виміру, аналізу та оцінки ефективності виробництва у молокопереробній галузі..

Завданнями роботи передбачено:

- дослідити науково-теоретичні основи ефективності виробництва;
- проаналізувати методичні підходи до виміру та оцінки економічної ефективності виробництва;
- дослідження методичних підходів до оцінки ефективності виробничої діяльності підприємств;
- визначити сучасний стан молокопереробної галузі України;
- провести факторний аналіз ефективності виробництва на підприємствах молокопереробної галузі України;
- розробити пропозиції з підвищення ефективності виробництва на підприємствах молокопереробної галузі;
- розрахувати ефективність заходів з підвищення ефективності виробництва на підприємствах молокопереробної галузі.

Методи дослідження: абсолютних і порівняльних переваг, аналітичні, індукції та дедукції, аналізу та синтезу, факторний аналіз.

Інформаційної базою дослідження є статистична інформація Державного комітету статистики України, дані Міністерства аграрної політики України, статистична і фінансова звітність підприємств за 2 роки, матеріали досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених, опубліковані у періодичних виданнях та розміщені у мережі Інтернет.

КРМ містить 109 сторінок, 24 таблиць, 4 рисунків, список використаних джерел з 26 найменувань, 12 додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА

1.1. Сутність економічної категорії «ефективність виробництва» та її види

Процес виробництва на будь-якому підприємстві здійснюється при певній взаємодії трьох визначальних його чинників: персоналу (робочої сили), засобів праці та предметів праці. Використовуючи наявні засоби виробництва, персонал продукує суспільно корисну продукцію або робить виробничі і побутові послуги. Це означає, що, з одного боку, мають місце витрати живої і уречевленої праці, а з другого, – результати виробництва. Останні залежать від масштабів застосовуваних засобів виробництва, кадрового потенціалу та рівня їх використання.

Ефективність виробництва є комплексним відбиттям кінцевих результатів використання засобів виробництва і робочої сили за певний проміжок часу (у зарубіжних країнах з розвинутою економікою для окреслення результативності господарювання використовують інший термін – продуктивність системи виробництва і обслуговування, під якою розуміють ефективне використання ресурсів (праці, капіталу, землі, матеріалів, енергії, інформації) при виробництві різноманітних товарів та послуг. Отже, ефективність виробництва і продуктивність системи – це по суті терміні-синоніми, які характеризують одні й ті ж результативні процеси. При цьому слід усвідомлювати, що загальна продуктивність системи є поняттям набагато ширшим, ніж продуктивність праці і прибутковість виробництва.

Отже, фактично визначення ефективності виробництва полягає в оцінці його результатів. Такими результатами можуть бути обсяги виготовленої продукції в натуральному чи вартісному (за оптовими цінами або за собівартістю) виразі або прибуток. Але ж сама по собі величина цих результатів не дає змоги робити висновки про ефективність або неефективність роботи

підприємства, оскільки невідомо, якою ціною отримані ці результати. Звідси для отримання об'єктивної оцінки ефективності підприємства необхідно також враховувати витрати, що дали змогу одержати ті чи інші результати.

Процес виробництва здійснюється через поєднання факторів, що його визначають: засобів праці (основні засоби), предметів праці (оборотні активи), робочої сили (трудові ресурси). Крім того, істотним чином на виробництво впливає фінансовий стан підприємства, а також певні організаційні, управлінські, технологічні та інші переваги, що відображаються як нематеріальні ресурси. Виходячи з цього можна дати таке визначення ефективності: ефективність підприємства – це комплексна оцінка кінцевих результатів використання основних і оборотних засобів, трудових і фінансових ресурсів та нематеріальних активів за певний період часу.

Завдання визначення ефективності виникає в різних ситуаціях, а його раціональне вирішення в конкретних умовах передбачає застосування тих або інших підходів чи методик. Можна виділити такі загальні напрями, за якими визначається ефективність:

1. оцінювання ефективності виробництва з метою забезпечення оптимальної стратегії управління ним. У межах цього напрямку досліджується насамперед ефективність використання ресурсів підприємства;

2. оцінювання ефективності підприємства з метою визначення його привабливості як потенційного об'єкта інвестування. Таке оцінювання може здійснюватися самим підприємством, потенційним інвестором або ж для забезпечення об'єктивності – незацікавленою організацією. При цьому портфельні інвестори, як правило, задовольняються фінансовими показниками ефективності, а стратегічних здебільшого цікавить комплексна її оцінка;

3. оцінювання ефективності підприємства на макрорівні з боку держави.

Розглянемо основні ознаки класифікації ефективності та її види відповідно до цих ознак.

1. За наслідками отриманих результатів. За цією ознакою можна виділити три види ефективності: економічну, соціальну та соціально-економічну.

Економічний ефект відображає різноманітні вартісні показники, що характеризують проміжні й кінцеві результати виробництва на підприємстві. Формами прояву економічної ефективності є різноманітні економічні ефекти: зростання продуктивності праці, зниження собівартості продукції, що виготовляється, збільшення прибутку, зниження матеріаломісткості, фондомісткості, трудомісткості продукції тощо.

Форми прояву соціальної ефективності пов'язані з отриманням соціальних ефектів: поліпшення умов праці, зростання життєвого рівня народу, поліпшення екологічних параметрів, збільшення тривалості життя людей та ін.

Соціальний ефект зводиться до скорочення тривалості робочого тижня, збільшення кількості нових робочих місць і рівня зайнятості населення, поліпшення умов праці та побуту, стану навколишнього середовища, загальної безпеки життя. Соціальні наслідки виробництва можуть бути не лише позитивними, а й негативними (збільшення безробіття, посилення інфляції, погіршення екологічних показників).

Форми прояву соціально-економічної ефективності зумовлені намаганням отримати максимальний економічний ефект при заданих параметрах соціального характеру.

2. За характером здійснюваних витрат. За цією ознакою розрізняють ефективність застосовуваних ресурсів та ефективність витрат (спожитих ресурсів). До ефективності застосовуваних ресурсів відносять: ефективність виробничих засобів, ефективність трудових ресурсів, ефективність нематеріальних активів.

До ефективності витрат належать ефективність капітальних вкладень, ефективність поточних витрат, ефективність сукупних витрат. Як видно вже з самих назв окремих видів ефективності, що входять до першої та другої груп, поділ на ці групи зумовлений необхідністю дати відповідь на таке запитання: при визначенні ефективності отриманий ефект слід відносити до всієї сукупності ресурсів, застосовуваних на підприємстві, чи тільки до тієї їх частини, що безпосередньо бере участь у створенні цього ефекту. Аналіз

аргументів прибічників того чи іншого варіанта відповіді на це запитання свідчить, що єдиної думки тут немає. А в конкретній ситуації у разі необхідності оцінювання ефективності діяльності підприємства слід застосовувати той варіант, котрий є більш адекватним економічному завданню, що вирішується. Тому право на існування мають показники ефективності обох зазначених груп.

3. За видами господарської діяльності. До цієї групи показників ефективності належать ефективність виробничої, торговельної, банківської, страхової та інших видів діяльності. Специфіка виду діяльності, безперечно, накладає певний відбиток на методологію визначення ефективності діяльності конкретного підприємства чи його структурних підрозділів, що проявляється в специфіці навіть самих показників ефективності, які застосовуються для цього.

4. За рівнем об'єкта господарювання. До цієї групи відносять ефективність економіки в цілому, ефективність галузі, об'єднання підприємств, підприємства, структурного підрозділу підприємства, ефективність виробництва окремих видів продукції.

5. За рівнем оцінювання. Відповідно до цієї ознаки ефективність може бути рівня суспільства та рівня суб'єкта підприємництва (господарювання). Необхідність поділу показників ефективності на ці дві групи зумовлена певною антагоністичністю інтересів суспільства та індивіда або їх інституційних аналогів – держави та підприємства. Як наслідок, має місце невідповідність між критеріями оцінювання ефективності тих чи інших явищ або заходів (наприклад, економічних законів, зокрема з питань оподаткування). Держава має свої критерії, а підприємства – свої, і вони часто істотно різняться. Так, оцінюючи економічний ефект діяльності підприємства, держава обчислює його валовий прибуток. Останній містить суму податків та інших обов'язкових платежів, що виплачуються з прибутку. Для підприємства ж ефект – це чистий прибуток, котрий залишається у його розпорядженні після сплати всіх обов'язкових платежів.

6. За умовами оцінювання. За цією ознакою виділяють реальну, розрахункову та умовну ефективність. Реальна ефективність – це фактичний рівень витрат та результатів за даними бухгалтерського обліку та звітності. Розрахункова ефективність базується на проєктних або планових показниках, отриманих розрахунковим шляхом. Умовна ефективність використовується для оцінювання роботи структурних підрозділів підприємства.

7. За ступенем збільшення ефекту. Ця ознака дає змогу виокремити первісну та мультиплікаційну ефективність. Необхідність такого поділу видів ефективності викликана тим, що в результаті здійснення тих чи інших заходів може спостерігатися як одноразовий ефект, так і мультиплікаційний. Мова про мультиплікаційний ефект може йти тоді, коли початковий ефект повторюється й примножується на різних рівнях даного підприємства, а також поширюється на інші підприємства та організації.

8. За метою визначення. За цією ознакою розрізняють абсолютну та порівняльну ефективність. Абсолютна ефективність характеризує загальну або питому (в розрахунку на одиницю витрат чи ресурсів) її величину, яку отримує підприємство в результаті своєї діяльності за певний проміжок часу. Порівняльна ефективність визначається шляхом порівняння можливих варіантів господарювання і вибору кращого з них. Її рівень відбиває економічні, екологічні, соціальні та інші переваги певного варіанта реалізації господарських рішень (напрямку діяльності) порівняно з іншими варіантами.

9. За типом процесу. Ця ознака дає змогу диференціювати підходи до оцінювання ефективності, урахувавши специфіку окремих процесів, які відбуваються на підприємстві. З погляду цієї ознаки можна окремо розглядати ефективність виробничих процесів (з точки зору як організаційної, так і технічної), ефективність управління, ефективність інвестиційної, інноваційної, маркетингової, фінансової діяльності та ін.

1.2. Система показників економічної ефективності виробництва

Вимірювання загальної ефективності (продуктивності) діяльності підприємства методологічно пов'язане перш за все з визначенням критерію і формуванням відповідної йому системи показників.

Критерій – це головна відмітна ознака й визначальна міра вірогідності пізнання суті ефективності операційної діяльності, відповідно до якого здійснюється кількісна оцінка рівня цієї ефективності. Правильно сформульований критерій повинен найбільш повно характеризувати суть ефективності як економічної категорії і бути єдиним для всіх ланок суспільного операційної діяльності – від підприємства до народного господарства в цілому [1, С. 453].

Суть проблеми підвищення ефективності виробництва (продуктивності виробничо-економічної системи) полягає у тому, щоб на кожну одиницю витрат – трудових, матеріальних і фінансових – досягати максимально можливого збільшення обсягу операційної діяльності або доходу, прибутку. Виходячи з цього, єдиним макроекономічним критерієм ефективності операційної діяльності можна вважати зростання продуктивності суспільної (живої і уречевленої) праці. У загальному вигляді критерій ефективності операційної діяльності відображає постійно здійснюваний процес максимізації обсягу чистої продукції (національного доходу) по відношенню до витрат живої і уречевленої праці (персоналу і виробничих фондів підприємства або народного господарства в цілому).

На рівні госпрозрахункового підприємства модифікованою формою єдиного критерію ефективності (продуктивності) його діяльності може слугувати максимізація прибутку за умови економічно обґрунтованої побудови систем цін на вироблювану продукцію та оплати праці залежно від кінцевих результатів операційної діяльності. Між народногосподарським і госпрозрахунковим (комерційним) критеріями принципової розбіжності не існує, оскільки при правильно побудованих цінах на засоби операційної діяльності і кінцеву продукцію збільшення обсягу чистої продукції

підприємства справляє адекватний вплив і на величину одержуваного ним прибутку. Кількісна визначеність і зміст критерію знаходять найбільш повне відображення в конкретних показниках ефективності виробництва [2, С. 87].

При формуванні системи показників ефективності операційної діяльності, виробничо-господарської і комерційної діяльності підприємства бажано дотримуватись певних принципів, а саме:

- забезпечення органічного взаємозв'язку критерію і системи конкретних показників ефективності операційної діяльності;
- відображення ефективності використання всіх видів застосовуваних у виробництві ресурсів;
- можливість застосування показників ефективності в управлінні різними ланками операційної діяльності на підприємстві;
- виконання найбільш важливими показниками стимулюючої функції у процесі використання наявних резервів зростання ефективності операційної діяльності, того чи іншого виду діяльності підприємства.

Система показників ефективності виробництва, що побудована з урахуванням зазначених принципів, має включати декілька груп:

- 1) узагальнюючі показники ефективності виробництва (діяльності підприємства);
- 2) показники ефективності використання праці (персоналу);
- 3) показники ефективності використання виробничих основних і оборотних засобів;
- 4) показники ефективності використання фінансових коштів (оборотних коштів і капітальних вкладень).

1. Кожна з перелічених груп охоплює певну кількість конкретних абсолютних чи відносних показників, що характеризують загальну ефективність виробництва (діяльності підприємства) або ефективність використання окремих видів ресурсів (табл.1.1) [1, С. 454].

Таблиця 1.1

Система показників ефективності операційної діяльності первинних суб'єктів господарювання

Узагальнюючі показники	Показники ефективності використання		
	праці (персоналу)	виробничих засобів	фінансових коштів
Прибуток підприємства	Продуктивність праці	Загальна фондівдача (за обсягом продукції)	Оборотність оборотних коштів
Рівень задоволення потреб ринку	Трудомісткість одиниці продукції	Фондовіддача активної частини основних засобів	Рентабельність оборотних коштів
Виробництво продукції на одиницю витрат ресурсів	Темпи зростання продуктивності праці	Рентабельність основних засобів	Відносне вивільнення оборотних коштів
Прибуток на одиницю загальних витрат	Частка приросту продукції за рахунок зростання продуктивності праці	Фондомісткість одиниці продукції	Питомі капітальні вкладення (на одиницю приросту потужності або продукції)
Рентабельність виробництва	Відносне вивільнення працівників	Матеріаломісткість одиниці продукції	Рентабельність інвестицій
Витрати на одиницю виробленої продукції	Зарплатомісткість одиниці продукції	Коефіцієнт використання найважливіших видів сировини й матеріалів	Строк окупності вкладених інвестицій
Частка приросту продукції за рахунок інтенсифікації виробництва			

Джерело: систематизовано на основі [3]

Формування системи показників для оцінки ефективності виробничо-господарської діяльності здійснюється насамперед залежно від її спрямованості. При формуванні системи показників оцінці ефективності виробничо-господарської діяльності треба враховувати значущість рівня використання трудових і матеріальних ресурсів для досягнення найкращих результатів господарювання.

За цієї умови сукупність вимірників ефективності виробничо-господарської діяльності об'єднують у дві групи:

- перша – це узагальнюючі показники підприємництва;
- друга – показники використання ресурсів (рис. 1.1) [4].

Розглянемо окремі елементи системи ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства в розрізі матеріальних, трудових та фінансових ресурсів.

Важливою є оцінка вартості ресурсного потенціалу, зокрема основних засобів та відображення відтворення (оновлення) ресурсів. До показників ефективності відтворення основних засобів входять:

- коефіцієнт інтенсивного оновлення – співвідношення обсягів вибуття і введення в дію за певний період;
- коефіцієнт оптимальності вибуття основних засобів – відношення фактичного коефіцієнта вибуття до нормативного.

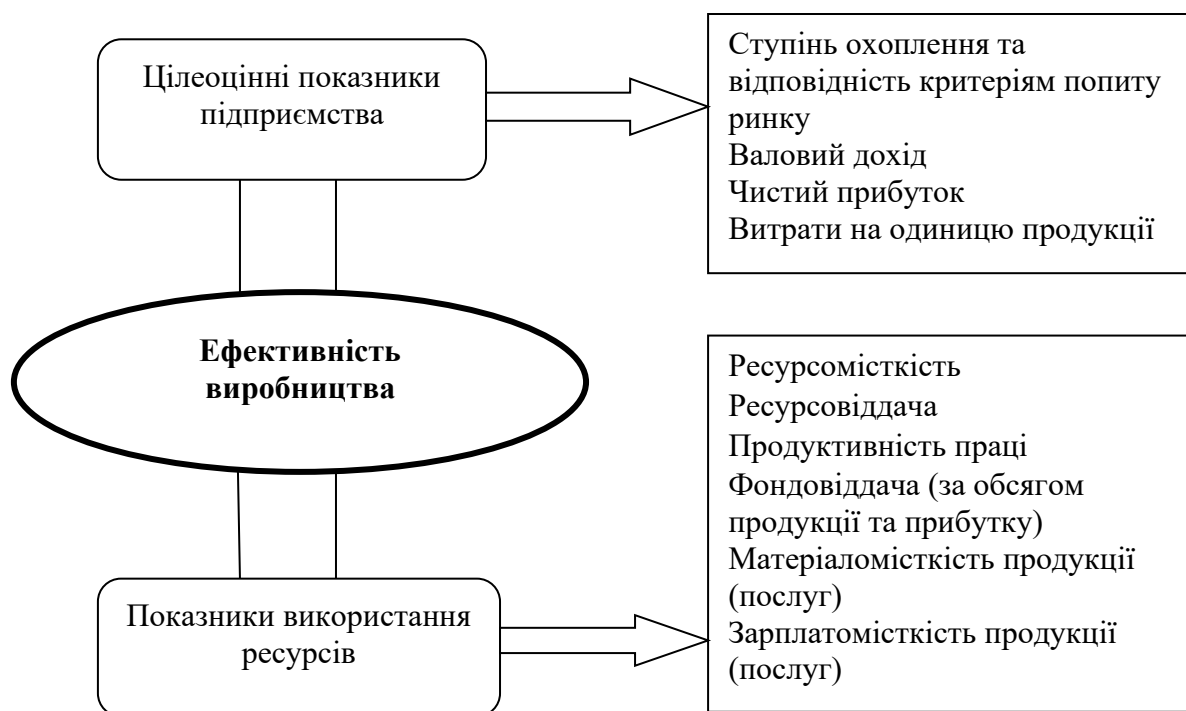

Рис.1.1. Система узагальнюючих та часткових показників ефективності виробництва

Система показників, що характеризує ефективність використання основних засобів охоплює два блоки:

- перший – показники ефективності відтворення окремих видів і сукупності засобів праці;
- другий – показники рівня використання основних фондів у цілому та окремих видів [4].

Показники, що характеризують рівень ефективності використання основних засобів, об'єднують в групи за ознаками узагальнення й охоплення елементів засобів праці.

Зокрема, методично важливими є визначення фондівіддачі та рентабельності використання окремих видових груп основних засобів. Означені показники можна розраховувати в розрізі видів вартісної оцінки основних засобів. Водночас, ускладненим є розрахунок коефіцієнтів змінності роботи устаткування, напруженості використання устаткування, інтенсивного навантаження устаткування, оскільки, не кожен вид устаткування має чітко визначену нормативну продуктивність.

Ефективність використання оборотних коштів на підприємстві характеризується швидкістю їх обороту (оборотністю). Виходячи з цього, показники, що характеризують швидкість оборотності оборотних коштів, є показниками ефективності їх використання.

Коефіцієнт оборотності розраховується шляхом ділення вартості реалізованої продукції за діючими оптовими цінами за певний період на середній залишок оборотних коштів за той самий період.

Коефіцієнт оборотності показує, скільки оборотів здійснили кошти за певний період. Періодом, за який визначають обсяг реалізованої продукції та середні залишки оборотних коштів може бути місяць, квартал, рік.

Показником, оберненим коефіцієнту оборотності, є коефіцієнт завантаження оборотних коштів, який показує, скільки оборотних коштів припадає на одну гривню реалізованої продукції за певний період. Для характеристики економічної ефективності використання оборотних коштів може бути використаний показник віддачі (рентабельності) оборотних коштів.

Ефективне використання оборотних коштів є одним із першочергових завдань підприємства в сучасних умовах і забезпечується прискоренням їх оборотності на всіх стадіях кругообігу: стадії створення виробничих запасів, стадії незавершеного операційної діяльності, стадії обігу. Прискорення

оборотності оборотних коштів дає змогу збільшити обсяги виробництва та реалізації продукції без додаткових фінансових ресурсів.

Продуктивність праці є узагальнюючим показником ефективності використання трудового потенціалу, характеризується співвідношенням обсягу продукції, робіт чи послуг до кількості живої чи уречевленої праці, витраченої на виробництво чи реалізацію даної продукції. Продуктивність праці розраховується на різних рівнях управління національним господарством, включаючи міжгалузевий, галузевий, окремі господарські структури і їх виробничі підрозділи. У загальному вигляді показники, що вимірюють продуктивність праці, визначають результати операційної діяльності у грошовому вимірі в розрахунку на одного працюючого за період часу.

Водночас, функціональні особливості підприємств не дають змоги використовувати в повному обсязі трудові та натуральні показники продуктивності праці.

Методично важливим є визначення виробітку в розрізі окремих категорій працівників та їх професійно-кваліфікаційних характеристик, трудомісткості в розрізі елементів обслуговування, операційної діяльності та управління.

Ефективність капітальних вкладень (виробничих інвестицій) характеризує економічні, соціальні й інші результати і господарську доцільність їх здійснення. Основою оцінки доцільності капітальних витрат служить порівнювання вигідності проєктів за умови обмеженості капіталу та забезпечення найбільших прибутків через реалізацію проєкту.

Розрізняють загальну (абсолютну) та порівняльну ефективність капітальних вкладень. Абсолютна ефективність капітальних витрат відображає загальну величину їх віддачі (результативність). Порівняльна ефективність характеризує переваги одного проєкту витрат перед іншим, розраховується з метою визначення кращого з можливих варіантів інвестування операційної діяльності.

Абсолютна ефективність визначається за допомогою двох взаємопов'язаних показників: коефіцієнт ефективності (прибутковості)

капітальних вкладень і термін окупності капітальних вкладень. Означені показники ефективності використовуються для обґрунтування інвестиційних проєктів, визначення та мінімізації порівняльної ефективності реальних інвестицій (метод зведених витрат).

Конкретні види ефективності виокремлюються не тільки за різноманітністю результатів діяльності підприємства, а й залежно від того, які ресурси беруть для розрахунків. Застосовувані ресурси – це сукупність живої та уречевленої праці, споживані – це поточні витрати на виробництво продукції (надання послуг). У зв'язку з цим виокремлюють ефективність застосовуваних і споживаних ресурсів як форми прояву загальної ефективності операційної діяльності.

Згідно з цим, визначають коефіцієнт ефективності застосовуваних ресурсів. Узагальнюючим показником ефективності споживаних ресурсів є рентабельність продукції. До загальних показників ефективності діяльності суб'єкта господарювання належить також рівень задоволення потреб ринку.

У процесі вимірювання ефективності операційної діяльності не слід ігнорувати визначення народногосподарського ефекту використання продукції як практично важливого узагальнюючого показника, оскільки при оцінці усіх видів діяльності підприємства обов'язково треба враховувати ступінь задоволення різноманітних потреб споживачів його виробів. Народногосподарський ефект використання продукції того чи іншого підприємства у сфері її споживання обчислюється у вигляді приросту чистого прибутку (доходу), тобто загального ефекту (збільшення прибутку внаслідок зростання обсягу операційної діяльності і продуктивності праці, економії експлуатаційних витрат і інвестиційних ресурсів тощо) за вирахуванням вартості придбання продукції виробничо-технічного призначення.

Внутрішньогосподарський (комерційний) економічний ефект (Ев.г.) розраховується на окремих стадіях відновлювального циклу «наука-виробництво-експлуатація (використання)» і визначається за формулою

$$E_{н.г.} = VP - B, \quad (1.1)$$

де VP , B_i – вартісна оцінка відповідно результатів та витрат.

Оскільки період, що визначається, має значну тривалість, то результати і витрати за кожен рік необхідно визначати з урахуванням часу. Тоді економічний ефект від технічних нововведень розраховується за формулою

$$E_{н.г.} = \sum_{i=in}^{ik} (VP_i - B_i) \cdot KД_i, \quad (1.2)$$

де VP_i , B_i – вартісна оцінка відповідно результатів та витрат у i -ому році розрахункового періоду;

ik , in – відповідно початковий та кінцевий роки розрахункового періоду;

$KД_i$ – коефіцієнт дисконтування.

Початковий рік розрахункового періоду – це рік початку фінансування розробки технічних нововведень, включаючи проведення наукових досягнень. Кінцевим роком розрахункового періоду вважається момент завершення всього життєвого циклу технічного нововведення, що охоплює його розробку, освоєння виробництвом і використання в народному господарстві [5, 6, 8].

Норма прибутковості і рентабельність як головні показники ефективності виробництва лише частково відображають результативність бізнесу.

Повніше це можна зробити на основі встановлення різних фінансових пропорцій у балансі підприємства на певну дату. Сукупність показників, які здатні всебічно охарактеризувати ефективність фінансово-господарської діяльності підприємства, охоплює кілька груп: перша – показники прибутковості; друга – показники ліквідності та платоспроможності; третя – показники стійкості; четверта – показники стану акціонерного капіталу.

Означені показники значною мірою відображають структуру формування фінансових ресурсів підприємства та є залежними від частки в ній власних оборотних коштів. Важливою метою діяльності підприємств та організацій є зростання соціальної ефективності. Виходячи з цього, економічну ефективність

відносно соціальної треба вважати проміжною. Рівень економічної результативності діяльності суб'єктів господарювання служить матеріально-фінансовою базою для розв'язання соціальних проблем. З урахуванням цієї важливої обставини кожному підприємству треба постійно оцінювати соціальну ефективність своєї діяльності.

Об'єктивне оцінювання соціальної ефективності наражається на труднощі, оскільки бракує науково обґрунтованої і загально визнаної методики її визначення. Тому потрібно спиратися на інтуїтивне та емпіричне уявлення про принципові підходи до оцінки соціальної ефективності.

Важливим є визначення динамічних співвідношень показників економічної та соціальної ефективності. Одним з завдань розвитку підприємства є переважання темпів росту соціальної над економічною ефективністю, що є можливим за умови оптимальної структури поточних витрат підприємства.

1.3. Чинники, резерви і шляхи підвищення ефективності виробництва

Під чинниками прийнято розуміти сили, що діють, обставини, умови, вплив яких може призводити до зміни рівня якого-небудь економічного показника. Під резервами підвищення економічної ефективності операційної діяльності розуміють невикористані можливості збільшення випуску продукції в розрахунку на одиницю сукупних витрат завдяки більш раціональному використанню усіх видів ресурсів підприємства [7-8].

Об'єкти дії чинників виражаються конкретними економічними показниками. Показники, які виражають об'єкт дії чинників, називаються результативними, а показники, що виражають чинники, – факторними. Застосовуються також і інші терміни для першого і другого випадків (результативна ознака і факторна ознака, залежна змінна і незалежна змінна, показник-функція і показник-аргумент і так далі). Фактори виступають

безпосередніми носіями, втіленням об'єктивно причинних взаємозв'язків, що існують в економіці.

Резерви підвищення прибутковості і продуктивності операційної діяльності найбільш укрупнено групуються за трьома групами: резерви економії витрат знарядь праці; резерви економії витрат предметів праці, тобто матеріальних витрат; резерви підвищення віддачі живої праці (економії витрат праці).

Шляхи використання резервів підрозділяються за групами в розрізі кожної з укрупнених груп резервів.

Рівень економічної і соціальної ефективності операційної діяльності залежить від чисельних чинників, що її визначають. У зв'язку з цим для практичного розв'язання завдань управління ефективністю важливого значення набуває класифікація чинників її зростання. Усі чинники доцільно класифікувати за обмеженою кількістю групувальних ознак, що сприяє визначення головних напрямків і шляхів підвищення ефективності операційної діяльності (продуктивності діяльності підприємства).

Класифікація великої різноманітності чинників зростання ефективності виробництва може здійснюватися за трьома ознаками:

- 1) видами витрат і ресурсів (джерелами підвищення);
- 2) напрямами розвитку і удосконалення операційної діяльності;
- 3) місцем реалізації у системі управління виробництвом.

Групування чинників за першою ознакою уможливорює досить чітке визначення джерел підвищення ефективності: зростанням продуктивності праці (економія витрат живої праці), зниження фондомісткості (капіталомісткості) і матеріаломісткості продукції, поліпшення використання природних ресурсів. Активне використання перелічених джерел підвищення ефективності виробництва передбачає здійснення комплексу заходів, які за своїм змістом характеризують основні напрями розвитку і удосконалення операційної діяльності (друга ознака групування чинників). Визначальними напрямами є перш за все прискорення темпів науково-технічного і

організаційного прогресу (створення нових і удосконалення існуючих технологій, конструкційних матеріалів, засобів праці і кінцевої продукції; механізація і автоматизація виробничих процесів; запровадження прогресивних методів і форм організації операційної діяльності і праці; побутова і регулювання ринкового механізму господарювання).

Практично більш важливою слід вважати класифікацію чинників ефективності за місцем реалізації у системі управління виробництвом (третья ознака групування чинників), особливо виокремлення з них двох категорій чинників – внутрішніх (внутривиробничих) і зовнішніх (народногосподарських), а також поділ сукупності внутрішніх чинників на так звані «тверді чинники» і «м'які чинники» [9].

Можливі напрями реалізації внутрішніх і зовнішніх чинників підвищення ефективності виробництва не однакові за ступенем дії (впливу), використання і контролю. Тому для практики господарювання, керівників і відповідних спеціалістів (менеджерів) підприємств важливим є детальне знання масштабів дії, форм контролю і використання найбільш істотних внутрішніх і зовнішніх чинників на різних рівнях управління виробництвом. Підприємство може і повинно постійно контролювати процес використання внутрішніх чинників шляхом розробки і послідовного здійснення власної програми підвищення ефективності операційної діяльності, а також врахувати вплив на неї зовнішніх чинників – економічної соціальної політики держави, діяльності національних інституційних організацій розвитку інфраструктури і структурних змін у суспільстві.

Напрямок – технологія. Технологічні нововведення, особливо сучасні форми автоматизації і інформаційні технології справляють чи не найбільш істотний вплив на рівень і динаміку ефективності операційної діяльності. За принципом ланцюгової реакції вони викликають суттєві зміни в технічному рівні і продуктивності технологічного устаткування, методах і формах організації трудових процесів, підготовці і кваліфікації кадрів тощо.

Напрямок – устаткування. Цьому чинникові належить одне з провідних місць у програмі підвищення ефективності операційної діяльності. Зростанню продуктивності діючого устаткування сприяють належна організація ремонтно-технічного обслуговування, оптимальні строки експлуатації, забезпечення необхідної пропорційності в пропускній спроможності технологічно зв'язаних його груп (одиниць), чітке планування завантаження у часі, підвищення змінності роботи, скорочення внутрішньозмінних витрат робочого часу тощо.

Напрямок – матеріали і енергія. Проблема економії і зменшення споживання сировини, матеріалів, енергії повинна бути під постійним контролем відповідних спеціалістів підприємств з матеріаломістким і енергомістким виробництвом. Нагальне завдання ресурсозбереження на таких підприємствах може позитивно розв'язуватись шляхом запровадження маловідходної та безвідходної технології, збільшення виходу корисної продукції чи енергії з одиниці використовуваного матеріалу, використання дешевих і низькосортних видів сировини, підвищення якості матеріалів за допомогою первинної обробки, заміна імпорتنих сировини і матеріалів матеріальними ресурсами вітчизняного операційної діяльності, раціоналізація управління виробничими запасами і розвитку ефективних джерел постачання.

Напрямок – вироби. Самі продукти (вироби), їх якість та дизайн також є важливими чинниками ефективності. Остання, тобто дизайн, повинна корелювати з так званою корисною вартістю, тобто тією сумою, яку покупець готовий заплатити за виріб відповідної якості. Передові підприємства постійно контролюють втілення своєї технічної переваги у конкретних výroбах, що користуються великим попитом на ринку. Проте для досягнення високої продуктивності підприємства просто корисності товару недостатньо. Пропоновані підприємством для продажу вироби повинні появитись на ринку у потрібному місці, у потрібний час і за розсудливою ціною. У зв'язку з цим підприємство мусить слідкувати за тим, щоб не виникало бодай найменших організаційних і економічних бар'єрів між виробництвом і окремими стадіями маркетингу.

Напрям – працівники. Основним джерелом і визначальним чинником зростання ефективності операційної діяльності (діяльності підприємства) є працівники – керівники, підприємці, спеціалісти, робітники. Продуктивність їх праці багато в чому визначається методами, технікою, особистим умінням, знаннями, відношенням до праці та здібністю виконувати ту або іншу роботу. Ділові якості працівників найбільш повно можуть проявлятися в умовах функціонування на підприємстві потужного і гнучкого мотиваційного механізму. Продуктивність праці буде зростати тоді, коли керівництво підприємства матеріально і морально заохочує до використання творчих здібностей усіх категорій працівників, проявляє інтерес до їх особистих проблем життєдіяльності, сприяє створенню і підтриманню сприятливого соціального мікроклімату, у межах своїх повноважень і можливостей підприємства здійснює соціальний захист людей, гарантує їх зайнятість тощо.

Таблиця 1.2

Інтегрована модель чинників ефективності виробництва (продуктивності діяльності підприємства як виробничо-економічної системи)

Чинників ефективності виробництв за класифікаційними ознаками			
Види витрат і ресурсів (джерела підвищення ефективності)	Основні напрямки розвитку і удосконалення операційної діяльності	Місце реалізації чинників у системі управління виробництвом	
		внутрішні	зовнішні
Продуктивність праці Фондомісткість продукції Матеріаломісткість продукції Природні ресурси	НТП Структура виробництва Організаційні системи управління Форми і методи організації виробництва Якість продукції Планування і мотивація виробництва	Технологія Устаткування Матеріали і енергія Вироби Працівники Організація і системи Методи роботи Стиль управління	Державна економічна і соціальна політика Інституційні механізми Інфраструктура Структурні зміни

Джерело: систематизовано на основі [7-9, 10]

ВИСНОВКИ ЗА Розділом 1

Ефективність виробництва – найважливіша якісна характеристика господарювання на всіх рівнях. Під економічною ефективністю виробництва розуміється ступінь використання виробничого потенціалу, що виявляється співвідношенням результатів і витрат суспільної операційної діяльності. Чим вище результат при тих же витратах, чим швидше він зростає в розрахунку на одиницю витрат суспільно необхідної праці, або чим менше витрат на одиницю корисного ефекту, тим вища ефективність виробництва. Узагальнюючим критерієм економічної ефективності суспільного виробництва служить рівень продуктивності суспільної праці.

Суть проблеми підвищення економічної ефективності виробництва полягає в тому, щоб на кожну одиницю трудових, матеріальних і фінансових ресурсів домагатися істотного збільшення обсягу операційної діяльності продукції. Це означає підвищення продуктивності суспільної праці, що і є критерієм підвищення ефективності операційної діяльності.

На рівні підприємства модифікованою формою єдиного критерію ефективності (продуктивності) його діяльності може слугувати максимізація прибутку за умови економічно обґрунтованої побудови систем цін на вироблену продукцію та оплати праці залежно від кінцевих результатів операційної діяльності. Резерви підвищення прибутковості і продуктивності виробництва найбільш укрупнено групуються за трьома групами: резерви економії витрат знарядь праці; резерви економії витрат предметів праці, тобто матеріальних витрат; резерви підвищення віддачі живої праці (економії витрат праці).

Рівень економічної і соціальної ефективності виробництва залежить від чисельних чинників, що її визначають. У зв'язку з цим для практичного розв'язання завдань управління ефективністю важливого значення набуває класифікація чинників її зростання. Усі чинники доцільно класифікувати за обмеженою кількістю групувальних ознак, що сприяє визначення головних

напрямків і шляхів підвищення ефективності операційної діяльності (продуктивності діяльності підприємства).

Класифікація великої різноманітності чинників зростання ефективності (продуктивності) може здійснюватися за трьома ознаками: видами витрат і ресурсів (джерелами підвищення); напрямками розвитку і удосконалення операційної діяльності та місцем реалізації у системі управління виробництвом.

Можливі напрями реалізації внутрішніх і зовнішніх чинників підвищення ефективності виробництва не однакові за ступенем дії (впливу), використання і контролю. Тому для практики господарювання, керівників і відповідних спеціалістів підприємств важливим є детальне знання масштабів дії, форм контролю і використання найбільш істотних внутрішніх і зовнішніх чинників на різних рівнях управління виробництвом. Підприємство може і повинно постійно контролювати процес використання внутрішніх чинників шляхом розробки і послідовного здійснення власної програми підвищення ефективності виробництва, а також врахувати вплив на неї зовнішніх чинників – економічної соціальної політики держави, діяльності національних інституційних організацій розвитку інфраструктури і структурних змін у суспільстві.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Методика оцінки продуктивності діяльності виробництва Д. Сінка

Існують різні методи оцінки діяльності підприємств, засновані на використанні системного підходу [11-13, 17]. Один з них – це метод, запропонований американським дослідником-аналітиком Д. Сінком [14]. Він передбачає використання кількісних і якісних індикаторів «параметрів стану», що відображають відповідність організаційно-господарської системи її цілям. Д. Сінк підходить до оцінки організаційно-господарської системи підприємства за результатами семи підсистем, елементи яких відображають у сукупності різні критерії оцінки. Індексні методи виміру продуктивності розкриваються у рамках багатофакторної моделі Д. Сінка [14], що виокремлює такі етапи управління продуктивністю:

- вимірювання та оцінювання продуктивності;
- планування продуктивності на підставі інформації попереднього етапу;
- контроль та підвищення продуктивності;
- вимірювання та оцінювання ефективності управлінських рішень, спрямованих на підвищення продуктивності.

Метод Д. Сінка можна визначити як метод оцінки за результатами (performance). В якості підсистем (критеріїв) Д. Сінк виділяє [15-16]:

- ефективність (effectiveness);
- економічність (efficiency);
- якість (quality);
- прибутковість (profitability);
- продуктивність (productivity);
- умови праці (quality of work life);

– інновації та оновлення (innovation).

Ці підсистеми як критерії оцінки Д. Сінк розглядає стосовно до різних рівнів управління і видів діяльності фірми, а також до організацій державного і приватного секторів з позначенням значимості кожного критерію для різних рівнів. Для підприємства Д. Сінк розглядає критерії:

а) відносно рівнів: працівника, групи, виробничого відділення, фірми;

б) стосовно до видів діяльності: НДДКР (науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки); виробництво та збут; обслуговування.

Зміст окремих критеріїв (підсистем) Д. Сінк визначає таким чином:

– ефективність – це здатність досягнення намічених цілей, насамперед, за такими параметрами як випуск продукції, що відповідає вимогам споживачів за якістю, кількістю і термінами поставки;

– економічність – це ступінь економії ресурсів і, отже, витрат; визначається зіставленням ресурсів, що підлягають споживанню, з ресурсами фактично спожитими;

– якість – це ступінь відповідності виготовленої продукції вимогам, специфікаціям, стандартам;

– прибутковість – це співвідношення між валовими доходами (іноді кошторисом) і сумарними витратами (у ряді випадків фактичними витратами);

– продуктивність – це співвідношення вартості продукції і витрат на одиницю продукції;

– умови праці (якість трудового життя) визначають здатність системи успішно функціонувати;

– інновації та оновлення – це ступінь оновлення асортименту продукції, рівень конкурентоспроможності випущених виробів [15-16].

Під час оцінюванні за результатами методом Д. Сінка визначаються значимість і відносні ваги кожного критерію, вимірювач критерію, ув'язка системи вимірювання з підвищенням продуктивності. Пріоритети та ваги кожного з критеріїв залежать від масштабів системи (фірми); напрямів діяльності фірми (маркетинг, НДДКР, виробництво), типу виробничої системи

(механічний цех, складальний конвеєр, переробне підприємство), стану системи (фірми, виробничого відділення, підприємства, щодо кадрового складу, управління, технології, організаційних структур і методів).

Вибір і оцінка критеріїв є вельми складними і вимагають аналітичного підходу щодо використання математичних методів. Але жодна організаційна система ніколи не надає однакової ваги всім критеріям. При оцінці за результатами використовуються такі поняття [15-16]:

- оцінка (rating) – визначення характеристики або величини якого-небудь параметра порівнянням його з певним еталоном або шкалою (як, наприклад, при оцінці продуктивності робітника);

- оцінка діяльності (performance appraisal) – формальна процедура оцінки роботи співробітника в основному шляхом збору інформації про виконання поставлених завдань;

- показник ефективності (результативності) (performance indicator) – спеціальний показник, що характеризує рівень досягнень на шляху реалізації поставлених цілей.

У процесі контролю використовуються поняття:

- ефективність виробництва (operations performance) – ринкова вартість виробленої продукції, поділена на сумарні витрати ресурсів організації;

- показники ефективності господарської діяльності фірми (operating performance) містять: прибуток, рентабельність продажів, рентабельність активів, рентабельність власного і позикового капіталу, дохідність акціонерного капіталу;

- коефіцієнт економії трудових витрат (labor-saving ratio) – відношення обсягів трудових витрат на одиницю продукції при удосконаленому і минулому методах роботи;

- стандартизація (standardization) – проведена адміністрацією програма розробки критеріїв або комплексу заходів, що забезпечують однорідність методів і умов у межах фірми і дозволяють здійснювати контроль за ними шляхом їх зіставлення. Така програма (або комплекс заходів) торкається питань

якості продукції та обсягу виробництва, умов праці, рівнів заробітної плати, технологічних методів;

– графік рентабельності (profitgraph) – графічне зображення співвідношення величини валового доходу і витрат при різних рівнях виробництва та реалізації, що дозволяє визначити межі рентабельною і збитковою діяльністю підприємства [14].

Згідно моделі Д. Сінка, управління продуктивністю сприймається як процес, метою якого є досягнення цілей підприємства на основі стратегічного та оперативного планування заходів з підвищення продуктивності підприємства та контролю за їх реалізацією.

Модель дозволяє розраховувати часткові і сукупні статичні коефіцієнти, часткові і сукупні динамічні індекси продуктивності, витрат та прибутковості. Результатом аналізу є визначення абсолютного та відносного впливу динаміки продуктивності (обсягу витрачених ресурсів) і рівня цін на прибутковість підприємства.

Алгоритм розрахунку продуктивності за Д. Сінком наведений у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Багатофакторна модель вимірювання продуктивності Д. Сінка

Показник	Алгоритм розрахунку	Зміст показника
1. Визначення індексів змін продукції та витрат		
Кількісний індекс за видами продукції та витрат		Зміна обсягів виробництва та витрачених ресурсів у натуральному вираженні
Індекс цін на окремі види продукції та витрат	$\frac{\text{дохід (собівартість) поточного періоду}}{\text{дохід (собівартість) попереднього періоду}}$	Зміна цін на продукцію та ресурси
Сукупний індекс за видами продукції та витратам		Сукупна зміна обсягів реалізованої продукції та понесених витрат
2. Визначення коефіцієнтів «витрати/доходи»		
Коефіцієнт «витрати/доходи»	$\frac{\text{витрати на реалізовану продукцію}}{\text{дохід від реалізації}}$	Частка кожного елемента витрат у

Показник	Алгоритм розрахунку	Зміст показника
		доходах підприємства
3. Розрахунок зважених індексів результативності		
Індекс продуктивності	$\frac{\text{кількісний індекс для сукупної продукції}}{\text{кількісний індекс для кожної групи витрат}}$	Відносна зміна продуктивності
Індекс відшкодування витрат	$\frac{\text{індекс цін для сукупної продукції}}{\text{індекс цін для кожного виду витрат}}$	Відносна зміна темпів зростання цін на продукцію відносно цін на елементи витрат
Індекс прибутковості	$\frac{\text{сукупний індекс за продукцією}}{\text{сукупний індекс за видами витрат}}$	Відносна зміна прибутковості
4. Визначення абсолютного впливу на прибуток змін зважених індексів результативності		
Вплив на прибуток змін у продуктивності	$\frac{\text{статті витрат}}{\text{кількісний індекс для сукупної продукції} - \text{кількісний індекс для кожного виду витрат}}$	Грошовий вираз впливу на прибуток змін продуктивності
Вплив на прибуток змін у цінах	вплив на прибуток сукупних змін у цінах та продуктивності – вплив на прибуток змін у продуктивності	Грошовий вираз впливу на прибуток змін цін
Вплив на прибуток змін у продуктивності та цінах	$\frac{\text{статті витрат}}{\text{сукупний індекс по продукції} - \text{сукупний індекс за видами витрат}}$	Абсолютна зміна прибутку

Джерело: побудовано на основі [14, 15-16]

Головними перевагами моделі Д. Синка є:

- наявність контуру зворотного зв'язку з реалізованими управлінськими рішеннями для можливості модифікації системи виміру;
- формування погляду на продуктивність як на частину загального процесу управління підприємством;
- націленість виміру на фінансовий результат діяльності підприємства – отримання прибутку;
- можливість формування моделі у зворотній послідовності, що дозволяє визначати відповідний рівень прибутковості та продуктивності, на підставі чого розраховувати потребу у кількості та вартості ресурсів, необхідних для їх досягнення;
- можливість планування продуктивності та її впливу на прибутковість підприємства.

Незважаючи на певні переваги, запропонована модель, на думку [15], має ряд недоліків:

- планування продуктивності розпочинається з процесу постачання, в той час коли точкою відліку повинно бути дослідження вимог споживачів;
- управління продуктивністю обмежене рамками виробничого процесу, тобто вимірювання здійснюється для бізнес-процесів перетворення матеріалів у продукцію, в той час як підвищення продуктивності можливе за рахунок вдосконалення інших бізнес-процесів;
- значним ускладненням використання запропонованої моделі у практиці господарювання сучасних підприємств є велике різноманіття та динаміка обсягів продукції, іншими словами, її неоднорідність, натомість, традиційна теорія індексів передбачає, що набір товарів, витрат залишається незмінним у часі;
- використання співвідношення «витрати-випуск» обмежується постійною зміною балансу між прямими, накладними та капітальними витратами, що не враховано у запропонованій моделі розрахунку продуктивності та прибутковості підприємства.

1.2. Методичні основи виміру, оцінки та аналізу економічної ефективності виробництва і виробничого потенціалу проф. П. Осіпова

Узагальнюючим показником ефективності виробництва є витрати виробництва, що припадають на одиницю сукупного результату. На відміну від всіх запропонованих систем показників ця система, що включає узагальнюючий і три часткові показники дає можливість зробити однозначний вимір ефективності виробництва в цілому й ефективності його елементів зокрема. Вона відповідає практично всім вимогам визначення економічної ефективності виробництва на основі статистично достовірної системи показників, викладеним вище: використовується одна методика визначення рівня ефективності, система показників якої має характер ієрархії на чолі з

узагальнюючим показником, що розпадається на часткові показники без залишку, тобто зміна узагальнюючого показника може бути викликана тільки зміною часткових показників ефективності використання елементів виробництва, показники системи мають однакову структуру й розмірність [18].

Не менш важливим питанням у розробці системи показників ефективності виробництва є вибір показників для застосування в практиці планування й аналізу. Безперечним є те, що витрати елементів виробництва можуть бути виражені відповідно амортизацією основних виробничих засобів (А), річною сумою матеріальних витрат (М) і річними витратами по оплаті праці й змісту персоналу з відрахуваннями у фонди соціального забезпечення (ЗП), а сукупні витрати виробництва кінцевого продукту – витратами на його виробництво – Z ($Z = A + M + ЗП$).

Собівартість у формі витрат на виробництво одиниці споживчої вартості – найбільш прийнятний вимірник для визначення економічної ефективності виробництва. Її зниження за інших рівних умов уже саме по собі означає ріст продуктивності суспільної праці. У собівартості відбиваються не повні витрати живої праці, а частина їх, що відповідає необхідній праці, однак це дозволяє судити про результативність праці в цілому, оскільки необхідний і прибавочний продукти створюються тією самою працею.

Як показник якості роботи підприємств і галузі, собівартість володіє рядом важливих властивостей, серед яких слід зазначити універсальність форми, що дозволяє виявити витрати на виробництво окремого виду й усього обсягу продукції, виробленої в кожній ланці виробничого апарата, гнучкість, можливість різних модифікацій і вибору показників, що враховують специфіку виробничого процесу й характер продукції (робіт, послуг); можливість дезагрегування показника, використовуюваного на всіх рівнях керування виробництвом аж до окремих робочих місць; безперервність відбиття зміни витрат, що дає подання про їх абсолютну й відносну величину й динаміку у кожному відрізку часу.

Однак існує проблема вірогідності виміру витрат елементів виробництва, суть котрої полягає в тім, що склад витрат включають та інші витрати, які, як це буде показано, становлять у галузях харчової промисловості значну величину порядку 10 %. Можливі кілька варіантів розподілу цих комбінованих витрат по елементах виробництва: по функціональному зв'язку, по питомій вазі витрат елементів виробництва в сумарному підсумку, за коефіцієнтами значимості витрат елементів виробництва й ін. [18]. У кожному разі необхідно вирішити питання про розподіл цієї групи витрат. Метою розрахунку узагальнюючого й часткових показників, у першу чергу, є виявлення вектора спрямованості й вірогідності величин цих показників з відомою часткою погрішності. Дослідження, проведені статистиками в області дисперсії значень показників для міжгрупових відхилень, показують, що групові частки відхиляються від середньої у дві сторони, а дисперсія змінюється непомітно. При реальній варіації частин у межах 0,4-0,6 ефект стратифікації складе всього лише 3 %. На наш погляд, подібна погрішність цілком припустима при розподілі групи інших витрат пропорційно питомій вазі витрат кожного елемента в сумарному підсумку.

У цілому на величину собівартості (витрат обігу й виробництва) впливають різні фактори, які можна об'єднати у дві групи.

Перша група – зовнішні фактори, що відбивають загальний рівень розвитку економіки України й не залежні від діяльності господарюючого суб'єкта. Вплив цієї групи факторів проявляється в рівні цін на сировину й матеріали, устаткування, енергоносії, у тарифах на транспорт, воду й ін. матеріальних послуг, у ставках орендної плати, у нормах амортизаційних відрахувань, відрахувань на соціальне страхування й інших обов'язкових платежів.

Друга група – внутрішні фактори, безпосередньо пов'язані з результатами діяльності господарюючого суб'єкта, з його підприємницькою діяльністю. До них відносять: розмір виручки від реалізації продукції, застосовувані форми й

системи оплати праці, рівень ефективності використання й відтворення елементів виробництва й ін. [18].

Вимірник виробленої продукції (ВП) реально відбиває кінцевий результат діяльності. Все це дозволяє зробити висновок про те, що найбільш достовірним показником економічної ефективності виробництва (ЕЕВ) у методичному відношенні є витрати на гривню виробленої продукції (Впп)

$$ЕЕВ = Впп = 3/ВП \quad (2.1)$$

Що стосується часткових показників, то вони є показниками ємності: фондоємності ФЄ, матеріалоємності МЄ й трудомісткості ТМ:

$$ФЄ = А/ВП, \quad (2.2)$$

$$МЄ = М/ВП, \quad (2.3)$$

$$ТМ = ЗП/ВП. \quad (2.4)$$

Із трьох представлених часткових показників економічної ефективності виробництва тільки один МЄ тривалий час використовувався для виміру ефективності витрат оборотних коштів і традиційно вважався загально визнаним. На погляд автора методики, і показники ФЄ, ТМ, що мають ту ж методичну основу, що й МЄ, також вірогідно відбивають ємнісні характеристики участі інших елементів виробництва в створенні кінцевого продукту діяльності.

Ідеологією побудови всіх показників системи є критерій економічної ефективності виробництва, що відбиває принцип раціонального господарювання – досягнення максимального результату при мінімальних витратах. У конкретному економічному прояві узагальнюючим показником є витрати на гривню зробленої продукції, а частками показниками, відповідно – амортизація, витрати по оплаті праці й змісту персоналу й витрати сировини й матеріалів на гривню зробленої продукції. Вектор спрямованості

узагальнюючого й приватного показників ефективності орієнтований на ресурсозбереження або мінімізацію витрат ресурсів виробництва [12].

Узагальнюючий показник економічної ефективності виробництва повинен без залишку дезагрегироваться на часткові показники, що характеризують ефективність трьох елементів виробництва, і що кожний із часткових показників повинен мати однакову структуру й вимірники з узагальнюючим показником. Як було вже сказано, система показників для виміру ефективності виробництва і його елементів може бути представлена наступним вираженням

$$ЕЕВ = З/ВП = А/ВП + УП/ВП + СМ/ВП = ФЄ + ТМ + МЄ, \quad (2.5)$$

де А – амортизаційні відрахування й витрати по зносу основних засобів,
УП – витрати по оплаті праці й утримання персоналу з відрахуваннями у фонди соціального забезпечення,

СМ – витрати сировини й матеріалів,

ФЄ – фондоємність продукції,

ТМ – трудомісткість продукції,

МЄ – матеріалоемність продукції.

Наведене вираження (2.5) відповідає всім названим вище умовам побудови статистично достовірної системи показників для виміру ефективності виробництва і його елементів.

Усілякий ріст ефективності виробництва припускає поліпшення використання його елементів за рахунок посилення режиму економії, прискорення темпів науково-технічного прогресу, підвищення інтенсифікації виробничих процесів. У рішенні цих завдань важливе місце належить економічному аналізу. Роль економічного аналізу в підвищенні ефективності виробництва складається у виявленні й кількісній оцінці впливу факторів на показники ефективності елементів виробництва: фондоємність, трудомісткість

і матеріалоемність продукції, а також в оцінці ефективності виробництва в цілому.

Вимоги до побудови статистично достовірної системи показників визначають також необхідність розробки показників другого рівня, які можуть бути класифіковані на дві групи – показники ефективності використання елемента ресурсно-виробничого потенціалу й показники ефективності його відтворення [18]. Одним з основних вимог до конструювання цих показників є повне дезагрегування показника першого рівня на часткові показники другого рівня. Це означає, що частки показники другого рівня є складової частки показника першого рівня, і він розпадається на них без залишку. Тільки при цій умові стає можливим проведення коректного економічного аналізу по виявленню заходу кількісного впливу часткових показників другого рівня на часткові показники першого рівня.

Всі показники першого рівня – матеріалоемність, трудомісткість і фондоємність формуються під впливом тих самих груп факторів: факторів використання й відтворення. Вивчення їхнього роздільного впливу на показники ефективності елементів виробництва дозволить не тільки підвищити якість аналізу, але й забезпечити методичну основу для визначення комплексного впливу факторів використання й відтворення на результируючий показник – ЕЕВ.

Показники, що становлять групи використання й відтворення також повинні підлягати уніфікації, що додасть результатам аналізу ефективності використання й відтворення елементів виробництва коректність і методична спільність. Необхідність уніфікації факторів пояснюється тим, що варто забезпечити також їхню методичну триєдність.

Як було показано раніше, у своїй триєдності елементи виробництва формують ресурсно-виробничий потенціал. Це дає підставу стверджувати, що й ступінь використання цього потенціалу буде загальним показником використання для кожного елемента виробництва. Уже підкреслювалося, що вимір ресурсно-виробничого потенціалу промислового підприємства в

ціннісному виді дозволить ураховувати динаміку якості виробленої продукції, її асортиментну структуру й інші фактори зовнішнього й внутрішнього впливу. Тому цілком логічним буде введення в число показників використання й показника, що відбиває ціннісний фактор [18].

Фактори відтворення елемента виробництва – специфічні, однак і вони можуть бути підрозділені на кілька груп. Так, одним з основних можна назвати забезпечення елементом виробництва одиниці потужностного потенціалу. Динаміка цього показника дозволить визначити як ступінь забезпеченості потужнісного потенціалу елементом виробництва, так і якість відтворення в процесі його обертаності. Не менш важливим є й відтворення структури елемента, що багато в чому визначає його продуктивність і якісний зміст. Крім названих факторів відтворення елемента виробництва немаловажне значення в питанні формування його ефективності грає також швидкість його обертаності, що за інших рівних умов, обумовлює якість заміщення.

Економічна ефективність витрат основних виробничих засобів – фондоємність продукції (ФЄ) характеризується наступним вираженням:

$$\text{ФЄ} = A/\text{ВП} = 1/\text{Ц} \cdot 1/\text{Квп} \cdot \text{ОП}_{\text{му}} \cdot 1/\text{КСовз} \cdot \text{НА}. \quad (2.6)$$

Рівень фондоємності продукції формується під впливом наступних факторів-показників:

– середньої оптової ціни одиниці продукції (Ц)

$$\text{Ц} = \text{ВП}:\text{ОП}, \quad (2.7)$$

де ВП – фактичний обсяг виробленої продукції за рік у ціннісному вимірі,

ОП – фактичний обсяг продукції за рік у натуральному (умовно-натуральному) вираженні;

– коефіцієнта використання виробничої потужності (Квп)

$$K_{ВП} = ОП:П, \quad (2.8)$$

де П – середньорічна виробнича потужність;

– оснащеності одиниці потужності робочими машинами й устаткуванням (ОП_{МУ})

$$ОП_{МУ} = Р_{МУ}:П, \quad (2.9)$$

де Р_{МУ} – вартість робочих машин і устаткування;

– коефіцієнта структури основних виробничих засобів (КСовз)

$$КСовз = Р_{МУ} : ОВЗ, \quad (2.10)$$

де ОВЗ – середньорічна вартість основних виробничих засобів;

– середньої норми амортизації основних виробничих засобів (Н_а)

$$Н_{а} = А:ОВЗ. \quad (2.11)$$

Економічна ефективність використання витрат на оплату праці й зміст персоналу вимірюється показником трудомісткості продукції (ТМ), яку можна визначити за формулою

$$ТМ = ЗП/ВП = 1/Ц \cdot 1/K_{ВП} \cdot ОП_{Р} \cdot 1/КС_{п} \cdot ЗП_{0}. \quad (2.12)$$

Рівень трудомісткості продукції формується під впливом наступних факторів-показників:

– середньої оптової ціни одиниці продукції (Ц)

$$Ц = ВП:ОП, \quad (2.13)$$

- коефіцієнта використання виробничої потужності (Квп)

$$K_{вп} = ОП:П, \quad (2.14)$$

- оснащеності одиниці потужності працею робітників (ОПр)

$$ОП_r = Р:П, \quad (2.15)$$

де Р – чисельність робітників;

- коефіцієнта структури персоналу (КСП)

$$K_{СП} = Р:П, \quad (2.16)$$

де П – середньооблікова чисельність персоналу;

- витрат по оплаті праці й змісту одного працюючі за рік (ЗПо)

$$ЗПо = ЗП:П. \quad (2.17)$$

Економічна ефективність використання витрат сировини й матеріалів вимірюється показником матеріалоемності продукції (МЄ), що може бути представлена вираженням:

$$M\epsilon = CM/ВП = 1/\zeta \cdot 1/K_{вп} \cdot ОПок \cdot 1/K_{Сок} \cdot П_{СМ}, \quad (2.18)$$

Рівень матеріалоемності продукції формується під впливом наступних факторів-показників:

- середньої оптової ціни одиниці продукції (Ц)

$$\text{Ц} = \text{ВП:ОП}, \quad (2.19)$$

- коефіцієнта використання виробничої потужності (Квп)

$$\text{Квп} = \text{ОП} : \text{П}, \quad (2.20)$$

- оснащеності одиниці потужності оборотними коштами (ОПок)

$$\text{ОПок} = \text{ОК:П}, \quad (2.21)$$

де ОК – середньорічні залишки оборотних коштів;

- коефіцієнта структури оборотних коштів (КСок)

$$\text{КСок} = \text{ОБВЗ: ОС}, \quad (2.22)$$

де ОБВЗ – середньорічна вартість оборотних виробничих засобів;

- питомої ваги сировини й матеріалів у вартості оборотних виробничих засобів (Псм):

$$\text{Псм} = \text{СМ: ОБВЗ}. \quad (2.23)$$

Описані вище методичні прийоми виміру й оцінки економічної ефективності виробництва і його елементів повністю відповідають вимогам побудови статистично достовірної системи показників. Її апробація на основі даних статистики про діяльності окремих підприємств і галузей харчової промисловості показала не тільки дієвість, але й дозволяє з її допомогою зробити оцінку ефективності й виявити кількісний вплив конкретних факторів, що визначили її рівень [18].

ВИСНОВКИ за Розділом 2

У другому розділі було розглянуто методичні підходи до оцінки ефективності виробництва.

Досліджено методичний підхід оцінки ефективності виробництва через показник продуктивності системи, розроблений американським дослідником-аналітиком Д. Сінком. Він передбачає використання кількісних і якісних індикаторів стану системи, що відображають відповідність організаційно-господарської системи її цілям. Оцінювання здійснюється за результатами семи підсистем, елементи яких відображають у сукупності різні критерії оцінки. Індексні методи виміру продуктивності розкриваються у рамках багатофакторної моделі, що виокремлює такі етапи управління продуктивністю, як вимірювання та оцінювання продуктивності; планування продуктивності на підставі інформації попереднього етапу; контроль та підвищення продуктивності; вимірювання та оцінювання ефективності управлінських рішень, спрямованих на підвищення продуктивності. Але модель Д. Сінка має ряд недоліків: планування продуктивності розпочинається з процесу постачання, в той час коли потрібно починати дослідження з визначення вимог споживачів; управління продуктивністю обмежене рамками виробничого процесу; використання співвідношення «витрати-випуск» обмежується постійною зміною балансу між прямими, накладними та капітальними витратами, що не враховано у запропонованій моделі розрахунку продуктивності та прибутковості підприємства.

Тому в роботі були проведені дослідження методики виміру, аналізу та оцінки інтегрального показника ефективності виробництва, в основі якої знаходиться ідеологія побудови системи на основі критерію економічної ефективності виробництва, що відбиває принцип раціонального господарювання – досягнення максимального результату при мінімальних витратах. У конкретному економічному прояві узагальнюючим показником є витрати на гривню виробленої продукції, а частковими показниками, відповідно – амортизація, витрати по оплаті праці й змісту персоналу й витрати

сировини й матеріалів на гривню виробленої продукції. Вектор спрямованості узагальнюючого й часткових показників ефективності орієнтований на ресурсозбереження або мінімізацію витрат ресурсів виробництва.

Усебічний ріст ефективності виробництва припускає поліпшення використання його елементів за рахунок посилення режиму економії, прискорення темпів науково-технічного прогресу, підвищення інтенсифікації виробничих процесів. У рішенні цих завдань важливе місце належить економічному аналізу. Роль економічного аналізу в підвищенні ефективності виробництва складається у виявленні й кількісній оцінці впливу факторів на показники ефективності елементів виробництва: фондоємність, трудомісткість і матеріалоємність продукції, а також в оцінці ефективності виробництва в цілому.

Дослідження ефективності виробництва через систему таких критеріїв та показників надає можливість визначати «вузькі» місця у роботі підприємства та за допомогою факторного аналізу знаходити резерви його підвищення. Саме тому, у третьому розділі було проведено оцінювання ефективності виробництва підприємств молокопереробної галузі на основі цієї моделі.

РОЗДІЛ 3

ДІАГНОСТИКА СТАНУ МОЛОКОПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ ТА ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА

3.1. Сучасний стан молокопереробної галузу та перспективи її розвитку

Ринок молока та молочних продуктів є важливою частиною продовольчого ринку і його розвиток розглядається як умова економічної незалежності країни. Україна має всі географічні та економічні умови, необхідні для розвитку ринку молока та молочних продуктів, але цей сегмент має багато проблем, які перешкоджають його ефективному розвитку. На функціонування ринку молока та молочних продуктів впливають складові ринкового механізму: пропозиція, попит, ціна та конкурентоспроможність продукції. Маркетингові дослідження ринку молока визначають тенденцію його розвитку: ефективність роботи молочних підприємств, які є важливою складовою національної економіки, експортний потенціал та соціально-економічний стан. Його суть полягає у взаємопов'язаному та збалансованому функціонуванні комплексу різних галузей складної цілісної системи від виробництва, переробки сирого молока та збуту молочної продукції для задоволення потреб населення.

Пріоритет конкурентоспроможного розвитку молокопереробної промисловості зумовлений метою переробки молочної сировини – виготовлення високоякісної продукції широкого асортименту з максимально можливим продовженням терміну зберігання і цінними властивостями для споживачів. Реалізація цієї мети дає змогу вирішувати важливі соціально-економічні питання на регіональному та державному рівнях. Зокрема, задовольняти різнобічний попит споживачів; розширювати ринки збуту молочної продукції; створювати додану вартість; сприяти мультиплікативному ефекту від залучення у розвиток галузей сільського господарства

(рослинництво і тваринництво) підвищуючи добробут населення сільських територій; поповнювати оборотні активи як молокопереробних, так і сільськогосподарських підприємств; сприяти оптимальному режиму роботи всіх ланок організаційно-технологічного процесу інтегрованого виробництва молочної продукції.

Кінцева мета всієї роботи молокопереробних підприємств – виробництво цінної для споживання молочних продуктів, які б відповідали вимогам ринку за якістю та ціною. Такий результат забезпечує комплексна система управління виробництвом, якістю, маркетингом та конкурентоспроможністю продукції молокопереробних підприємств, тому її розробка, впровадження і функціонування – основа для випуску високоякісної молочної продукції.

Важливим завданням молокопереробної галузі України є забезпечення внутрішньої потреби країни молочною продукцією за рахунок власного продукування: нарощування обсягів виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах відповідної кондиції, збільшення інноваційного технологічного обладнання для глибокої переробки молочної сировини і виходу більш різноманітного асортименту продукції, експорту та відмова від ввезення імпортованих молочних продуктів та їх заміників для внутрішніх потреб, з метою унеможливлення фальсифікації і демпінгування вітчизняної харчової промисловості.

Саме тому виходом з вище зазначеного є розвиток конкурентоспроможності продукції молокопереробних підприємств.

Ринок молокопродуктів має доволі стійкі позиції, його стан суттєво впливає на інші ринки продуктів харчування. Ринок молочної продукції є соціально важливим, адже він у певній мірі заміщує для окремих малозабезпечених верств населення інші продукти харчування тваринного білкового походження (м'ясо і м'ясопродукти) і водночас не захищений від конкуренції з імпортом, у більшості випадків сумнівної якості. Нині вітчизняний ринок продуктів молочної продукції є достатньою мірою насиченим і характеризується достатньою кількістю переробних підприємств

різної величини і спеціалізації, а також широким спектром асортименту, котрий вони випускають як з вітчизняної, так і з імпоротної сировини.

Специфіка ринку молочних продуктів тісно пов'язана з особливостями молока як біологічної продукції, що має унікальні натурально-природні та споживчо-товарні властивості: широкий спектр переробки, асортименту продукції та використання; сезонні та кон'юнктурні коливання надходження сировини, що впливають на завантаження виробничих потужностей молокопереробних заводів; велика кількість виробників молочної сировини, переробників та торговельних ринкових агентів на ринку.

Отже, важливим складовим елементом ринку молочної продукції є молокопереробна галузь, основним завданням якої є переробка продукції тваринництва з метою задоволення потреб населення у виробах з молока. Молокопереробна галузь є сполучною ланкою в ланцюжку руху товару між галузями тваринництва, котрі є виробниками молочної сировини і кінцевим споживачем. Вона формує споживчу цінність товару для кінцевих споживачів. Подальший розвиток молокопереробної галузі передбачає оцінку та аналіз потенціалу виробництва, маркетингової діяльності, випуску продукції та підвищення її конкурентоспроможності.

Тенденція останніх років в Україні свідчить про те, що для молокопереробної галузі характерними є наступні моменти:

- скорочення поголів'я великої рогатої худоби – основного постачальника молочної сировини;
- зменшення виробництва молока усіх видів;
- покращання якості молока, закупленого на переробку.

Це зумовлено головним чином двома факторами: зниження купівельної спроможності населення на внутрішньому ринку та втратою ринків ближнього зарубіжжя (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Динаміка виробництва молокопродукції в Україні, тонн

Найменування продукції	Рік					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Молоко та вершки незгущені й без додавання цукру чи інших підсолоджувальних речовин жирністю	53187	47942	48582	51344	43359	23171
Молоко сухе знежирене (молоко та вершки у твердій формі, жирністю не більше 1,5 %)	48489	47633	38104	34476	35714	к/с
Молоко сухе незбиране або вершки сухі незбирані (молоко та вершки у твердій формі, жирністю більше 1,5 %)	10536	11797	12943	17772	10882	11513
Масло вершкове жирністю не більше 85 %	102022	108429	105033	91600	85464	63994
Масло вершкове жирністю більше 85 % та інші молочні жири та масла	1322	2038	1462	990	999	-
Сир свіжий неферментований	70236	68159	72553	64028	78564	61915
Сир тертий, порошоківий, голубий та інший неплавлений (крім свіжого сиру, сиру із молочної сироватки та кисломолочного сиру)	86463	94260	97045	86065	78123	58255
Сир плавлений (крім тертого або порошоківого)	26201	27142	28568	29469	30667	20883
Молоко та вершки згущені підсолоджені	44366	42830	34892	35717	36510	33180
Молоко і вершки коагульовані, йогурт, кефір, сметана та інші ферментовані продукти	293235	272170	274517	280518	264429	227809
Йогурт рідкий та сквашене молоко ароматизовані	112145	116277	125928	135790	134032	120595
Казеїн та казеїнати	6177	7203	7405	5544	5608	5470
Сироватка та модифікована сироватка в порошоків, гранулах чи інших твердих формах	56551	61255	69601	59552	58592	41632
Сироватка та модифікована сироватка рідка чи в пастоподібній формі	168544	185287	168410	95042	44429	61843

Джерело: побудовано на основі [19, 20]

У 2021 р. порівняно з 2016 р. спостерігалось скорочення виробництва майже всіх молочних продуктів, а саме: молоко та вершки незгущені – на 56,4 % в залежності від жирності; масло вершкове в залежності від жирності – на

11,9 %; сири тверді – на 11,8 %; йогурт, кефір, сметана та інші ферментовані продукти – на 7,5-63,3 %.

Згідно даних табл. 3.1, протягом 2016-2021 років найбільше падіння відбулося у виробництві сироватки – 63,3 %; молоко сухе знежирене – 26,3 % (до 2020 р.); масло вершкове жирністю більше 85 % – 24,4 % (до 2020 р.); молоко та вершки незгущені – 18,5 %; молоко та вершки згущені підсолоджені – 56,4 %; масло вершкове жирністю не більше 85 % – 16,2 %; інші види молочної продукції (сир тертий, порошковий; молоко і вершки коагульовані; казеїн та казеїнати) – не більше 30 %.

Реалізація молока сільськогосподарськими підприємствами здійснюється переважно на внутрішньому продовольчому ринку і переробним підприємствам.

Поряд із скороченням, яке відбувається по більшості молочних товарів, відмічається і зміна структури виробленої продукції. Так, помітним виявилось скорочення виробництва молока питного різної жирності, об'єми якого скоротилися на 7,1 % . Однак питне молоко має найбільшу структурну частку у виробництві в перерахунку із натуральних показників.

Група кисломолочних продуктів, яка займає друге місце у структурі (20,4 %), також зазнає втрат у межах 3 %.

За період 2016-2021 рр. спостерігається поступове зростання цін на всі види продуктів з переробки молока.

Зростання цін відбувається завдяки активній експортній торгівлі та, відповідно, підвищеному попиту на молоко. Світові ціни на масло продовжують рости, що дає можливість українським переробникам непогано працювати на експорт та платити вищу ціну за молоко. Підвищення закупівельних і оптово-відпускних цін на молоко сприяють зростанню роздрібних цін на молоко та молокопродукти (залежно від виду молочної продукції).

Загальну структуру виробництва молочної продукції у 2021 р. в Україні представлено на рис. 3.1.

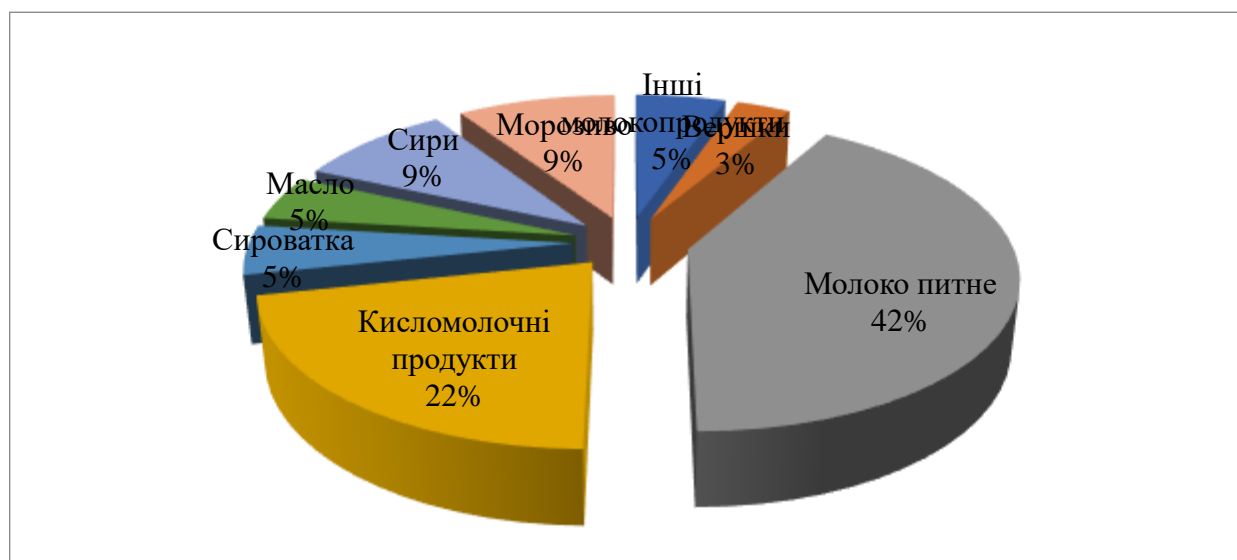

Рис. 3.1. Загальна структура виробництва молочної продукції у 2021 р. в Україні, %

Конкуренція на вітчизняному ринку велика, тому що гравців молочної сфери є багато. Щороку фахівці аналізують діяльність кожного з них та складають списки рейтингів за результатами виготовленої, реалізованої продукції, або ж за думками та прихильністю покупців. На рис. 3.2 зображена структура часток найбільших гравців молочного ринку України у 2021 році.

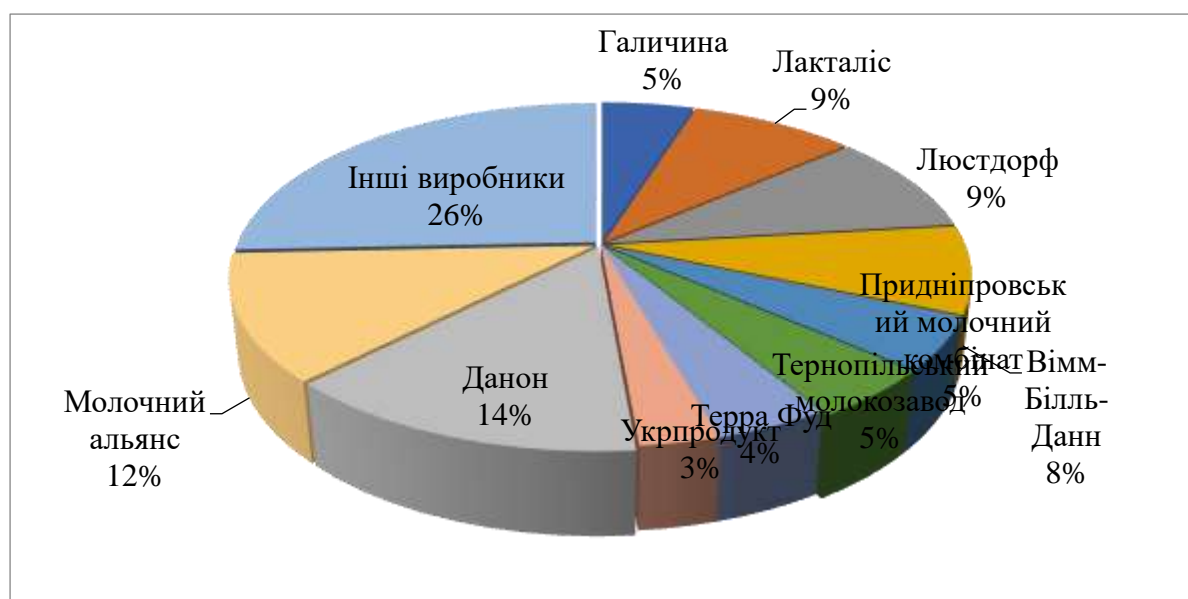

Рис. 3.2. Структура часток найбільших гравців молочного ринку України у 2021 році, %

До найактивніших представників молочного ринку України увійшли такі фірми, як «Данон», «Молочний альянс», «Лакталіс», «Люстдорф», «Вімм-Білл-Данн», «Придніпровський молочний комбінат», «Галичина», «Тернопільський молокозавод», «Терра Фуд», «Укрпродукт Груп», до складу якого входить ДП «Старокостянтинівський молочний завод» з торговою маркою «Молендам» та інші.

Слід зауважити, що молочна промисловість України є надзвичайно потужна та налічує сильних, стабільних виробників, продукція яких оцінена за межами країни. Конкурентне середовище змушує виробників систематично працювати над удосконаленням асортименту, прагнути впроваджувати нові молочні продукти, які користуватимуться попитом у споживачів.

Тобто, на сучасному етапі розвитку молочної промисловості України спостерігається переважно нецінова конкуренція – конкурентна боротьба ведеться у сфері формування ефективної асортиментної політики – молочні виробники експериментують та виготовляють найрізноманітнішу продукцію, змішують смаки, начинки, добавки, тестують різний склад із поживними елементами тощо. Підприємства-виробники пропонують споживачам нову продукцію, що відповідає найсучаснішим світовим зразкам.

До списку лідерів молочної галузі потрапили не тільки українські переробники молока, а й транснаціональні компанії, в яких налагоджено виробництво в Україні.

У рейтингу зазначені окремі підприємства, торговельні марки, під якими виробляється молочна продукція та категорії продуктів, що виробляються.

За результатами 2018 року, найбільш прибутковою стала компанія «TerraFood», із загальною виручкою у 3,435 млрд грн «TerraFood» є лідером в Україні з виробництва фасованого вершкового масла і плавленого сиру та поставляє свою продукцію більш ніж в 30 країн. На другому місці за загальним обсягом реалізації молочної продукції є «Молочний Альянс». Свою продукцію компанія експортує в 35 країн. На третьому місці «Danone Україна» – провідна

глобальна компанія, яка представлена в Україні двома напрямками бізнесу: молочна продукція та продукти дитячого харчування.

Групування виробників молочної продукції в Україні зображена на рис. 3.3.

Рис 3.3. Групування виробників молочної продукції в Україні

Компанія «TerraFood» презентує такі відомі торговельні марки молочної продукції: «Ферма», «Premialle», «Тульчинка», «Біла лінія», «Золотий резерв», «Щедра долина», «Хатинка», «Вапнярка», «Любий край».

Група компаній «Молочний альянс» об'єднує підприємства з виробництва виробництва сирів, цільномолочної та кисломолочної продукції, підприємства зі збору та обробки молока та молочної продукції. Продукція випускається під брендами «Пирятин», «Славія», «Яготинське», «Яготинське для дітей», «Златокрай».

Так, наприклад ТМ «Яготинське» налічує 15 асортиментних груп і 95 асортиментних позицій. Молочні продукти для малят віком від 6 місяців до 3-х років виготовляються під ТМ «Яготинське для дітей», яка налічує 7 асортиментних груп і 21 асортиментну позицію.

ТМ «Пирятин» налічує 5 асортиментних груп і 74 асортиментні позиції.

ТМ «Славія» налічує 13 асортиментних груп і 76 асортиментних позицій.

Група компаній «Молочний альянс» презентує на ринку дитячий бренд «Хопси». Молочна продукція ТМ «Хопси» – питні йогурти з наповнювачами «Полуниця», «Персик» та «Банан» – орієнтована на дітей віком від 3-х років. ТМ «Хопси» налічує 3 асортиментні групи і 11 асортиментних позицій.

В Україні міжнародна група компаній «Данон» є виробником і дистриб'ютором широкого асортименту продуктів харчування. Виробничі потужності компанії представлені заводами: «Галактон» (у м. Вишневе), «Данон Дніпро» (у м. Херсон) і «Данон Кремез» (у м. Кременчук). Продукція компанії випускається під такими торговими брендами: «Активіа», «Актімель», «Живинка», «Простоквашино», «Простоквашино для малят», «Растішка», «Актуаль», «YoPro», «Даніссімо», «PawPatrol», «Frozen», «Avengers», «Alpro».

Компанія «Люстдорф» виготовляє понад 100 найменувань молочної продукції під торговими марками: «Селянське», «На здоров'я», «Бурьонка», «Смачно шеф», «Весела бурьонка», «DespicableMe», «Мяумілк», «ІдеальНемолоко».

ДП «Лакталіс-Україна» представлена на ринку двома потужними виробництвами у м. Миколаїв та м. Павлоград та відомими брендами: «Président», «Lactel», «Лактонія», «Локо-Моко», «Дольче», «Фанні»,

«Гальбані», «Societe». Асортимент продукції ДП «Лакталіс-Україна» налічує понад 30 асортиментних груп та більше 200 асортиментних позицій.

Важливим гравцем на ринку новинок та інновацій серед молочних виробників є ПрАТ «Тернопільський молочний завод», що випускає продукцію під ТМ «Молокія». Асортимент ТМ «Молокія» налічує 9 асортиментних груп: «Айран», «Вершки», «Йогурт» (складається з 3-х підгруп), «Кефір» (складається з 2-х підгруп), «Масло», «Молоко», «Казкове молоко», «Сир» та «Сметана». Загальна кількість асортиментних позицій в усіх групах – понад 60 асортиментних позицій.

Отже, ринок молочної продукції України представлений широким спектром виробників, що працюють над поліпшенням та оновленням асортименту. Зважаючи на це молочна галузь України має значні перспективи розвитку.

Молочні виробники активно працюють у напрямку інновацій, підтримують сучасні харчові напрямки, що стосуються еко-продукції, додавання фруктів та злакових наповнювачів, виготовляють спеціальну безлактозну продукцію. Вітчизняний ринок молокопродуктів постійно удосконалюється. Лідери – компанії молочного ринку «DanoneУкраїна», «Молочний альянс», «Лакталіс Україна», «Люстдорф», «Вімм-Білл-Данн Україна» займають 50 % ринку.

Однак, в інших виробників є шанс знайти свою нішу при наявності професійних кадрів, солідних рекламних бюджетів і якісної сировинної бази.

Основними проблемами та тенденціями ринку молочної продукції в Україні є:

1. зниження кількості поголів'я корів. Поступове скорочення поголів'я корів в Україні призводить до зменшення обсягів сировини для виробництва готової молочної продукції. Зниження поголів'я корів викликано, в першу чергу, скороченням кількості приватних фермерських господарств в принципі, що в свою чергу, викликано активною урбанізацією населення. Дана тенденція в меншій мірі спостерігається в фермерських господарствах, де існує

централізована система збору та переробки молока для подальшого збуту молочним підприємствам. Додатковим фактором стало також зростання витрат на утримання тварин – кормів, спеціальних щеплень, вітамінів і добавок. А зростання попиту на сертифіковану якісну молочну продукцію серед українського населення привів до скорочення конкурентного пропозиції, особливо серед приватних продавців;

2. наявність тіньового ринку, фальсифікація і недобросовісна конкуренція. Тіньовий сектор вітчизняного молочного сировини охоплює не більше 10-15 % – це сировина, яку використовують несумлінні виробники, виготовляючи фальсифіковану продукцію. Тіньовий сектор готової молочної продукції експерти оцінюють на рівні 20-25 %. Він в основному формується за рахунок великого відсотка фальсифікату і молокозмісних продуктів, що поставляються на ринок під виглядом натуральних;

3. невисока якість значної частки виробленої продукції. Низький технологічний рівень на виробництвах, відсутність сучасного обладнання призводить до того, що багато сировини псується під час неправильного транспортування від виробника до переробного підприємства;

4. значна втрата міжнародних ринків збуту і, як наслідок, невеликий ринок збуту продукції. Така ситуація сприяє скороченню виробництва молочної продукції підприємствами або ліквідації виробництва;

5. брак кваліфікованих кадрів. Цьому сприяє зменшення населення в цілому, високі темпи міграції, а також нестача галузевих фахівців в зв'язку з нерозвиненістю відповідних освітніх програм;

6. загальносвітова тенденція до зниження популярності молочних продуктів. Яскравою тенденцією останніх років є зростання споживання харчових продуктів з рослинної сировини на тлі зниження споживання продуктів тваринного походження. Це явище, так званий «ефект вегетаріанства», входить в топ-3 основних трендів світового ринку продуктів і напоїв.

Стримуючі фактори розвитку молочної та молокопереробної галузі:

- відсутність довготермінової економічної стратегії в регіонах;
- недостатній розвиток системи підтримки підприємництва в державі;
- система контролю, ліцензування, сертифікація;
- обмеженість фінансових ресурсів;
- нестабільна економічна та політична ситуація в регіонах країни, воєнний стан;
- надмірний податковий тягар;
- застарілі технології виробництва;
- низька економічна свідомість;
- територіальні конфлікти, проведення військових дій у регіонах країни.

Причинами скорочення споживання молочних продуктів в Україні є такі:

- втрата частини територій з декількома мільйонами споживачів;
- економічна криза, що зумовила падіння купівельної спроможності населення;
- зростання цін на молочні продукти;
- поширення антитрендів споживання молочних продуктів від промислових корів;
- необізнаність споживачів щодо корисності продукції та асортиментних груп.

Повноцінне функціонування ринку молока і молочної продукції залежить від кількості виробленої натуральної сировини, переробленої кінцевої продукції, асортименту, доходів і потреб споживачів.

Національний ринок молочної сировини в Україні представлений такими категоріями виробників: сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства, особисті селянські господарства.

На відповідний рівень роботи переробних молочних підприємств і на цінову політику молочного ринку мають вплив природні чинники – сезонність виробництва молочної сировини. Протягом року обсяги виробництва молока коливається, що пов'язане з фізіологічними особливостями великої рогатої

худоби, досягаючи максимальних значень у травні – липні і значно знижуючись в зимові місяці. Усе це відповідним чином відбивається на ціні закупівлі для молокопереробних підприємств. При використанні молочної сировини, котра надходить від сільськогосподарських підприємств коливання в обсягах пропозиції молока складає 30-33 %, в господарствах населення залежність від сезонності сягає 65-70 %. Тобто спостерігається т. зв. «синусоїда цін», коли пік зниження припадає на червень-серпень – на ринку з'являються значні об'єми молочної сировини, а максимальний їх рівень спостерігається в листопаді–грудні, коли обсяги валового виробництва молока зменшуються, саме тоді товаровиробники молока можуть підвищувати ціну.

Дослідження властивостей об'єктів ринку молока та молочних продуктів України та зв'язків між ними відтворено у матриці SWOT-аналізу (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Матриця SWOT-аналізу ринку молока та молочної продукції

Внутрішнє середовище	Зовнішнє середовище
Сильні сторони	Можливості
Ефективна організаційна структура та стиль управління. Дотримання міжнародних стандартів якості. Широкий асортимент продукції, який постійно оновлюється. Використання молока «екстра» гатунку. Розвинені інформаційні ресурси (сайт, соціальні мережі).	Підвищення конкурентоспроможності за рахунок погіршення становища компаній–конкурентів в зв'язку з кризою, яка наразі присутня на молочному ринку. Поява нових ринків чи нових сегментів ринку у зв'язку з постійними інноваціями у технологічному процесі. Розширення ринків та обсягів експорту.
Слабкі сторони	Загрози
Не всі бренди даної групи компаній мають активну рекламу на телебаченні та в інтернеті. Відсутність формалізованої комплексної стратегії збуту. Вплив сезонності на споживання.	Зміна смаків покупців (постійне оновлення товарної лінійки конкурентів). Зменшення обсягів сировини, необхідної для виготовлення молочних продуктів. Зростання вимог покупців і постачальників. Збільшення цін на молочну продукцію в результаті поступового зменшення поголів'я корів.

З проведеного аналізу витікає, що ринку молока та молочної продукції України притаманні сильні сторони і потенційні можливості в розробці маркетингових стратегій, що, в перспективі, здатні нейтралізувати слабкі сторони та зовнішні загрози.

У якості основних факторів макросередовища, які формують можливості і загрози для компаній у прогнозованому періоді можна виділити такі:

- зміни в законодавстві, які потенційно дозволять підприємству скористатися сприятливими можливостями для завоювання ніш на ринку та розширення сфери діяльності;

- економічна нестабільність у країні, що є загрозою для компанії;

- політична нестабільність, ведення воєнних дій на території країни;

- розвиток та вдосконалення технологій на підприємстві, що потенційно здатне забезпечити зростання ефективності виробництва;

- зміни у базових цінностях та посилення тенденцій до здорового способу життя, що здатні позитивно вплинути на розвиток ринку молочної продукції;

- демографічні зміни, зокрема зростання чисельності населення, є гарною можливістю для залучення більшої кількості споживачів до продукції підприємства і збільшення частки його прибутку;

- стан довкілля в країні, який в довготривалій перспективі може стати загрозою для виробництва молочної продукції. Рівень екологічної безпеки в державі залишається незадовільним, на це впливає насиченість території промисловими та іншими екологічно небезпечними об'єктами.

Поєднання заходів державної підтримки, зусиль підприємців та опора на міжнародний досвід дасть змогу зберегти продовольчу безпеку України і забезпечити населення високоякісною молочною продукцією в необхідній кількості, знизити імпорт, упровадити передові ресурсозберігаючі технології.

Для покращення становища молочної та молокопереробної галузі Україна повинна бути визнана як глобальний, конкурентоспроможний і надійний партнер, який відповідає потребам світового ринку та пропонує широкий асортимент якісної продукції харчової та переробної промисловості з високою доданою вартістю та аутентичними смаковими властивостями.

Отже, ринок молочної продукції України представлений широким спектром виробників, що працюють над поліпшенням та оновленням

асортименту. Зважаючи на це, молочна галузь України має значні перспективи розвитку. Молочні виробники активно працюють у напрямку інновацій, підтримують сучасні харчові напрямки, що стосуються еко-продукції, додавання фруктів та злакових наповнювачів, виготовляють спеціальну безлактозну продукцію. Вітчизняний ринок молокопродуктів постійно удосконалюється. Лідери – компанії молочного ринку «Danone Україна», «Молочний альянс», «Лакталіс Україна», «Люстдорф», «Вімм-Білл-Данн Україна» займають 50% ринку. Однак, в інших виробників є шанс знайти свою нішу при наявності професійних кадрів, солідних рекламних бюджетів і якісної сировинної бази.

Таким чином, сучасна молочна галузь України – це висококонкурентне середовище, яке представлене як вітчизняними гравцями, так і світовими молочними брендами із надзвичайно широким асортиментом як традиційної, так і абсолютно нової продукції, а також зі значними перспективами розвитку.

3.2. Оцінка ефективності виробництва продукції на підприємствах молокопереробної галузі України

3.2.1. Загальна характеристика ТОВ «Пирятинський сирзавод»

ТОВ «Пирятинський сирзавод» розташований за адресою: 37000, Полтавська область, Пирятинський район, місто Пирятин, вулиця Сумська, будинок 1 [23].

Сирзавод у місті Пирятин було засновано у 1920 році.

В у 1969-73 роках в Пирятині виросло нове підприємство. Новозбудований Пирятинський сирзавод вже у перший рік своєї роботи посів провідні позиції в галузі. Продукція заводу вирізнялась високою якістю, традиційними замовниками сиру були країни ближнього зарубіжжя. Смакували ним і на Кубі.

Свого сучасного вигляду Пирятинський сирзавод набув у 2005-2006 рр., після входження до складу холдингу «Молочний альянс». На підприємстві було

проведено заміну всього виробничого обладнання таких країн-виробників, як Іспанія, Німеччина, Польща.

У 2007 році на заводі було впроваджено повністю автоматизовану лінію формування і пресування сирів іспанської фірми «Фібоса», відтак потужності підприємства з переробки молока на твердий сир зросли до 500 т молока на добу, тобто 50 тонн готової продукції на добу. Відтак, сир виробляється на обладнанні, що являє собою автоматизовану лінію, де до мінімуму зведений контакт людини з продуктом. Високий рівень механізації, автоматизації, санітарії та гігієни виробництва, високий кваліфікаційний рівень спеціалістів дозволяє забезпечити випуск стабільно якісної продукції.

У 2012 проведено ресертифікацію підприємства за міжнародними стандартами ISO 9001:2008 – система менеджменту якості, та ISO 22000:2005 – система менеджменту безпечності харчових продуктів.

Сьогодні на українському ринку представлено десятки найменувань та сортів сиру та чимало їх виробників. Але лише одиниці з них вважаються провідними експертами сирної справи, що здатні запроваджувати стандарти та визначати тенденції розвитку всієї галузі. Саме таким підприємством є Пирятинський сирзавод, продукція якого відома під торговою маркою «Пирятин».

Секрет успіху Пирятинського сирзаводу складається з трьох компонентів. По-перше, це багаті традиції та набутий десятиліттями досвід. По-друге, професійна майстерність, в поєднанні із щирим вболіванням за улюблену справу. По-третє, найсучасніше технологічне оснащення.

Головна особливість та перевага сирної технології Пирятинського заводу – це те, що сир виготовляється виключно з натурального молока, без рослинних домішок, без застосування сухого молока.

Основні напрямки діяльності заводу – це виробництво твердих та плавлених сирів. Окрім цього, на заводі виготовляється цільномолочна продукція, суха демінералізована молочна сироватка та вершкове масло.

У цілях безпеки та стабільного забезпечення підприємства холодом проведено реконструкцію компресорного цеху, де встановлено сучасне японське обладнання, що дозволило більш ефективно використовувати енергоресурси.

3.2.2. Загальна характеристика ПрАТ «Звенигородський сироробний комбінат»

У 1930 році у Звенигородці відкрили невеликий олійний завод. Під виробництво пристосували приміщення царського горілчаного цеху. У 1934 році на підприємстві виготовили перші зразки сиру, який став предметом особливої гордості місцевих мешканців. З давніх-давен молоко було основою життя в цих краях, а майстерність приготування сиру передавалася від покоління до покоління протягом багатьох століть [21-22].

У 1937 році виробництво сиру в Звенигородці почалося у промислових масштабах. Продукт втілює мудрість багатьох поколінь майстрів-сироділ, і через кілька років звенигородський сир уже був популярний у Києві та містах ближнього зарубіжжя. Для доставки сиру із Звенигородки було проведено гілку залізниці. З того часу протягом 75 років виробництво сиру в містечку не зупинялося практично жодного дня.

До вісімдесятих років минулого століття Звенигородка стає одним із найбільших виробників сирів. Розроблений у 90-му році рецепт сиру «Звенигородський» став візитівкою комбінату. Його пікантний смак полубили багато споживачів.

А у 2001 році «Звенигородський сироробний комбінат» увійшов до родини французької компанії Bongrain Group – одного з найбільших у світі виробників сирів.

З 2004 року на комбінаті відбувається революційне поновлення виробничої бази. А у 2005 році підприємство було сертифіковано за міжнародним стандартом якості ISO 9001.

2008 року портфель компанії поповнився кисломолочними сирами.

У 2010 році компанія «Звени Гора» розпочала виробництво сиру преміум-класу «Добродар» [21]. Це сир тривалого дозрівання, він має насичений аромат і неповторний смак.

У 2011 році компанія «Звени Гора» завдяки приналежності до міжнародної групи, яка є у багатьох європейських країнах, доповнила свій портфель імпортною продукцією.

Але незважаючи на багату історію та значні здобутки «Ланки Гора» не збирається зупинятися.

У планах компанії – розвиток лінійки сирів преміум-класу, вдосконалення асортименту традиційних твердих сирів, робота над сімейним пакуванням сирів. 75 років майстерності – це великий та цінний досвід, завдяки якому Звенигородський сироробний комбінат виробляє справді якісний продукт. Досвід для того, щоб розвиватися та створювати щось нове та унікальне [22].

3.3 Оцінка та вимір економічної ефективності виробництва ПрАТ «Звенигородський сироробний комбінат» та ТОВ «Пирятинський сирзавод»

Вихідні дані для проведення розрахунків відповідно по підприємствах молокопереробної галузі представлені у таблицях 3.3 та 3.6.

Таблиця 3.3

Вихідні дані для розрахунків ефективності виробництва на ПрАТ «Звенигородський сироробний комбінат» за 2021-2022 рр. [24]

Показники	2021	2022	Відхилення
1. Фондоємкість			
1.1. Амортизаційні відрахування, тис. грн	151246	163151	11905
1.2. Обсяг виробленої продукції у діючих цінах, тис. грн	1090119	1228396	138277
1.3. Випуск продукції, т	7450	8520	1070
1.4. Середньорічна потужність підприємства, т	16500	16500	0
1.5. Вартість робочих машин і устаткування, тис. грн	130030,2	133738	3707,86

Показники	2021	2022	Відхилення
1.6. Середньорічна вартість основних виробничих фондів, тис. грн	250058	247663	-2395
2. Трудомісткість			
2.1. Фонд оплати праці, тис. грн	115358	141402	26044
2.2. Чисельність робітників, люд.	654	644	-10
2.3. Середньооблікова чисельність працівників, тис. грн	873	870	-3
3. Матеріаломісткість			
3.1. Вартість сировини та матеріалів, тис. грн	49432	62824	13392
3.2. Середньорічні залишки оборотних коштів, тис. грн	410170	461189	51019
3.3. Оборотні виробничі фонди, тис. грн	190925	170810	-20115

Проведемо розрахунки для підприємства ПрАТ «Звенигородський сироробний комбінат»

Розрахуємо економічну ефективність витрат основних виробничих засобів. Фондоємність продукції (ФЄ) характеризується таким вираженням:

$$ФЄ = А/ВП = 1/Ц \cdot 1/К_{ВП} \cdot ОП_{му} \cdot 1/К_{Совз} \cdot НА. \quad (3.1)$$

2021 р.=0,139

2022 р.=0,133

Рівень фондоємності продукції формується під впливом наступних факторів-показників:

– середньої оптової ціни одиниці продукції (Ц):

$$Ц = ВП:ОП, \quad (3.2)$$

де ВП – фактичний обсяг виробленої продукції за рік у ціннісному вимірі;

ОП – фактичний обсяг продукції за рік у натуральному (умовно-натуральному) вираженні;

2021 р.= 146,32

2022 р.= 144,18

– коефіцієнта використання виробничої потужності (Квп):

$$Квп = ОП:П, \quad (3.3)$$

де П – середньорічна виробнича потужність;

2021 р.=0,45

2022 р.=0,52

– оснащеності одиниці потужності робочими машинами й устаткуванням (ОПму):

$$ОП_{му} = Рму:П, \quad (3.4)$$

де Рму – вартість робочих машин і устаткування;

2021 р.=7,881

2022 р.=8,105

– коефіцієнта структури основних виробничих засобів (КСовз):

$$КСовз = Рму : ОВЗ, \quad (3.5)$$

де ОВЗ – середньорічна вартість основних виробничих засобів;

2021 р.=0,52

2022 р.=0,54

– середньої норми амортизації основних виробничих засобів (На):

$$H_a = A:OBZ. \quad (3.6)$$

2021 p.=0,605

2022 p.=0,659

Розрахуємо економічну ефективність використання витрат на оплату праці й зміст персоналу, яка вимірюється показником трудомісткості продукції (ТМ) і визначається за формулою

$$TM = ЗП/ВП = 1/Ц \cdot 1/К_{ВП} \cdot ОП_p \cdot 1/К_{СП} \cdot ЗП_0. \quad (3.7)$$

2021 p.=0,106

2022 p.=0,115

Рівень трудомісткості продукції формується під впливом наступних факторів-показників:

- оснащеності одиниці потужності працею робітників (ОП_p):

$$ОП_p = P:П, \quad (3.8)$$

де P – чисельність робітників;

2021 p.=0,04

2022 p.=0,039

- коефіцієнта структури персоналу (КСП):

$$КСП = P:П, \quad (3.9)$$

де П – середньооблікова чисельність персоналу;

2021 p.=0,75

2022 p.=0,74

– витрат по оплаті праці й утримання одного працюючого за рік (ЗП₀):

$$ЗПо = ЗП:П. \quad (3.10)$$

2021 р.=132,14

2022 р.=16253

Розрахуємо економічну ефективність використання витрат сировини й матеріалів, яка вимірюється показником матеріалоемності продукції (МЄ) і може бути представлена вираженням:

$$МЄ = СМ/ВП = 1/Ц \cdot 1/Квп \cdot ОПок \cdot 1/КСок \cdot Псм, \quad (3.13)$$

2021 р.=0,045

2022 р.=0,051

Рівень матеріалоемності продукції формується під впливом наступних факторів-показників:

- оснащеності одиниці потужності оборотними коштами (ОПок):

$$ОПок = ОК:П, \quad (3.11)$$

де ОК – середньорічні залишки оборотних коштів;

2021 р.=24,86

2022 р.=27,95

- коефіцієнта структури оборотних коштів (КСок):

-

$$КСок = ОбВЗ: ОК, \quad (3.12)$$

де ОбВЗ – середньорічна вартість оборотних виробничих засобів;

2021 р.=0,465

2022 р.=0,37

- питомої ваги сировини й матеріалів у вартості оборотних виробничих засобів (Псм):

$$Псм = СМ: ОбВЗ. \quad (3.13)$$

2021 р.=0,259

2022 р.=0,368

$$ЕЕВ=ФЄ+ТМ+МЄ \quad (3.14)$$

$$2021 \text{ р.} = 0,139 + 0,106 + 0,045 = 0,29$$

$$2022 \text{ р.} = 0,133 + 0,115 + 0,051 = 0,299$$

Таблиця 3.4

Розрахунок часткових та інтегрального показників економічної ефективності виробництва на ПрАТ «Звенигородський сироробний комбінат» за 2021-2022 рр.

Показники	2021	2022	Відхилення
1. Фондоємкість	0,139	0,133	-0,006
1.1. Середньооптова ціна одиниці продукції, тис. грн / т	146,32	144,18	-2,15
1.2. Коефіцієнт використання виробничої потужності, частки	0,45	0,52	0,06
1.3. Оснащеність одиниці потужності робочими машинами й устаткуванням, тис. грн / т	7,881	8,105	0,22
1.4. Коефіцієнт структури основних виробничих засобів, частка	0,52	0,54	0,02
1.5. Середня норма амортизації основних виробничих засобів, частка	0,605	0,659	0,05
2. Трудомісткість	0,106	0,115	0,01
2.1. Оснащеність одиниці потужності працею робітників, люд. / т	0,040	0,039	-0,001
2.2. Коефіцієнт структури персоналу, частка	0,75	0,74	-0,01
2.3. Витрати по оплаті праці одного працюючого за рік, тис. грн / люд.	132,14	162,53	30,39
3. Матеріаломісткість	0,045	0,051	0,006
3.1. Оснащеність одиниці потужності оборотними коштами, тис. грн / т	24,86	27,95	3,09
3.2. Коефіцієнт структури оборотних коштів, частка	0,465	0,370	-0,10
3.3. Питома вага сировини й матеріалів у вартості оборотних виробничих засобів, частка	0,259	0,368	0,11
Витрати на одну грн виробленої продукції, грн / грн (ЕЕВ)	0,290	0,299	0,009

На ПрАТ «Звенигородський сироробний комбінат» у 2022 р. в порівнянні з 2021 р. загальний показник економічної ефективності виробництва (ЕЕВ) збільшився на 0,009 п. Ефективність виробничої діяльності на підприємстві знизилася.

Найбільша питома вага у витратах припадає на показник фондоємкості, найменша – на матеріаломісткість.

У 2022 році погіршилися два показники: матеріалоемкість та трудомісткість, які зросли на 0,01 та 0,006 п. відповідно. Лише фондоємкість знизилася на 0,006 п., що позитивно впливає на витратоемкість продукції і веде до збільшення прибутку підприємства.

Таким чином, підприємству слід звернути увагу на покращення ситуації з використанням оборотних активів та підвищенням ефективності використання робочої сили на підприємстві.

В табл. 3.5 наведені результати факторного аналізу впливу часткових чинників на ефективність виробництва.

Таблиця 3.5

**Факторний аналіз зміни витрат на одиницю продукції на ПрАТ
«Звенигородський сироробний комбінат» за 2021-2022 рр.**

Показники	Вплив фактору
1. Фондоємкість	-0,006
1.1. Зміна ціни одиниці продукції	0,002
1.2. Зміна коефіцієнту використання виробничої потужності	-0,018
1.3. Зміна оснащеності одиниці потужності робочими машинами й устаткуванням	0,004
1.4. Зміна коефіцієнта структури основних виробничих засобів	-0,005
1.5. Зміна середньої норми амортизації основних виробничих засобів	0,011
2. Трудомісткість	0,009
2.1. Зміна ціни одиниці продукції	0,002
2.2. Зміна коефіцієнту використання виробничої потужності	-0,013
2.3. Зміна оснащеності одиниці потужності працею робітників	-0,001
2.4. Зміна коефіцієнта структури персоналу	0,001
2.5. Зміна витрат по оплаті праці одного працюючого за рік	0,022
3. Матеріаломісткість	0,006
3.1. Зміна ціни одиниці продукції	0,001
3.2. Зміна коефіцієнту використання виробничої потужності	-0,006
3.3. Зміна оснащеності одиниці потужності оборотними коштами	0,005
3.4. Зміна коефіцієнта структури оборотних коштів	-0,009
3.5. Зміна питомої ваги сировини й матеріалів у вартості оборотних виробничих засобів	0,015
Витрати на одну грн виробленої продукції, грн / грн (ЕЕВ)	0,009

На зростання витратомісткості у 2022 році вплинули два чинники: зростання матеріаломісткості та трудомісткості на 0,009 та 0,006 п. відповідно.

Зростання матеріаломісткості відбулося внаслідок значного збільшення у структурі вартості сировини та матеріалів (0,015 п.), зміни ціни продукції (0,001 п.) та зростання оснащеності потужності оборотними коштами (0,005 п.).

Зростання трудомісткості відбулося внаслідок різкого зростання витрат з оплати праці на 1 працівника (0,022 п.), що не вплинуло відповідно на зростання продуктивності праці.

Позитивний вплив здійснив лише показник фондомісткості, який знизився на 0,006 п. внаслідок зростання ціни продукції та оснащеності одиниці потужності робочими машинами й устаткуванням.

Підприємству слід звернути увагу на підвищення ефективності використання робочої сили та оборотних активів.

Аналогічні розрахунки проводимо по підприємству ТОВ «Пирятинський сирзавод».

Таблиця 3.6

Вихідні дані для проведення розрахунків по ТОВ «Пирятинський сирзавод» за 2021-2022 рр. [25-26]

Показники	2021	2022	Відхилення
1. Фондоємкість			
1.1. Амортизаційні відрахування, тис. грн	216339	237632	21293
1.2. Обсяг виробленої продукції у діючих цінах, тис. грн	1404740	1753605	348865
1.3. Випуск продукції, т	6250	6310	60
1.4. Середньорічна потужність підприємства, т	13200	13200	0
1.5. Вартість робочих машин і устаткування, тис. грн	192120,1	203688,5	11568,3
1.6. Середньорічна вартість основних виробничих фондів, тис. грн	314951	323315	8364
2. Трудомісткість			
2.1. Фонд оплати праці, тис. грн	78129	86170	8041
2.2. Чисельність робітників, люд.	586	580	-6
2.3. Середньооблікова чисельність працівників, тис. грн	740	732	-8
3. Матеріаломісткість			
3.1. Вартість сировини та матеріалів, тис. грн	28628	49441	20813

Показники	2021	2022	Відхилення
3.2. Середньорічні залишки оборотних коштів, тис. грн	526432	606013	79581
3.3. Оборотні виробничі фонди, тис. грн	263317	207823	-55494

Спостерігається позитивна тенденція зростання показників діяльності підприємства: обсягу виробництва продукції у діючих цінах та у вартісному вираженні, відбувається оновлення основних засобів, збільшується коефіцієнт завантаження виробничої потужності.

Проведемо розрахунки для підприємства ТОВ «Пирятинський сирзавод».

Розрахуємо економічну ефективність витрат основних виробничих засобів. Фондоємність продукції (ФЄ) характеризується наступним вираженням

$$\text{ФЄ} = A/\text{ВП} = 1/\text{Ц} \cdot 1/\text{Квп} \cdot \text{ОП}_{\text{му}} \cdot 1/\text{КСовз} \cdot \text{НА}.$$

2021 р.=0,154

2022 р.=0,136

Рівень фондоємності продукції формується під впливом наступних факторів-показників:

- середньої оптової ціни одиниці продукції (Ц):

$$\text{Ц} = \text{ВП}:\text{ОП},$$

де ВП – фактичний обсяг виробленої продукції за рік у ціннісному вимірі;

ОП – фактичний обсяг продукції за рік у натуральному (умовно-натуральному) вираженні;

2021 р.= 224,76

2022 р.= 277,9

- коефіцієнта використання виробничої потужності (Квп):

$$\text{Квп} = \text{ОП}:\text{П},$$

де П – середньорічна виробнича потужність;

2021 р.=0,473

2022 р.=0,478

– оснащеності одиниці потужності робочими машинами й устаткуванням (ОП_{му}):

$$\text{ОП}_{\text{му}} = \text{Р}_{\text{му}} : \text{П},$$

де Р_{му} – вартість робочих машин і устаткування;

2021 р.=14,55

2022 р.=15,43

– коефіцієнта структури основних виробничих засобів (КСовз):

$$\text{КСовз} = \text{Р}_{\text{му}} : \text{ОВЗ},$$

де ОВЗ – середньорічна вартість основних виробничих засобів;

2021 р.=0,61

2022 р.=0,63

– середньої норми амортизації основних виробничих засобів (На):

$$\text{На} = \text{А} : \text{ОВЗ}.$$

2021 р.=0,687

2022 р.=0,735

Розрахуємо економічну ефективність використання витрат на оплату праці й зміст персоналу. Показник вимірюється показником трудомісткості продукції (ТМ), яку можна визначити за формулою:

$$\text{ТМ} = \text{ЗП} / \text{ВП} = 1 / \text{Ц} \cdot 1 / \text{К}_{\text{ВП}} \cdot \text{ОП}_{\text{р}} \cdot 1 / \text{К}_{\text{Сп}} \cdot \text{ЗП}_0.$$

2021 р.=0,056

2022 р.=0,049

Рівень трудомісткості продукції формується під впливом наступних факторів-показників:

- оснащеності одиниці потужності працею робітників (ОП_р):

$$\text{ОП}_{\text{р}} = \text{Р} : \text{П},$$

де Р – чисельність робітників;

2021 р.=0,044

2022 р.=0,044

- коефіцієнта структури персоналу (КСп):

$$КСп = Р:П,$$

де П – середньооблікова чисельність персоналу;

2021 р.=0,792

2022 р.=0,792

– витрат по оплаті праці й утримання одного працюючого за рік (ЗПо):

$$ЗПо = ЗП:П.$$

2021 р.=105,58

2022 р.=117,72

Розрахуємо економічну ефективність використання витрат сировини й матеріалів, яка вимірюється показником матеріалоємності продукції (МЄ), що може бути представлена вираженням:

$$МЄ = СМ/ВП = 1/Ц \cdot 1/Квп \cdot ОПок \cdot 1/КСок \cdot Псм,$$

2021 р.=0,02

2022 р.=0,028

Рівень матеріалоємності продукції формується під впливом наступних факторів-показників:

– оснащеності одиниці потужності оборотними коштами (ОПок):

$$ОПок = ОК:П,$$

де ОК – середньорічні залишки оборотних коштів;

2021 р.=39,88

2022 р.=45,91

– коефіцієнта структури оборотних коштів (КСок):

$$КСок = 0_{БВЗ}: ОК,$$

де 0_{БВЗ} – середньорічна вартість оборотних виробничих засобів;

2021 р.=0,5

2022 р.=0,343

- питомиї ваги сировини й матеріалів у вартості оборотних виробничих засобів (Псм):

$$\text{Псм} = \text{СМ} : \text{ОБВЗ}.$$

2021 р.=0,109

2022 р.=0,238

$$\text{ЕЕВ} = \text{ФС} + \text{ТМ} + \text{МС}$$

2021 р.=0,154+0,056+0,02=0,23

2022 р.=0,136+0,049+0,028=0,213

Результати розрахунків зведені у табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Розрахунок часткових та інтегрального показників економічної ефективності виробництва ТОВ «Пирятинський сирзавод» за 2021-2022

рр.

Показники	2021	2022	Відхилення
1. Фондоємкість	0,154	0,136	-0,018
1.1. Середньооптова ціна одиниці продукції, тис. грн / т	224,75	277,90	53,15
1.2. Коефіцієнт використання виробничої потужності, частки	0,473	0,478	0,005
1.3. Оснащеність одиниці потужності робочими машинами й устаткуванням, тис. грн / т	14,55	15,43	0,87
1.4. Коефіцієнт структури основних виробничих засобів, частка	0,61	0,63	0,02
1.5. Середня норма амортизації основних виробничих засобів, частка	0,687	0,735	0,048
2. Трудомісткість	0,056	0,049	-0,006
2.1. Оснащеність одиниці потужності працею робітників, люд. / т	0,044	0,044	0
2.2. Коефіцієнт структури персоналу, частка	0,792	0,792	0
2.3. Витрати по оплаті праці одного працюючого за рік, тис. грн / люд.	105,58	117,72	12,139
3. Матеріаломісткість	0,020	0,028	0,008
3.1. Оснащеність одиниці потужності оборотними коштами, тис. грн / т	39,881	45,910	6,029
3.2. Коефіцієнт структури оборотних коштів, частка	0,500	0,343	-0,157

Показники	2021	2022	Відхилення
3.3. Питома вага сировини й матеріалів у вартості оборотних виробничих засобів, частка	0,109	0,238	0,129
Витрати на одну грн виробленої продукції, грн / грн (ЕЕВ)	0,230	0,213	-0,017

Загальний показник економічної ефективності виробництва (ЕЕВ) у 2021 р. році становив 0,23 п., а у 2022 році – 0,213 п. Ефективність виробничої діяльності підвищилася.

Найбільша питома вага припадає на показник фондоємкості, найменша – на матеріаломісткість.

У 2022 році погіршився лише показник матеріалоемкості, який зріс на 0,008 п. Фондоємкість і працеемкість знизилися на 0,018 та 0,006 п. відповідно, що позитивно впливає на витратоемкість продукції і впливає на збільшення прибутку підприємства.

Таким чином, підприємству слід звернути увагу на покращення ситуації з використанням оборотних активів підприємств. Для цього потрібно звернути увагу на підвищення показника використання виробничої потужності. Також слід приділити увагу ефективному управлінню витратами на оплату праці та управлінню оборотним капіталом.

В табл. 3.8 наведені результати факторного аналізу впливу часткових чинників на ефективність виробництва.

Таблиця 3.8

**Факторний аналіз зміни витрат на одиницю продукції на ТОВ
«Пирятинський сирзавод» за 2021-2022 рр.**

Показники	Вплив фактору
1. Фондоємкість	-0,018
1.1. Зміна ціни одиниці продукції	-0,029
1.2. Зміна коефіцієнту використання виробничої потужності	-0,001
1.3. Зміна оснащеності одиниці потужності робочими машинами й устаткуванням	0,007
1.4. Зміна коефіцієнта структури основних виробничих засобів	-0,004
1.5. Зміна середньої норми амортизації основних виробничих засобів	0,009
2. Трудомісткість	-0,006
2.1. Зміна ціни одиниці продукції	-0,011
2.2. Зміна коефіцієнту використання виробничої потужності	0

Показники	Вплив фактору
2.3. Зміна оснащеності одиниці потужності працею робітників	0
2.4. Зміна коефіцієнта структури персоналу	0
2.5. Зміна витрат по оплаті праці одного працюючого за рік	0,005
3. Матеріаломісткість	0,008
3.1. Зміна ціни одиниці продукції	-0,004
3.2. Зміна коефіцієнту використання виробничої потужності	0
3.3. Зміна оснащеності одиниці потужності оборотними коштами	0,002
3.4. Зміна коефіцієнта структури оборотних коштів	-0,006
3.5. Зміна питомої ваги сировини й матеріалів у вартості оборотних виробничих засобів	0,015
Витрати на одну грн виробленої продукції, грн / грн (ЕЕВ)	-0,017

На зниження витратомісткості у 2022 році вплинули два чинники: зниження фондоємкості та трудоємкості на 0,018 та 0,006 пунктів. На зниження фондоємкості позитивно вплинули зростання ціни продукції (0,029 п.), збільшення коефіцієнту використання потужності (0,001 п.) та зростання у структурі основних засобів вартості робочих машин та устаткування (0,004 п.)

Негативним є факт підвищення матеріаломісткості, який відбувся внаслідок значного збільшення у структурі вартості сировини та матеріалів (0,015 п.).

Також підприємству слід звернути увагу на підвищення коефіцієнту завантаження виробничої потужності підприємства.

Таблиця 3.9

**Показники економічної ефективності виробництва підприємств
молокопереробної галузі України**

Підприємство	2021				2022			
	ФЄ	ТМ	МЄ	ЕЕВ	ФЄ	ТМ	МЄ	ЕЕВ
1. ПрАТ «Звенигородський сироробний комбінат»	0,139	0,106	0,045	0,29	0,133	0,115	0,051	0,299
2. ТОВ «Пирятинський сирзавод»	0,154	0,056	0,02	0,23	0,136	0,049	0,028	0,213

Найкращий показник економічної ефективності виробництва було отримано на ТОВ «Пирятинський сирзавод» у 2022 році. Його рівень становив 0,213 п.

Особливої уваги потребує ПрАТ «Звенигородський сироробний комбінат», так як витратоємкість у нього зростає.

3.4. Пропозиції з підвищення інвестиційної привабливості підприємств молокопереробної галузі

Останнім часом в Україні споживачі все більше уваги приділяють питанням відповідності продукції сучасним вимогам здорового харчування. В цьому контексті актуальними є питання насиченості ринку молочних продуктів функціональною продукцією та продукцією з підвищеною харчовою цінністю.

Продукція підвищеної харчової цінності є продукцією найближчого майбутнього.

Сьогодні продукція підвищеної харчової цінності користується значним попитом у Західній Європі, оскільки вважається більш корисною для здоров'я.

Такі продукти в середньому обходяться на 10-50 відсотків дорожче звичайних, але попит на них у світі зростає. У країнах ЄС розвиток бізнесу на продуктах підвищеної харчової цінності підтримує законодавство. Крім того, деякі країни з національного бюджету фінансують рекламу та інформування громадян про основні особливості зазначеної продукції зі споживчої точки зору.

Для нашої країни виробництво природної екологічно чистої продукції з підвищеними споживчими властивостями є особливо актуальним у зв'язку зі складним екологічним становищем, яке посилюється внаслідок військової агресії росії. Можна відмітити, що для великої кількості людей саме якість, а не ціна продукції стала визначальним фактором при здійсненні купівлі продуктів харчування.

В Україні на сьогоднішній день ринок виробів підвищеної харчової цінності призначення тільки починає зростати.

На сьогоднішній день частка продукції з підвищеними споживчими властивостями, займає близько 6-10% від загального обсягу всіх вироблених молочних продуктів. Якщо врахувати, що мінімальна фізіологічна норма споживання молочної продукції складає 341 кг/рік, то фактична ємність ринку молочної продукції з підвищеними споживчими властивостями в Україні складе близько 860 тис. т на рік.

За оцінками спеціалістів насиченість ринку продуктів підвищеної харчової цінності, з урахуванням падіння платоспроможного попиту, не перевищує 80 %. Таким чином, вільний ринок на сьогоднішній день складає близько 170 тис. т.

Попередні розрахунки сировинних ресурсів та паспортні дані щодо продуктивності технологічного устаткування свідчать про можливість виробництва на кожному підприємстві не менше 5 тонн продукції в зміну (3000 тонн продукції на рік), що не перевищує розміру вільного сегменту ринку.

Таким чином, з економічної та господарської точок зору доцільним є впровадження у виробництво на досліджуваних підприємствах проєкту з виробництва молочної продукції з підвищеними споживчими властивостями, а саме функціональних білкових продуктів (кисломолочного м'якого сиру), а також і переробки молочної сироватки.

Основними конкурентними перевагами (факторами комерційного успіху) підприємств при реалізації зазначеного інвестиційного проєкту виробництва молочної продукції підвищеної харчової цінності є:

- значне розширення асортименту продукції, тобто продуктова диверсифікація, що, як передбачається, призведе до зростання попиту на продукцію підприємства в цілому;
- суворе дотримання вимог щодо забезпечення показників якості технологічного процесу та, відповідно, кінцевого продукту;
- комплексна переробка сировини, що забезпечує відносну економію матеріальних витрат та в кінцевому рахунку веде до зростання показників прибутковості діяльності підприємства.

В роботі в якості функціональних молочних продуктів виступає м'який сир.

М'який сир – це високоякісний білковий харчовий продукт, отриманий при ферментативному, кислотному або кисло-сичужним згортання спеціально підготовленого молока, обробкою згустку, формуванням сирної маси з подальшим дозріванням або без нього. За способом утворення згустка

розрізняють три способи виробництва м'якого сиру: кислотний, кисло-сичужний та термокальцієвий. Аналіз економічних і технологічних особливостей виробництва м'яких сирів свідчить про актуальність і перспективність їх виробництва в Україні. Цей сегмент ринку в нашій країні сьогодні в основному представлений сирами, експортованими з країн Західної Європи.

Перевагами виробництва м'яких сирів є:

- ефективне використання сировини;
- можливість реалізації сиру без дозрівання або з коротким терміном дозрівання (не більше 14 діб);
- високі органолептичні показники;
- висока харчова та біологічна цінність;
- швидка оборотність капіталовкладень.

М'які сири, в основі яких лежить кисло-сичужне згортання молока, характеризуються чистим кисломолочним запахом і смаком, а також ніжною і пластичною консистенцією. М'які сири виробляють з пастеризованого молока.

Отже, оцінимо можливість промислового виробництва біфідовмісного м'якого сиру. Процес виробництва відбувається при належній взаємодії факторів виробництва (матеріальних, трудових, енергетичних). Не менш важливим є аналіз ринкових перспектив нової продукції.

Насамперед проаналізуємо можливу забезпеченість підприємства основними ресурсами.

Сировинні ресурси. Якість харчової продукції в цілому і сиру зокрема визначається, насамперед, якістю сировини та матеріалів. Цей факт ще більше підсилюється зазначеними вище ознаками нової продукції. Отже питання якості та кількості сировинних ресурсів (молока) є при обґрунтуванні проекту промислового впровадження даної продукції одним з головних.

При виробництві біосиру використовується закваска, до складу якої входять різні штами біфідобактерій (ББ).

Клінічними дослідженнями доведено, що життєдіяльність біфідобактерій гальмує ріст ракових клітин кишечника; пригнічує активність гнильних та патогенних бактерій; стимулює продукування вітамінів; активізує імунні процеси; забезпечує захист від кишкових інфекцій; активізує кишкові функції.

Отже, споживання таких продуктів потрібне для лікування та профілактики різних захворювань.

Трудові ресурси. Виробництво нової продукції не дивлячись на її інноваційний характер є досить класичним і тому не потребуватиме кадрів з виключними професійними якостями. З урахуванням високого рівня безробіття в Україні, даний фактор не може вважатись лімітуючим (обмежуючим можливості виробництва та реалізації).

Енергетичні ресурси. Виробництво сиру не є енергомістким і не потребує використання нетрадиційних або дуже небезпечних енергетичних ресурсів, отже енергопостачання теж не може вважатись критичним або лімітуючим фактором.

Основні засоби. З огляду на класичність технологічного процесу та відсутність дефіциту на ринку технологічного обладнання, приладдя, будівельних матеріалів, можна констатувати, що даний фактор не є лімітуючим.

Виробництво сиру призводить до появи великої кількості вторинних матеріальних ресурсів (ВМР), а саме сироватки. Питання використання ВМР з огляду на прагнення знизити викиди у довкілля та максимально використати всі корисні з фізіологічної та комерційної точки зору речовини є виключно актуальним.

На сьогоднішній день дуже поширеним є використання попередньо обробленої молочної сироватки.

Використання сухої молочної сироватки замість сухого молока в кондитерській промисловості надає виробам пористості, еластичної структури, стійкості до черствіння.

Отже, переробка сироватки з урахуванням її великої кількості при виробництві сиру є необхідною умовою забезпечення ефективності даного заходу в цілому.

Таким чином, можна констатувати, що впровадження в промислове виробництво сиру та переробка молочної сироватки з господарської точки зору є доцільним заходом.

Для оцінки економічної ефективності запропонованого заходу визначимо спочатку необхідний розмір інвестицій (капітальних вкладень).

Інвестиційні витрати (капітальні вкладення) при впровадженні реальних проектів мають наступну структуру:

- первісна вартість основних засобів, а саме технологічне устаткування, інженерні споруди, земельні ділянки, а також витрати, пов'язані з введенням даних активів у експлуатацію;
- вартість матеріальних оборотних коштів (сировини, матеріалів, тари) для початку виробничої діяльності відповідно до виробничої програми.

Таким чином, загальні інвестиційні витрати визначаються наступним чином:

$$I_{\text{заг}} = I_{\text{оз}} + I_{\text{мок}}, \quad (3.15)$$

де $I_{\text{оз}}$ – інвестиційні витрати на придбання або виготовлення основних засобів;

$I_{\text{мок}}$ – інвестиційні витрати на формування матеріальних оборотних коштів.

В даному випадку впровадження проекту вимагатиме інвестиції в основні засоби лише в частині купівлі та установки нового (додаткового) технологічного устаткування (інші можливі об'єкти інвестування в основні засоби, а саме будівлі, споруди, передавальні пристрої, транспортні засоби тощо з огляду на сутність проекту не передбачаються).

Для визначення інвестиційних витрат на придбання технологічного устаткування в таблиці 3.10 наведемо його основну техніко-економічну інформацію.

Таблиця 3.10

Техніко-економічна характеристика технологічного устаткування

Найменування обладнання	Марка обладнання	Кількість одиниць обладнання	Ціна, грн
Охолоджувач для молока	00У-25	2	93000
Резервуар для молока	В2-ОХР-50	4	190000
Сепатор-молокоочисник	ОМБ-4С	1	62500
Пластинчатий охолоджувач	ООУ-М	1	43200
Резервуар	Я1-ОСВ-6,3	3	85000
Установка пластинчата пастеризаційно-охолоджувальна	Альфа-Лаваль	1	250000
Лінія для виробництва сирів	«Obram»	1	1000000
Коагулятор для сквашування	Obram-10	2	750000
Лінія пакування в плівку	М6-ОЛА	1	90000
Сепаратор для очищення сироватки від казеїнового пилу та молочного жиру	ОХ-2С	1	75000
Вакуум-випарна установка	«Віганд»-4000	1	800000
Сушарка	VRC 2	1	625000
Гомогенізатор	А1-ОГМ-2,5	1	100000
Вакуум кристалізатор	П8-БМШ	2	185000
Автомат для фасування сухої сироватки	МС-25/50	1	50000

Для розрахунку інвестиційних витрат по технологічному устаткуванню складемо таблицю 3.11.

Таблиця 3.11

Розрахунок інвестиційних витрат по технологічному устаткуванню

Найменування обладнання	Марка обладнання	Кількість одиниць обладнання	Ціна, тис. грн	Вартість, тис. грн
Охолоджувач для молока	00У-25	2	55	110
Резервуар для молока	В2-ОХР-50	4	25	100
Сепатор-молокоочисник	ОМБ-4С	1	50	50
Пластинчатий охолоджувач	ООУ-М	1	40	40
Резервуар	Я1-ОСВ-6,3	3	30	90
Установка пластинчата пастеризаційно-охолоджувальна	Альфа-Лаваль	1	450	450

Найменування обладнання	Марка обладнання	Кількість одиниць обладнання	Ціна, тис. грн	Вартість, тис. грн
Лінія для виробництва сирів	«Obram»	1	5500	5500
Коагулятор для сквашування	Obram-10	2	750	1500
Лінія пакування в плівку	M6-ОЛА	1	350	350
Сепаратор для очищення сироватки від казеїнового пилу та молочного жиру	OX-2C	1	120	120
Вакуум-випарна установка	«Віганд»-4000	1	600	600
Сушарка	VRC 2	1	800	800
Гомогенізатор	A1-ОГМ-2,5	1	90	90
Вакуум кристалізатори	П8-БМШ	2	1200	2400
Автомат для фасування сухої сироватки	МС-25/50	1	200	200
Загальна вартість устаткування				12400
Транспортні витрати (5%) від загальної вартості устаткування				620
Витрати на монтажні роботи (5%) від загальної вартості устаткування				620
Інші витрати (3%) від загальної вартості устаткування				248
Разом				13888

Інвестиції в оборотні кошти як другий структурний елемент загальних інвестицій, визначимо нижче.

Далі визначимо планові показники виробничої програми: річний обсяг виробленої продукції в натуральному виразі, а також обсяги виробленої та реалізованої продукції у вартісному виразі.

Обсяг виробленої продукції у натуральному виразі визначимо за формулою:

$$OB_{\text{нат річ}} = BPr_{\text{річ}} \cdot K, \quad (3.16)$$

де $BPr_{\text{річ}}$ – річна виробнича потужність;

K – плановий коефіцієнт використання виробничої потужності (0,8).

Річна виробнича потужність визначається виходячи з добової виробничої потужності (ВПдоб) та ефективного фонду робочого часу (Феф):

$$\text{Феф} = \text{ВПдоб} \cdot \text{Феф}. \quad (3.17)$$

Добова виробнича потужність визначається виходячи з продуктивності виробничого устаткування.

Для визначення обсягу виробленої продукції в натуральному виразі складемо таблицю 3.12.

Таблиця 3.12

Розрахунок обсягу виробленої продукції в натуральному виразі

Продукція	Виробнича потужність, т/добу	Річна виробнича потужність (ефективний фонд робочого часу 300 діб)	Обсяг виробленої продукції т/рік
Біфідовмісний м'який сир	2	600	480
Сироватка суха	0,5	150	120
Разом		750	600

Продукція, яка планується до виробництва, є продукцією високої якості з підвищеними споживчими якостями. В такому випадку ціна реалізації продукції має бути встановлена на рівні, вищому, ніж середньоринковий.

Обсяг виробленої продукції у вартісному виразі визначається за формулою:

$$\text{ОВв} = \text{ОВнат} \cdot \text{Ц}, \quad (3.18)$$

де Ц – планова оптова ціна реалізації продукції (без ПДВ та роздрібно торгівельної націнки).

Таблиця 3.13

Розрахунок обсягу виробленої продукції у вартісному виразі

Продукція	Обсяг виробленої продукції т/рік	Планова оптова ціна продукції, грн	Обсяг виробленої продукції, тис. грн
Біфідовмісний м'який сир	480	110000	57600
Сироватка суха	120	30000	3600
Разом	600		56400

Таким чином, передбачається виробництво та реалізація 600 тонн молочної продукції вартістю 51000 тис. грн.

Нижче визначимо собівартість продукції (виробничу та повну).

Всі витрати, які включаються в собівартість продукції (поточні витрати) згідно із Податковим кодексом України поділяють на витрати операційної діяльності та інші витрати.

Витрати на сировину та матеріали розрахуємо прямим рахунком виходячи із норм витрат сировинних ресурсів та їхньої ціни (табл. 3.14):

Таблиця 3.14

Розрахунок вартості сировини та матеріалів продукції «Біфідовмісний м'який сир»

Найменування	Норма витрат кг на 1 тону продукції	Ціна за 1 кг	Вартість, грн
Молоко базисної жирності	4320	10	43200
Молокозсідальний фермент, (1% розчин)	10,2	350	3570
CaCl ₂	2,7	50	135
Фруктоза	6,8	25	170
Закваска DVS, у.о	1	800	800
Всього			47875

Прямі витрати на сировину та матеріали сухої сироватки відсутні, оскільки вона виготовляється з вторинних матеріальних ресурсів.

Загальний розмір прямих витрат на сировину та матеріали складуть $47875 \cdot 600 = 28725$ тис. грн.

Витрати на тару та заготівельні витрати, які також включаються до складу матеріальних витрат, та можуть бути віднесені до статті «Сировина та матеріали» приймемо в розмірі 5 % від витрат на сировину та матеріали, визначені прямим шляхом: 1436 тис. грн.

Розрахунок амортизаційних відрахувань проведемо користуючись прямолінійним методом нарахування амортизації як найбільш економічно обґрунтованим.

$$\text{Аріч} = \text{ОЗ}_a / T, \quad (3.19)$$

де ОЗ_a – вартість основних засобів, що амортизується (різниця між первісною та ліквідаційною вартістю основних засобів).

T – термін корисного використання об'єкта основних засобів (групи об'єктів основних засобів).

Щорічні амортизаційні відрахування (за умови, що ліквідаційна вартість дорівнюватиме нулю) складуть:

$$\text{Аріч} = 13888 / 5 = 2777,6 \text{ тис. грн,}$$

де 5 – кількість років корисного використання технологічного устаткування (відповідно до положень Податкового Кодексу України).

Визначимо також інші витрати, пов'язані з експлуатацією основних фондів.

Витрати на поточний ремонт технологічного устаткування (P_o) включаються до витрат операційної діяльності і дорівнюють в середньому 4,9 % від вартості технологічного устаткування.

$$P_o = 13888 \cdot 0,049 = 680,5 \text{ тис. грн.}$$

Витрати на утримання та експлуатацію технологічного устаткування ($У_o$) включаються до витрат операційної діяльності і дорівнюють в середньому 1,6 % від вартості обладнання.

$$У_o = 13888 \cdot 0,016 = 222,2 \text{ тис. грн.}$$

Визначимо чисельність персоналу, його структуру та фонди оплати праці.

Відповідно до норм обслуговування технологічного устаткування чисельність основних виробничих робітників складе: 3-го розряду 1 особа, 4-го розряду 2 особи, 5-го розряду 3 особи в розрахунку на чисельність по розстановці.

Фонд роботи підприємства складає 3600 годин ($300 \cdot 12$), а одного робітника 1800 годин.

Таким чином, загальна (середньооблікова) чисельність основних виробничих робітників складе $(1+2+3) \cdot 3600 / 1800 = 12$ чол.

Розрахунок основної оплати праці проведемо виходячи із мінімальної заробітної плати по Україні на рівні 6700 грн місячного фонду робочого часу 167 годин та відповідних тарифних коефіцієнтів: для третього розряду 1,25, четвертого розряду 1,48, п'ятого 1,65.

Таким чином, годинні тарифні ставки робітників становлять:

- третього розряду $6700 / 167 \cdot 1,25 = 50,15$ грн.
- четвертого розряду $6700 / 167 \cdot 1,48 = 59,38$ грн.
- п'ятого розряду $6700 / 167 \cdot 1,65 = 66,2$ грн.

В таблиці 3.15 Визначимо фонд оплати праці основних виробничих працівників при використанні почасової форми оплати праці.

Таблиця 3.15

Розрахунок фонду основної заробітної плати основних виробничих працівників

Показник	Чисельність персоналу, чол	Годинна тарифна ставка, грн	Фонд робочого часу підприємства, годин	Фонд оплати праці, тис. грн
3 розряду	1	50,15	3600	180,54
4 розряду	2	59,38	3600	213,77
5 розряду	3	66,2	3600	238,32
Основна заробітна плата	6			632,63

Додаткова заробітна плата складає 20 % від основної заробітної плати, тобто $632,63 \cdot 0,2 = 126,53$ тис. грн.

Премії та доплати складають 25 % від основної заробітної плати, тобто $632,63 \cdot 0,25 = 155,9$ тис. грн.

Загальний фонд оплати праці складе 915,06 тис. грн.

В структурі персоналу підприємства по галузі в середньому чисельність допоміжних працівників складає 15 % від чисельності основних.

$Ч_{доп} = 12 \cdot 0,15 = 2$ особи.

Розрахуємо фонд оплати праці допоміжних робітників (табл. 3.16).

Таблиця 3.16

Розрахунок фонду оплати праці допоміжних робітників

Показник	Чисельність персоналу, осіб	Годинна тарифна ставка, грн	Фонд робочого часу робітника, годин	Фонд оплати праці, тис. грн
4 розряду	2	59,38	1800	213,77
Основна заробітна плата				213,77
Додаткова заробітна плата (20 %)				42,75
Премії та доплати (15%)				32,06
Разом				288,58

Чисельність керівників, спеціалістів, службовців в середньому по галузі складає 10 % від чисельності робітників (основних та допоміжних).

Таким чином, чисельність даної категорії персоналу складе $(12+2) \cdot 0,1 = 2$ чол. Оплата праці цієї категорії працівників здійснюється за посадовими окладами. При середній плановій місячній заробітній платі цієї категорії працівників 19000 грн, фонд основної заробітної плати складе $19000 \cdot 2 \cdot 12 / 1000 = 456$ тис. грн. Премії та доплати складають 20 % від основної заробітної плати. Загальний фонд оплати праці складе $648 + 91,2 = 739,2$ тис. грн.

В таблиці 3.17 визначимо відрахування на соціальні заходи (єдиний соціальний внесок) на основі визначених фондів оплати праці. Станом на 2023 рік, норматив відрахувань складає 22 % від нарахованої заробітної плати.

Таблиця 3.17

Розрахунок відрахувань на соціальні заходи

Категорія працівників	Загальний фонд оплати праці, тис. грн	Відрахування на соціальні заходи, тис. грн
Основні робітники	915,06	201,3
Допоміжні робітники	288,58	63,5
Керівники, спеціалісти, службовці	739,2	162,6
Разом	1942,84	427,4

Важливим елементом собівартості продукції в цілому та матеріальних витрат зокрема є витрати на енергоресурси.

В структурі даних витрат найбільшу питому вагу займають витрати на електроенергію, яку споживає виробниче устаткування. Розрахуємо зазначені витрати в таблиці 3.18.

З урахуванням середніх тарифів за 1 кВт/год електроенергії 5 грн, ефективного фонду робочого часу (3600 годин), коефіцієнту використання інженерного ресурсу, що відповідає плановому коефіцієнту використання виробничої потужності (0,8), загальні річні витрати електроенергії складуть $146,0 \cdot 5,0 \cdot 3600 \cdot 0,8 = 2102,4$ тис. грн.

Таблиця 3.18

Розрахунок споживання технологічним устаткуванням електроенергії

Найменування обладнання	Марка обладнання	Кількість одиниць	Споживання електроенергії кВт/год.	Загальне споживання, кВт/год.
Охолоджувач для молока	00У-25	2	2	4
Резервуар для молока	В2-ОХР-50	4	0	0
Сепатор-молокоочисник	ОМБ-4С	1	2,5	2,5
Пластинчатий охолоджувач	ООУ-М	1	3,5	3,5
Резервуар	Я1-ОСВ-6,3	3	0	0
Установка пластинчата пастеризаційно-охолоджувальна	Альфа-Лаваль	1	5	5
Лінія для виробництва сирів	«Обрам»	1	18	18
Коагулятор для сквашування	Обрам-10	2	8,5	17
Лінія пакування в плівку	М6-ОЛА	1	5	5

Найменування обладнання	Марка обладнання	Кількість одиниць	Споживання електроенергії кВт/год.	Загальне споживання, кВт\год.
Сепаратор для очищення сироватки від казеїнового пилу та молочного жиру	ОХ-2С	1	3,5	3,5
Вакуум-випарна установка	«Віганд»-4000	1	22	22
Сушарка	VRC 2	1	25	25
Гомогенізатор	A1-ОГМ-2,5	1	6	6
Вакуум кристалізатор	П8-БМШ	2	15	30
Автомат для фасування сухої сироватки	МС-25/50	1	4,5	4,5
Разом				146,0

Інші витрати енергоресурсів заплануємо в розмірі 20 % від витрат на електроенергію, розраховану прямим шляхом: $2102,4 \cdot 0,2 = 420,48$ тис. грн.

Загальні витрати на енергоресурси складуть $2102,4 + 420,48 = 2522,88$ тис. грн.

До складу собівартості продукції та поточних витрат включаються також інші витрати, які не можуть бути визначені прямим шляхом. Заплануємо даний елемент витрат в розмірі 10 % від суми усіх витрат (окрім інвестиційних), визначених вище.

$$\text{Він} = 38734,42 \cdot 0,1 = 3873,4 \text{ тис. грн.}$$

Джерелом коштів для реалізації будуть позикові кошти, а саме банківський кредит.

Нараховані та сплачені відсотки за кредитом включаються до складу «інших витрат», що призводить до зростання собівартості продукції. Розрахуємо даний вид витрат виходячи з середньої ставки по короткостроковим кредитам (35 %).

Необхідний розмір кредиту визначається загальною величиною інвестиційних витрат (капітальних вкладень), які в свою чергу представляють

собою суму інвестицій в основні засоби (визначені вище) та інвестицій в матеріальні оборотні кошти (Іобк).

Інвестиції в матеріальні оборотні кошти визначимо виходячи з планового розміру матеріальних витрат та необхідності формування запасів матеріальних ресурсів на один календарний місяць. Матеріальні витрати включатимуть витрати на сировину та матеріали, а також витрати на енергоресурси.

Плановий розмір матеріальних витрат по заходу складе $28725 + 1436 + 2522,88 = 32683,88$ тис. грн. Інвестиції в матеріальні оборотні кошти (Іобк) складуть $32683,88/12 = 2723,7$ тис. грн.

Загальний розмір інвестицій, необхідний для реалізації заходу, складе $5265,2 + 13888,0 = 16611,6$ тис. грн.

Відсотки за кредитом з урахуванням необхідного його розміру (16611,6 тис. грн) та відсоткової ставки за кредитом 35 % складуть $16611,6 \cdot 0,35 = 5814,1$ тис. грн.

Визначимо планову собівартість продукції (С) як суму усіх поточних витрат, розрахованих вище:

$C = 28725 + 1436 + 2777,6 + 680,5 + 222,2 + 1942,8 + 427,4 + 2522,9 + 3873,4 + 5814,1 = 48421,9$ тис. грн.

Прибуток від впровадження заходу з виробництва молочних продуктів підвищеної харчової цінності визначається по формулі:

$$П = ОП - С, \quad (3.20)$$

де ОП – обсяг виробленої та реалізованої продукції (табл. 3.28), тис. грн.

$$П = 56400 - 48422 = 7978 \text{ тис. грн.}$$

З урахуванням того, що ставка податку на прибуток в 2023 році складає 18 %, розмір чистого прибутку становитиме:

$$ЧП = 7978 - 7978 \cdot 0,18 = 6542 \text{ тис. грн.}$$

Оцінку економічної ефективності заходу дамо за допомогою таких показників, як чистий приведений дохід (NPV), внутрішня норма доходності

(I_{RR}), індекс доходності (I_d), рентабельність інвестицій (в даному випадку позикових коштів) та строк окупності інвестиційних витрат.

Строк окупності інвестицій без урахування фактору часу становить:

$$T = 16611,6 / 6542 = 2,5 \text{ року,}$$

Розрахуємо тепер строк окупності інвестицій з урахуванням фактору часу, тобто з використанням процедури дисконтування.

Приведення майбутніх грошових потоків до теперішнього часу провадиться за допомогою коефіцієнта дисконтування:

$$K_d = \frac{1}{(1+i)^t} \quad (3.21)$$

де i – ставка дисконтування, %.

t – період дисконтування,

Прийmemo ставку дисконтування в розмірі 18%.

Строк окупності інвестицій при використанні процедури дисконтування розраховується за формулою:

$$T_d = t + \frac{I_{заг} - СПГП_t}{ПП_{t+1}}, \quad (3.22)$$

де t – рік в якому загальні інвестиції найближчі до сумарного приведенного грошового потоку ($I_{заг} > СПГП_t$),

$ПП_{t+1}$ – приведений грошовий потік в році, наступному за роком t .

Необхідні для визначення строку окупності з урахуванням фактору часу T_d розрахунки проведемо в табл. 3.19.

Таблиця 3.19

Розрахунок строку окупності інвестицій при використанні процедури дисконтування

Показники	Роки				Сума
	1	2	3	4	
Чистий прибуток, тис. грн	6542	6542	6542	6542	26168
Амортизація, тис. грн	2777,6	2777,6	2777,6	2777,6	11110,4
Грошовий потік, тис. грн	9319,6	9319,6	9319,6	9319,6	37278,4

Показники	Роки				Сума
	1	2	3	4	
Коефіцієнт дисконтування (30%)	0,769	0,592	0,455	0,350	
Приведений грошовий потік, тис. грн	7168,9	5514,6	4242,0	3263,1	20188,5
Сумарний приведений грошовий потік, тис. грн	7168,9	12683,5	16925,4	20188,5	
NPV, тис. грн					3576,9
Індекс рентабельності, %					30,38
Індекс доходності					1,22
IRR, %					45,3
Термін окупності					2,93

Таким чином, строк окупності капітальних вкладень становить:

$$T_d = 2 + \frac{16611,6 - 12683,5}{4242} = 2,93 \text{ року.}$$

Чистий приведений дохід (NPV):

$$NPV = СПГП - Ізаг$$

З урахуванням того, що життєвий цикл проекту визначити на даний момент неможливо для розрахунку чистого приведенного доходу скористаймося значенням СПГП за 4 роки:

$$NPV = 20188,5 - 16611,6 = 3576,9 \text{ тис. грн.}$$

Індекс доходності (Ід) визначається по формулі:

$$Ід = СПГП / Ізаг$$

$$Ід = 20188,5 / 16611,6 = 1,22.$$

Значення показників чистого приведенного доходу (більше 0) та індексу доходності (більше 1) свідчать про економічну та комерційну ефективність заходу.

Внутрішня норма доходності – це та ставка дисконту, при якій дисконтовані доходи від заходу дорівнюватимуть інвестиційним витратам. Внутрішня норма доходності визначає максимально прийнятну ставку дисконту, при якій можна інвестувати кошти без яких-небудь втрат для власника.

$$I_{RR} = i, \text{ при якому } NPV = f(i) = 0$$

Для визначення I_{RR} скористаймося вбудованою в Excel функцією ВСД. Результатом розрахунків є $I_{RR} = 45,3\%$.

Отримане значення внутрішньої норми доходності є достатньо високим, перевищує ціну залученого капіталу (кредиту), що свідчить про високий рівень ефективності запропонованого заходу.

Таблиця 3.20

Основні техніко-економічні показники виробничо-господарської діяльності підприємства ПрАТ «Звенигородський сироробний комбінат» до та після впровадження заходів

Показник	2022	проєкт	Відхилення	
			абсолютне	відносне
1. Середньорічна виробнича потужність, тонн	16500	17250	750	4,55
2. Фактично вироблено продукції, тонн	8520	9120	600	7,04
3. Коефіцієнт використання виробничої потужності, частка	0,516	0,529	0,012	2,39
4. Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн	1228396	1284796	56400	4,59
5. Середньорічна вартість основних засобів основного виду діяльності, тис. грн	247663	261551	13888	5,61
6. Фондовіддача, грн/грн	4,960	4,912	-0,048	-0,96
7. Середній залишок оборотних коштів, тис. грн	461189	466454,2	5265,2	1,14
8. Коефіцієнт оборотності оборотних коштів, оборотів	2,66	2,75	0,09	3,41
9. Середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу, осіб	870	882	12	1,38
10. Продуктивність праці, тис. грн /особу	1411,9	1456,7	44,7	3,17
11. Операційні витрати на виробництво продукції, тис. грн, у тому числі:	1284382	1332803,9	48421,9	3,77
– матеріальні витрати	809630	842313,9	32683,9	4,04
– витрати на оплату праці	141402	143344,8	1942,8	1,37
– відрахування на соціальні заходи	24964	25391,4	427,4	1,71
– амортизація	16884	19661,6	2777,6	16,45
– інші операційні витрати	291502	298218,8	6716,8	2,30
12. Витрати на 1 гривню реалізованої продукції, грн	1,046	1,037	-0,008	-0,79

Показник	2022	проект	Відхилення	
			абсолютне	відносне
13. Матеріалоемність, грн	0,659	0,6556	-0,003	-0,53
14. Фінансовий результат від операційної діяльності, тис. грн	-54617	-46639	7978	-14,61
15. Чистий прибуток, тис. грн	-56361	-49819	6542	-11,61
16. Рентабельність продажів, %	-4,59	-3,88	0,71	
17. Рентабельність продукції, %	-4,25	-3,50	0,75	-4,25

Як свідчать розрахунки, приведені в таблиці 3.20 в результаті реалізації заходу покращаться основні техніко-економічні показники діяльності підприємства. Так, показник витрат на 1 грн продукції зменшиться на 0,008 грн (0,79 %), коефіцієнт оборотності зросте на 3,41 %, матеріаломісткість знизиться на 0,53 %, продуктивність праці зросте на 3,17 %.

Підприємство отримає чистий прибуток від заходу у розмірі 6542 тис. грн, що дозволить знизити збитковість підприємства. Але враховуючи великий розмір збитку, для виходу зі складного становища та повної ліквідації збитків потрібен час та комплекс заходів.

Таблиця 3.21

Основні техніко-економічні показники виробничо-господарської діяльності підприємства ТОВ «Пирятинський сирзавод» до та після впровадження заходів

Показник	2022	проект	Відхилення	
			абсолютне	відносне
1. Середньорічна виробнича потужність, тонн	13200	13950	750	5,68
2. Фактично вироблено продукції, тонн	6310	6910	600	9,51
3. Коефіцієнт використання виробничої потужності, частка	0,478	0,495	0,017	3,62
4. Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн	1753605	1810005	56400	3,22
5. Середньорічна вартість основних засобів основного виду діяльності, тис. грн	323315	337203	13888	4,30
6. Фондовіддача, грн/грн	5,424	5,368	-0,056	-1,03
7. Середній залишок оборотних коштів, тис. грн	606013	611278	5265,2	0,87
8. Коефіцієнт оборотності оборотних коштів, оборотів	2,89	2,96	0,07	2,33

Показник	2022	проект	Відхилення	
			абсолютне	відносне
9. Середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу, осіб	732	744	12	1,64
10. Продуктивність праці, тис. грн /особу	2395,6	2432,8	37,2	1,55
11. Операційні витрати на виробництво продукції, тис. грн, у тому числі:				
1561371	1600105	38734,4	2,48	
– матеріальні витрати	1335940	1368624	32683,9	2,45
– витрати на оплату праці	86170	88112,8	1942,8	2,25
– відрахування на соціальні заходи	21884	22311,4	427,4	1,95
– амортизація	25989	28766,6	2777,6	10,69
– інші операційні витрати	91388	92290,7	902,7	0,99
12. Витрати на 1 гривню реалізованої продукції, грн	0,890	0,884	-0,006	-0,71
13. Матеріаломісткість, грн	0,762	0,756	-0,006	-0,75
14. Фінансовий результат від операційної діяльності, тис. грн	160257	174049	13792,1	8,61
15. Чистий прибуток, тис. грн	113527	124837	11309,5	9,96
16. Рентабельність продажів, %	6,474	6,897	0,423	-
17. Рентабельність продукції, %	7,271	7,802	0,531	-

Як свідчать розрахунки, приведені в таблиці 3.21 в результаті реалізації заходу покращаться основні техніко-економічні показники діяльності підприємства. Так, показник витрат на 1 грн продукції зменшиться на 0,008 грн (0,71 %), коефіцієнт оборотності зросте на 2,33 %, матеріаломісткість знизиться на 0,75 %, продуктивність праці зросте на 1,55 %.

Підприємство отримає чистий прибуток від заходу у розмірі 11309,5 тис. грн, що дозволить підвищити рентабельність продукції на 0,53 пункти, а рентабельність продажів на 0,42 пункти. Отже, мета роботи досягнута.

ВИСНОВКИ за Розділом 3

Поєднання заходів державної підтримки, зусиль підприємців та опора на міжнародний досвід дасть змогу зберегти продовольчу безпеку України і забезпечити населення високоякісною молочною продукцією в необхідній кількості, знизити імпорт, упровадити передові ресурсозберігаючі технології.

Для покращення становища молочної та молокопереробної галузі Україна повинна бути визнана як глобальний, конкурентоспроможний і надійний партнер, який відповідає потребам світового ринку та пропонує широкий асортимент якісної продукції харчової та переробної промисловості з високою доданою вартістю та аутентичними смаковими властивостями.

Отже, ринок молочної продукції України представлений широким спектром виробників, що працюють над поліпшенням та оновленням асортименту. Зважаючи на це, молочна галузь України має значні перспективи розвитку. Молочні виробники активно працюють у напрямку інновацій, підтримують сучасні харчові напрямки, що стосуються еко-продукції, додавання фруктів та злакових наповнювачів, виготовляють спеціальну безлактозну продукцію. Вітчизняний ринок молокопродуктів постійно удосконалюється. Лідери – компанії молочного ринку «Danone Україна», «Молочний альянс», «Лакталіс Україна», «Люстдорф», «Вімм-Білл-Данн Україна» займають 50% ринку. Однак, в інших виробників є шанс знайти свою нішу при наявності професійних кадрів, солідних рекламних бюджетів і якісної сировинної бази.

Таким чином, сучасна молочна галузь України – це висококонкурентне середовище, яке представлено як вітчизняними гравцями, так і світовими молочними брендами із надзвичайно широким асортиментом як традиційної, так і абсолютно нової продукції, а також зі значними перспективами розвитку.

Досліджувалися показники ефективності діяльності ПрАТ «Звенигородський сироробний комбінат» та ТОВ «Пирятинський сирзавод» у 2021-2022 рр.

На ПрАТ «Звенигородський сироробний комбінат» у 2022 р. в порівнянні з 2021 р. загальний показник економічної ефективності виробництва (ЕЕВ) збільшився на 0,009 п. Ефективність виробничої діяльності на підприємстві знизилася. У 2022 році погіршилися два показники: матеріалоемкість та трудомісткість, які зросли на 0,01 та 0,006 п. відповідно. Лише фондоємкість

знизилася на 0,006 п., що позитивно впливає на витратоємкість продукції і веде до збільшення прибутку підприємства.

Підприємству слід звернути увагу на покращення ситуації з використанням оборотних активів та підвищенням ефективності використання робочої сили на підприємстві.

Загальний показник економічної ефективності виробництва на ТОВ «Пирятинський сирзавод» у 2021 р. році становив 0,23 п., а у 2022 році – 0,213 п. Ефективність виробничої діяльності підвищилася. У 2022 році погіршився лише показник матеріалоємкості, який зріс на 0,008 п. Фондоємкість і працеемкість знизилися на 0,018 та 0,006 п. відповідно, що позитивно впливає на витратоємкість продукції і впливає на збільшення прибутку підприємства.

Підприємству слід звернути увагу на покращення ситуації з використанням оборотних активів підприємств. Для цього потрібно звернути увагу на підвищення показника використання виробничої потужності. Також слід приділити увагу ефективному управлінню витратами на оплату праці та управлінню оборотним капіталом.

В якості заходу з підвищення ефективності виробництвом підприємствам запропоновано виробництво молочної продукції з підвищеними споживчими властивостями, а саме функціональних білкових продуктів (кисломолочного сиру і м'якого сиру), а також і переробки молочної сироватки.

Основними конкурентними перевагами (факторами комерційного успіху) підприємств при реалізації зазначеного інвестиційного проекту виробництва молочної продукції підвищеної харчової цінності є значне розширення асортименту продукції; високий рівень інноваційності продукції; комплексна переробка сировини, що забезпечує відносну економію матеріальних витрат та в кінцевому рахунку веде до зростання показників прибутковості діяльності підприємства.

В роботі в якості функціональних молочних продуктів виступає кисломолочний та м'який сири. Впровадження в промислове виробництво сирів

з біфідобактеріями та переробка молочної сироватки з господарської точки зору є доцільним заходом.

В даному випадку впровадження проєкту вимагатиме інвестиції в основні засоби лише в частині купівлі та установки нового (додаткового) технологічного устаткування.

Передбачається виробництво та реалізація 600 тонн молочної продукції вартістю 56400 тис. грн. Прибуток від впровадження заходу по виробництву молочних продуктів підвищеної харчової цінності становить 7978 тис. грн.

Оцінку інвестиційної привабливості та ефективності заходу зроблено за допомогою таких показників, як чистий приведений дохід (NPV), внутрішня норма доходності (I_{RR}), індекс доходності (I_d), рентабельність інвестицій (в даному випадку позикових коштів) та строк окупності інвестиційних витрат.

Термін окупності інвестицій 3 роки. Значення показників чистого приведенного доходу (більше 0) та індексу доходності (більше 1) свідчать про економічну та комерційну ефективність заходу.

Внутрішня норма доходності – це та ставка дисконту, при якій дисконтовані доходи від заходу дорівнюватимуть інвестиційним витратам. Внутрішня норма доходності визначає максимально прийнятну ставку дисконту, при якій можна інвестувати кошти без яких-небудь втрат для власника. $I_{RR} = 45,3 \%$. Отримане значення внутрішньої норми доходності є достатньо високим, що свідчить про високий рівень ефективності запропонованого заходу.

ВИСНОВКИ

Ефективність виробництва – найважливіша якісна характеристика господарювання на всіх рівнях. Під економічною ефективністю виробництва розуміється ступінь використання виробничого потенціалу, що виявляється співвідношенням результатів і витрат суспільного операційної діяльності. Чим вище результат при тих же витратах, чим швидше він зростає в розрахунку на одиницю витрат суспільно необхідної праці, або чим менше витрат на одиницю корисного ефекту, тим вища ефективність виробництва. Узагальнюючим критерієм економічної ефективності суспільного виробництва служить рівень продуктивності суспільної праці.

Суть проблеми підвищення економічної ефективності виробництва полягає в тому, щоб на кожну одиницю трудових, матеріальних і фінансових ресурсів домагатися істотного збільшення обсягу операційної діяльності продукції. Це означає підвищення продуктивності суспільної праці, що і є критерієм підвищення ефективності операційної діяльності.

На рівні підприємства модифікованою формою єдиного критерію ефективності (продуктивності) його діяльності може слугувати максимізація прибутку за умови економічно обґрунтованої побудови систем цін на вироблену продукцію та оплати праці залежно від кінцевих результатів операційної діяльності. Резерви підвищення прибутковості і продуктивності виробництва найбільш укрупнено групуються за трьома групами: резерви економії витрат знарядь праці; резерви економії витрат предметів праці, тобто матеріальних витрат; резерви підвищення віддачі живої праці (економії витрат праці).

Рівень економічної і соціальної ефективності виробництва залежить від чисельних чинників, що її визначають. У зв'язку з цим для практичного розв'язання завдань управління ефективністю важливого значення набуває класифікація чинників її зростання. Усі чинники доцільно класифікувати за обмеженою кількістю групувальних ознак, що сприяє визначення головних

напрямків і шляхів підвищення ефективності операційної діяльності (продуктивності діяльності підприємства).

Класифікація великої різноманітності чинників зростання ефективності (продуктивності) може здійснюватися за трьома ознаками: видами витрат і ресурсів (джерелами підвищення); напрямками розвитку і удосконалення операційної діяльності та місцем реалізації у системі управління виробництвом.

Можливі напрями реалізації внутрішніх і зовнішніх чинників підвищення ефективності виробництва не однакові за ступенем дії (впливу), використання і контролю. Тому для практики господарювання, керівників і відповідних спеціалістів підприємств важливим є детальне знання масштабів дії, форм контролю і використання найбільш істотних внутрішніх і зовнішніх чинників на різних рівнях управління виробництвом. Підприємство може і повинно постійно контролювати процес використання внутрішніх чинників шляхом розробки і послідовного здійснення власної програми підвищення ефективності виробництва, а також врахувати вплив на неї зовнішніх чинників – економічної соціальної політики держави, діяльності національних інституційних організацій розвитку інфраструктури і структурних змін у суспільстві.

У другому розділі було розглянуто методичні підходи до оцінки ефективності виробництва.

Досліджено методичний підхід оцінки ефективності виробництва через показник продуктивності системи, розроблений американським дослідником-аналітиком Д. Сінком. Він передбачає використання кількісних і якісних індикаторів стану системи, що відображають відповідність організаційно-господарської системи її цілям. Оцінювання здійснюється за результатами семи підсистем, елементи яких відображають у сукупності різні критерії оцінки. Індексні методи виміру продуктивності розкриваються у рамках багатофакторної моделі, що виокремлює такі етапи управління продуктивністю, як вимірювання та оцінювання продуктивності; планування продуктивності на підставі інформації попереднього етапу; контроль та підвищення продуктивності; вимірювання та оцінювання ефективності

управлінських рішень, спрямованих на підвищення продуктивності. Але модель Д. Сінка має ряд недоліків: планування продуктивності розпочинається з процесу постачання, в той час коли потрібно починати дослідження з визначення вимог споживачів; управління продуктивністю обмежене рамками виробничого процесу; використання співвідношення «витрати-випуск» обмежується постійною зміною балансу між прямими, накладними та капітальними витратами, що не враховано у запропонованій моделі розрахунку продуктивності та прибутковості підприємства.

Тому в роботі були проведені дослідження методики виміру, аналізу та оцінки інтегрального показника ефективності виробництва, в основі якої знаходиться ідеологія побудови системи на основі критерію економічної ефективності виробництва, що відбиває принцип раціонального господарювання – досягнення максимального результату при мінімальних витратах. У конкретному економічному прояві узагальнюючим показником є витрати на гривню виробленої продукції, а частковими показниками, відповідно – амортизація, витрати по оплаті праці й змісту персоналу й витрати сировини й матеріалів на гривню виробленої продукції. Вектор спрямованості узагальнюючого й часткових показників ефективності орієнтований на ресурсозбереження або мінімізацію витрат ресурсів виробництва.

Усебічний ріст ефективності виробництва припускає поліпшення використання його елементів за рахунок посилення режиму економії, прискорення темпів науково-технічного прогресу, підвищення інтенсифікації виробничих процесів. У рішенні цих завдань важливе місце належить економічному аналізу. Роль економічного аналізу в підвищенні ефективності виробництва складається у виявленні й кількісній оцінці впливу факторів на показники ефективності елементів виробництва: фондоємність, трудомісткість і матеріалоемність продукції, а також в оцінці ефективності виробництва в цілому.

Дослідження ефективності виробництва через систему таких критеріїв та показників надає можливість визначати «вузькі» місця у роботі підприємства та

за допомогою факторного аналізу знаходити резерви його підвищення. Саме тому, у третьому розділі було проведено оцінювання ефективності виробництва підприємств молокопереробної галузі на основі цієї моделі.

Поєднання заходів державної підтримки, зусиль підприємців та опора на міжнародний досвід дасть змогу зберегти продовольчу безпеку України і забезпечити населення високоякісною молочною продукцією в необхідній кількості, знизити імпорт, упровадити передові ресурсозберігаючі технології.

Для покращення становища молочної та молокопереробної галузі Україна повинна бути визнана як глобальний, конкурентоспроможний і надійний партнер, який відповідає потребам світового ринку та пропонує широкий асортимент якісної продукції харчової та переробної промисловості з високою доданою вартістю та аутентичними смаковими властивостями.

Отже, ринок молочної продукції України представлений широким спектром виробників, що працюють над поліпшенням та оновленням асортименту. Зважаючи на це, молочна галузь України має значні перспективи розвитку. Молочні виробники активно працюють у напрямку інновацій, підтримують сучасні харчові напрямки, що стосуються еко-продукції, додавання фруктів та злакових наповнювачів, виготовляють спеціальну безлактозну продукцію. Вітчизняний ринок молокопродуктів постійно удосконалюється. Лідери – компанії молочного ринку «Danone Україна», «Молочний альянс», «Лакталіс Україна», «Люстдорф», «Вімм-Білл-Данн Україна» займають 50% ринку. Однак, в інших виробників є шанс знайти свою нішу при наявності професійних кадрів, солідних рекламних бюджетів і якісної сировинної бази.

Таким чином, сучасна молочна галузь України – це висококонкурентне середовище, яке представлено як вітчизняними гравцями, так і світовими молочними брендами із надзвичайно широким асортиментом як традиційної, так і абсолютно нової продукції, а також зі значними перспективами розвитку.

Досліджувалися показники ефективності діяльності ПрАТ «Звенигородський сироробний комбінат» та ТОВ «Пирятинський сирзавод» у 2021-2022 рр.

На ПрАТ «Звенигородський сироробний комбінат» у 2022 р. в порівнянні з 2021 р. загальний показник економічної ефективності виробництва (ЕЕВ) збільшився на 0,009 п. Ефективність виробничої діяльності на підприємстві знизилася. У 2022 році погіршилися два показники: матеріалоемкість та трудомісткість, які зросли на 0,01 та 0,006 п. відповідно. Лише фондоємкість знизилася на 0,006 п., що позитивно впливає на витратоемкість продукції і веде до збільшення прибутку підприємства.

Підприємству слід звернути увагу на покращення ситуації з використанням оборотних активів та підвищенням ефективності використання робочої сили на підприємстві.

Загальний показник економічної ефективності виробництва на ТОВ «Пирятинський сирзавод» у 2021 р. році становив 0,23 п., а у 2022 році – 0,213 п. Ефективність виробничої діяльності підвищилася. У 2022 році погіршився лише показник матеріалоемкості, який зріс на 0,008 п. Фондоємкість і працеемкість знизилися на 0,018 та 0,006 п. відповідно, що позитивно впливає на витратоемкість продукції і впливає на збільшення прибутку підприємства.

Підприємству слід звернути увагу на покращення ситуації з використанням оборотних активів підприємств. Для цього потрібно звернути увагу на підвищення показника використання виробничої потужності. Також слід приділити увагу ефективному управлінню витратами на оплату праці та управлінню оборотним капіталом.

В якості заходу з підвищення ефективності виробництвом підприємствам запропоновано виробництво молочної продукції з підвищеними споживчими властивостями, а саме функціональних білкових продуктів (кисломолочного сиру і м'якого сиру), а також і переробки молочної сироватки.

Основними конкурентними перевагами (факторами комерційного успіху) підприємств при реалізації зазначеного інвестиційного проекту виробництва

молочної продукції підвищеної харчової цінності є значне розширення асортименту продукції; високий рівень інноваційності продукції; комплексна переробка сировини, що забезпечує відносну економію матеріальних витрат та в кінцевому рахунку веде до зростання показників прибутковості діяльності підприємства.

В роботі в якості функціональних молочних продуктів виступає кисломолочний та м'який сири. Впровадження в промислове виробництво сирів з біфідобактеріями та переробка молочної сироватки з господарської точки зору є доцільним заходом.

В даному випадку впровадження проєкту вимагатиме інвестиції в основні засоби лише в частині купівлі та установки нового (додаткового) технологічного устаткування.

Передбачається виробництво та реалізація 600 тонн молочної продукції вартістю 56400 тис. грн. Прибуток від впровадження заходу по виробництву молочних продуктів підвищеної харчової цінності становить 7978 тис. грн.

Оцінку інвестиційної привабливості та ефективності заходу зроблено за допомогою таких показників, як чистий приведений дохід (NPV), внутрішня норма доходності (I_{RR}), індекс доходності (I_d), рентабельність інвестицій (в даному випадку позикових коштів) та строк окупності інвестиційних витрат.

Термін окупності інвестицій 3 роки. Значення показників чистого приведенного доходу (більше 0) та індексу доходності (більше 1) свідчать про економічну та комерційну ефективність заходу.

Внутрішня норма доходності – це та ставка дисконту, при якій дисконтовані доходи від заходу дорівнюватимуть інвестиційним витратам. Внутрішня норма доходності визначає максимально прийнятну ставку дисконту, при якій можна інвестувати кошти без яких-небудь втрат для власника. $I_{RR} = 45,3 \%$. Отримане значення внутрішньої норми доходності є достатньо високим, що свідчить про високий рівень ефективності запропонованого заходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мелкумов Я.С. Економічна оцінка ефективності інвестицій та фінансування інвестиційних проектів. ДИС., 1997. 453 с.
2. Денискин В. В. Основы экономического прогнозирования в пищевой промышленности. М.: Легкая и пищевая промышленность, 1984. 192 с.
3. Кулаковська Т. А. Економіка підприємства (практикум): навч. посіб. О.: Астропринт, 2014. 364 с.
4. Мирошников П. С., Бутенко А. И. Экономическое обоснование целесообразности финансирования инвестиционных проектов: методические рекомендации. Одесса: ИПРЭЭИ НАНУ, 2001. 374 с.
5. Перекрест Т. В. Методологія оцінювання ефективності діяльності підприємства. *Держава та регіони*. 2011. № 4. С. 130-136.
6. Мельник Ю. О. Управління ефективністю виробництва на підприємствах з переробки плодоовочевої продукції: дис... канд. екон. наук: 08.00.04. Тернопіль: ТНЕУ, 2008. 241 с.
7. Круш П. В. Економіка підприємства: навч. посіб. К.: Ельга-Н: КНТ, 2007. 777 с.
8. Покропивний С. Ф. Економіка підприємства: підр. К. : КНЕУ, 2001 526 с.
9. Дмитрієв В. Шляхи підвищення потенціалу персоналу підприємства. *СхідСхід* 2005. №2. С.18-20.
10. Должанський І.З., Загорна Т.О., Удалих О.О. Управління потенціалом підприємства: Навч. посібник. К.: ЦНЛ, 2006. 362 с.
11. Іщук С. О. Методи визначення ефективності виробничого потенціалу промислових підприємств. Труды Одесского политехнического университета: Научный и производственно-технический сборник по техническим и естественным наукам. Одесса, 2004. Вып. 2 (22). С318-323.
12. Іщук С. О. Удосконалення методології вибору інвестиційної стратегії розвитку виробничого потенціалу регіону. *Регіональна економіка*. 2004. №4. С.87-94.

13. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навч. посібник. Київ: ЦНЛ., 2005. 352 с.

14. Синк Д. С. Управление производительностью: планирование, измерение и оценка, контроль и повышение. Пер. с англ. С. А. Рогинко, М. С. Штернгарц. М.: Прогресс, 1989. 522 с.

15. Гречухін А.С., Гречко А.В. Методи оцінки ефективності виробничої діяльності підприємств. *Актуальні проблеми економіки та управління*. 2016. Вип. 10. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/22485>

16. Криворучкіна О. В. Сучасні підходи до оцінювання продуктивності підприємства. *Стратегія економічного розвитку України*. 2012. Вип. 31. С. 145-154.

17. Літковець Ю. Оцінювання ефективності виробництва: аналіз підходів. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2013. Вип. 2 (9). С. 89-97.

18. Осіпов П.В. Інтегральний виробничий потенціал промислового підприємства: концепція виміру та оцінки. *Вісник соціально-економічних досліджень*. Випуск 15. Одеса: ОДЕУ, 2003. С. 233-238.

19. Сайт української державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 15.11. 2023)

20. Виробництво окремих видів промислової продукції. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 10.11. 2023)

21. Офіційний сайт «Звени Гора». URL: <http://www.zvenigora.com/ru/dobrodar> (дата звернення 25.11. 2023)

22. Звенигородський сироробний комбінат. URL: <https://favor.com.ua/company/zvenigora/> (дата звернення 25.11. 2023)

23. ТОВ «Пирятинський сирзавод». Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B8%D1%80%D1%8F%D1%82%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%81%D0%B8%D1%80%D0%B7%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B4 (дата звернення 27.11. 2023)

24. Фінансова звітність ПрАТ «Звенигородський сироробний комбінат». URL: профспілкова організація працівників публічного акціонерного товариства «звенигородський сироробний комбінат» - #41361437 - фінансова звітність за 2020 рік - clarity project / beta (clarity-project.info) (дата звернення 28.11. 2023)

25. Фінансова звітність ТОВ «Пирятинський сирзавод» за 2022 рік. URL: ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ ПИРЯТИНСЬКИЙ СИРЗАВОД - #00446865 - Фінансова звітність за 2022 рік - Clarity Project / Beta (clarity-project.info) (дата звернення 28.11. 2023)

26. Фінансова звітність ТОВ «Пирятинський сирзавод» за 2022 рік. URL: ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ ПИРЯТИНСЬКИЙ СИРЗАВОД - #00446865 - Фінансова звітність за 2021 рік - Clarity Project / Beta (clarity-project.info) (дата звернення 30.11. 2023)

Міністерство освіти і науки України
Одеський національний технологічний університет
Кафедра економіки промисловості

ДОДАТКИ
ДО КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

**на тему: «Економічна ефективність виробництва продукції у
молокопереробній галузі»**

на здобуття ступеню вищої освіти «магістр»

Здобувачки _____ Ткаченко Д.В.

Керівник _____ проф. Кулаковська Т.А.

Одеса – 2023

Додаток А

Таблиця 1

Система показників ефективності операційної діяльності первинних суб'єктів господарювання

Узагальнюючі показники	Показники ефективності використання		
	праці (персоналу)	виробничих засобів	фінансових коштів
Прибуток підприємства Рівень задоволення потреб ринку Виробництво продукції на одиницю витрат ресурсів Прибуток на одиницю загальних витрат Рентабельність виробництва Витрати на одиницю виробленої продукції Частка приросту продукції за рахунок інтенсифікації виробництва	Продуктивність праці Трудомісткість одиниці продукції Темпи зростання продуктивності праці Частка приросту продукції за рахунок зростання продуктивності праці Відносне вивільнення працівників Зарплатомісткість одиниці продукції	Загальна фондовіддача (за обсягом продукції) Фондовіддача активної частини основних засобів Рентабельність основних засобів Фондомісткість одиниці продукції Матеріаломісткість одиниці продукції Коефіцієнт використання найважливіших видів сировини й матеріалів	Оборотність оборотних коштів Рентабельність оборотних коштів Відносне вивільнення оборотних коштів Питомі капітальні вкладення (на одиницю приросту потужності або продукції) Рентабельність інвестицій Строк окупності вкладених інвестицій

Рис.1. Система узагальнюючих та часткових показників ефективності виробництва

Додаток Б

Таблиця 2

Багатофакторна модель вимірювання продуктивності Д. Сінка

Показник	Алгоритм розрахунку	Зміст показника
1. Визначення індексів змін продукції та витрат		
Кількісний індекс за видами продукції та витрат		Зміна обсягів виробництва та витрачених ресурсів у натуральному вираженні
Індекс цін на окремі види продукції та витрат	$\frac{\text{дохід (собівартість) поточного періоду}}{\text{дохід (собівартість) попереднього періоду}}$	Зміна цін на продукцію та ресурси
Сукупний індекс за видами продукції та витратам		Сукупна зміна обсягів реалізованої продукції та понесених витрат
2. Визначення коефіцієнтів «витрати/доходи»		
Коефіцієнт «витрати/доходи»	$\frac{\text{витрати на реалізовану продукцію}}{\text{дохід від реалізації}}$	Частка кожного елемента витрат у доходах підприємства
3. Розрахунок зважених індексів результативності		
Індекс продуктивності	$\frac{\text{кількісний індекс для сукупної продукції}}{\text{кількісний індекс для кожної групи витрат}}$	Відносна зміна продуктивності
Індекс відшкодування витрат	$\frac{\text{індекс цін для сукупної продукції}}{\text{індекс цін для кожного виду витрат}}$	Відносна зміна темпів зростання цін на продукцію відносно цін на елементи витрат
Індекс прибутковості	$\frac{\text{сукупний індекс за продукцією}}{\text{сукупний індекс за видами витрат}}$	Відносна зміна прибутковості
4. Визначення абсолютного впливу на прибуток змін зважених індексів результативності		
Вплив на прибуток змін у продуктивності	$\frac{\text{статті витрат}}{\text{кількісний індекс для сукупної продукції} - \text{кількісний індекс для кожного виду витрат}}$	Грошовий вираз впливу на прибуток змін продуктивності
Вплив на прибуток змін у цінах	вплив на прибуток сукупних змін у цінах та продуктивності – вплив на прибуток змін у продуктивності	Грошовий вираз впливу на прибуток змін цін
Вплив на прибуток змін у продуктивності та цінах	$\frac{\text{статті витрат}}{\text{сукупний індекс по продукції} - \text{сукупний індекс за видами витрат}}$	Абсолютна зміна прибутку

Додаток В

Таблиця 3

Інтегрована модель чинників ефективності виробництва (продуктивності діяльності підприємства як виробничо-економічної системи)

Чинників ефективності виробництв за класифікаційними ознаками			
Види витрат і ресурсів (джерела підвищення ефективності)	Основні напрямки розвитку і удосконалення операційної діяльності	Місце реалізації чинників у системі управління виробництвом	
		внутрішні	зовнішні
Продуктивність праці Фондомісткість продукції Матеріаломісткість продукції Природні ресурси	НТП Структура виробництва Організаційні системи управління Форми і методи організації виробництва Якість продукції Планування і мотивація виробництва	Технологія Устаткування Матеріали і енергія Вироби Працівники Організація і системи Методи роботи Стиль управління	Державна економічна і соціальна політика Інституційні механізми Інфраструктура Структурні зміни

Додаток Д

Механізм оцінки ефективності виробничого потенціалу підприємств за методикою П.В. Осипова

$$ЕЕВ = З/ВП = А/ВП + ЗП/ВП + СМ/ВП = ФЄ + ТМ + МЄ,$$

де ЕЕВ – інтегральний показник економічної ефективності виробництва;
З – загальні витрати підприємства з виробництва та реалізації продукції;
ВП – фактичний обсяг виробленої продукції за рік у вартісному вимірі.

Деагреговані показники економічної ефективності виробництва

1) ФЄ – фондоемність продукції,

$$ФЄ = А/ВП = 1/Ц \cdot 1/К_{вп} \cdot О_{П_{му}} \cdot 1/К_{Совз} \cdot Н_{а},$$

де А – амортизаційні відрахування й витрати по зносу основних засобів,
Ц – середня оптова ціна одиниці продукції;
К_{вп} – коефіцієнта використання виробничої потужності;
О_{П_{му}} – оснащеності одиниці потужності робочими машинами й устаткуванням;
К_{Совз} – коефіцієнта структури основних виробничих засобів;
Н_а – середньої норми амортизації основних виробничих засобів.

2) ТМ – трудомісткість продукції,

$$ТМ = ЗП/ВП = 1/Ц \times 1/К_{впх} \times О_{П_{рх}} \times 1/К_{Сп} \times ЗП_0,$$

ЗП – витрати по оплаті праці й утримання персоналу з відрахуваннями у фонди соціального забезпечення
О_{П_р} – оснащеності одиниці потужності працею робітників;
К_{Сп} – коефіцієнта структури персоналу;
ЗП₀ – витрат по оплаті праці й змісту одного працюючі за рік.

3) МЄ – матеріалоемність продукції

$$МЄ = СМ/ВП = 1/Ц \times 1/К_{вп} \times О_{Пок} \times 1/К_{Сок} \times П_{см},$$

де СМ – витрати сировини й матеріалів,
О_{Пок} оснащеності одиниці потужності оборотними коштами;
К_{Сок} – коефіцієнта структури оборотних коштів;
П_{см} – питомої ваги сировини й матеріалів у вартості оборотних виробничих засобів.

Додаток Ж

Таблиця 4

Динаміка виробництва молокопродукції в Україні, тонн

Найменування продукції	Рік					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Молоко та вершки незгущені й без додавання цукру чи інших підсолоджувальних речовин жирністю	53187	47942	48582	51344	43359	23171
Молоко сухе знежирене (молоко та вершки у твердій формі, жирністю не більше 1,5 %)	48489	47633	38104	34476	35714	к/с
Молоко сухе незбиране або вершки сухі незбирані (молоко та вершки у твердій формі, жирністю більше 1,5 %)	10536	11797	12943	17772	10882	11513
Масло вершкове жирністю не більше 85 %	102022	108429	105033	91600	85464	63994
Масло вершкове жирністю більше 85 % та інші молочні жири та масла	1322	2038	1462	990	999	-
Сир свіжий неферментований	70236	68159	72553	64028	78564	61915
Сир тертий, порошок, голубий та інший неплавлений (крім свіжого сиру, сиру із молочної сироватки та кисломолочного сиру)	86463	94260	97045	86065	78123	58255
Сир плавлений (крім тертого або порошкового)	26201	27142	28568	29469	30667	20883
Молоко та вершки згущені підсолоджені	44366	42830	34892	35717	36510	33180
Молоко і вершки коагульовані, йогурт, кефір, сметана та інші ферментовані продукти	293235	272170	274517	280518	264429	227809
Йогурт рідкий та сквашене молоко ароматизовані	112145	116277	125928	135790	134032	120595
Казеїн та казеїнати	6177	7203	7405	5544	5608	5470
Сироватка та модифікована сироватка в порошок, гранулах чи інших твердих формах	56551	61255	69601	59552	58592	41632
Сироватка та модифікована сироватка рідка чи в пастоподібній формі	168544	185287	168410	95042	44429	61843

Додаток 3

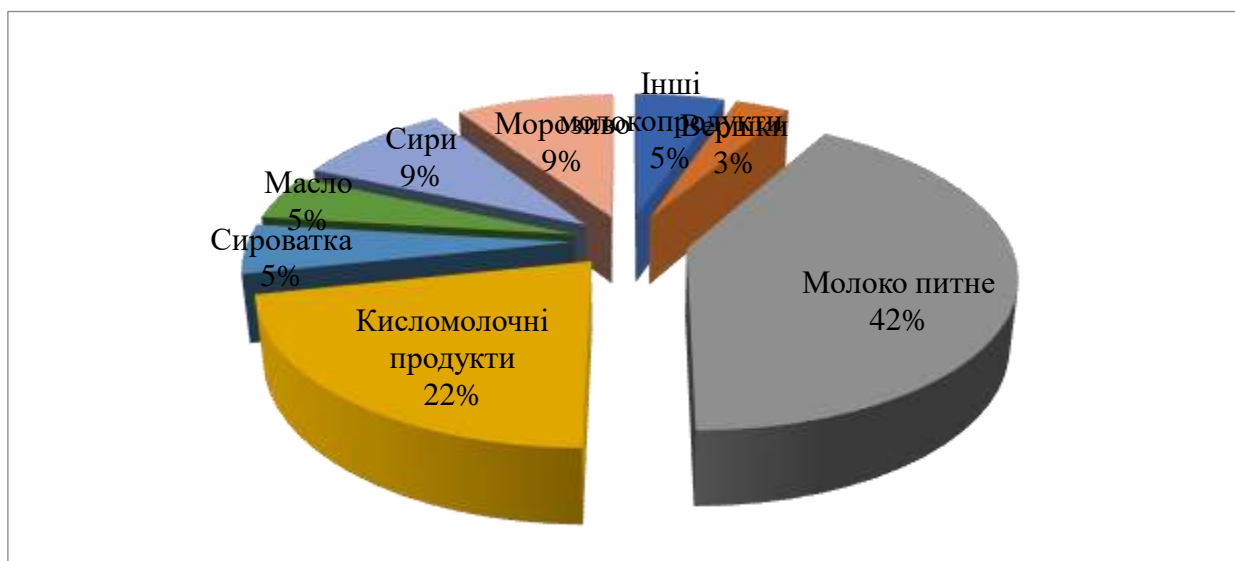

Рис. 2. Загальна структура виробництва молочної продукції у 2021 р. в Україні, %

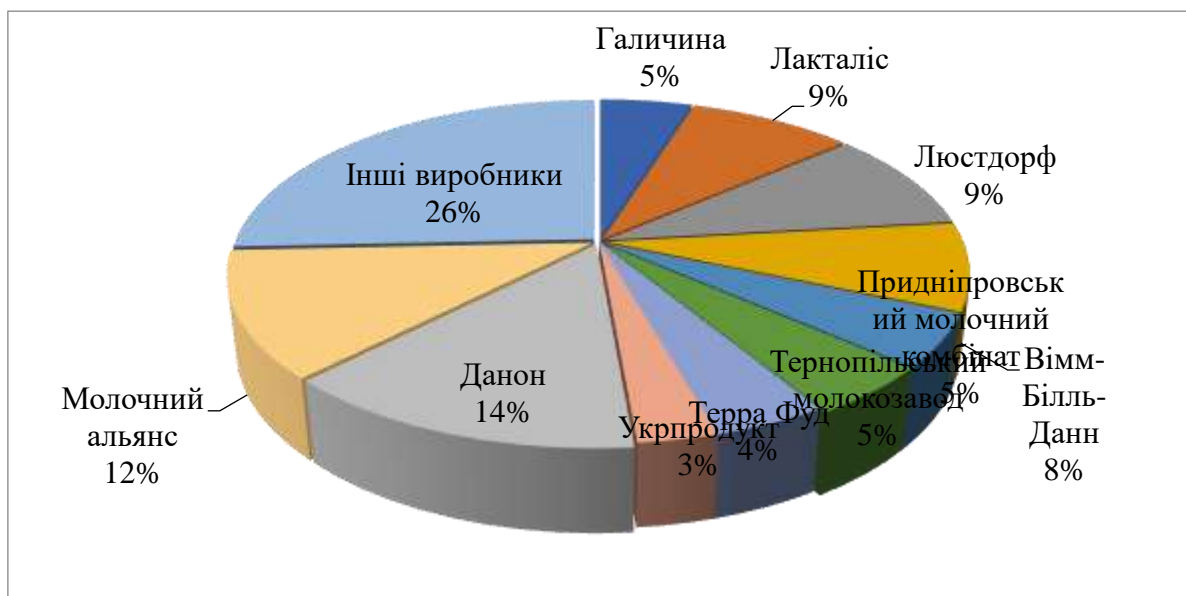

Рис. 3. Структура часток найбільших гравців молочного ринку України у 2021 році, %

Додаток К

Таблиця 5

Матриця SWOT-аналізу ринку молока та молочної продукції

Внутрішнє середовище	Зовнішнє середовище
Сильні сторони	Можливості
<p>Ефективна організаційна структура та стиль управління.</p> <p>Дотримання міжнародних стандартів якості.</p> <p>Широкий асортимент продукції, який постійно оновлюється.</p> <p>Використання молока «екстра» гатунку.</p> <p>Розвинені інформаційні ресурси (сайт, соціальні мережі).</p>	<p>Підвищення конкурентоспроможності за рахунок погіршення становища компаній–конкурентів в зв'язку з кризою, яка наразі присутня на молочному ринку.</p> <p>Поява нових ринків чи нових сегментів ринку у зв'язку з постійними інноваціями у технологічному процесі.</p> <p>Розширення ринків та обсягів експорту.</p>
Слабкі сторони	Загрози
<p>Не всі бренди даної групи компаній мають активну рекламу на телебаченні та в інтернеті.</p> <p>Відсутність формалізованої комплексної стратегії збуту.</p> <p>Вплив сезонності на споживання.</p>	<p>Зміна смаків покупців (постійне оновлення товарної лінійки конкурентів).</p> <p>Зменшення обсягів сировини, необхідної для виготовлення молочних продуктів.</p> <p>Зростання вимог покупців і постачальників.</p> <p>Збільшення цін на молочну продукцію в результаті поступового зменшення поголів'я корів.</p>

Додаток Л.1

Таблиця 6

Розрахунок часткових та інтегрального показників економічної ефективності виробництва на ПрАТ «Звенигородський сироробний комбінат» за 2021-2022 рр.

Показники	2021	2022	Відхилення
1. Фондоємкість	0,139	0,133	-0,006
1.1. Середньооптова ціна одиниці продукції, тис. грн / т	146,32	144,18	-2,15
1.2. Коефіцієнт використання виробничої потужності, частки	0,45	0,52	0,06
1.3. Оснащеність одиниці потужності робочими машинами й устаткуванням, тис. грн / т	7,881	8,105	0,22
1.4. Коефіцієнт структури основних виробничих засобів, частка	0,52	0,54	0,02
1.5. Середня норма амортизації основних виробничих засобів, частка	0,605	0,659	0,05
2. Трудомісткість	0,106	0,115	0,01
2.1. Оснащеність одиниці потужності працею робітників, люд. / т	0,040	0,039	-0,001
2.2. Коефіцієнт структури персоналу, частка	0,75	0,74	-0,01
2.3. Витрати по оплаті праці одного працюючого за рік, тис. грн / люд.	132,14	162,53	30,39
3. Матеріаломісткість	0,045	0,051	0,006
3.1. Оснащеність одиниці потужності оборотними коштами, тис. грн / т	24,86	27,95	3,09
3.2. Коефіцієнт структури оборотних коштів, частка	0,465	0,370	-0,10
3.3. Питома вага сировини й матеріалів у вартості оборотних виробничих засобів, частка	0,259	0,368	0,11
Витрати на одну грн виробленої продукції, грн / грн (ЕЕВ)	0,290	0,299	0,009

Додаток Л.2

Таблиця 7

Розрахунок часткових та інтегрального показників економічної ефективності виробництва ТОВ «Пирятинський сирзавод» за 2021-2022 рр.

Показники	2021	2022	Відхилення
1. Фондоємкість	0,154	0,136	-0,018
1.1. Середньооптова ціна одиниці продукції, тис. грн / т	224,75	277,90	53,15
1.2. Коефіцієнт використання виробничої потужності, частки	0,473	0,478	0,005
1.3. Оснащеність одиниці потужності робочими машинами й устаткуванням, тис. грн / т	14,55	15,43	0,87
1.4. Коефіцієнт структури основних виробничих засобів, частка	0,61	0,63	0,02
1.5. Середня норма амортизації основних виробничих засобів, частка	0,687	0,735	0,048
2. Трудомісткість	0,056	0,049	-0,006
2.1. Оснащеність одиниці потужності працею робітників, люд. / т	0,044	0,044	0
2.2. Коефіцієнт структури персоналу, частка	0,792	0,792	0
2.3. Витрати по оплаті праці одного працюючого за рік, тис. грн / люд.	105,58	117,72	12,139
3. Матеріаломісткість	0,020	0,028	0,008
3.1. Оснащеність одиниці потужності оборотними коштами, тис. грн / т	39,881	45,910	6,029
3.2. Коефіцієнт структури оборотних коштів, частка	0,500	0,343	-0,157
3.3. Питома вага сировини й матеріалів у вартості оборотних виробничих засобів, частка	0,109	0,238	0,129
Витрати на одну грн виробленої продукції, грн / грн (ЕЕВ)	0,230	0,213	-0,017

Додаток М

Таблиця 8

Факторний аналіз зміни витрат на одиницю продукції двох підприємств ПрАТ «Звенигородський сироробний комбінат» (№1) та ТОВ «Пирятинський сирзавод» («2) за 2021-2022 рр.

Показники	Вплив фактору	
	№1	№2
1. Фондоємкість	-0,006	-0,018
1.1. Зміна ціни одиниці продукції	0,002	-0,029
1.2. Зміна коефіцієнту використання виробничої потужності	-0,018	-0,001
1.3. Зміна оснащеності одиниці потужності робочими машинами й устаткуванням	0,004	0,007
1.4. Зміна коефіцієнта структури основних виробничих засобів	-0,005	-0,004
1.5. Зміна середньої норми амортизації основних виробничих засобів	0,011	0,009
2. Трудомісткість	0,009	-0,006
2.1. Зміна ціни одиниці продукції	0,002	-0,011
2.2. Зміна коефіцієнту використання виробничої потужності	-0,013	0
2.3. Зміна оснащеності одиниці потужності працею робітників	-0,001	0
2.4. Зміна коефіцієнта структури персоналу	0,001	0
2.5. Зміна витрат по оплаті праці одного працюючого за рік	0,022	0,005
3. Матеріаломісткість	0,006	0,008
3.1. Зміна ціни одиниці продукції	0,001	-0,004
3.2. Зміна коефіцієнту використання виробничої потужності	-0,006	0
3.3. Зміна оснащеності одиниці потужності оборотними коштами	0,005	0,002
3.4. Зміна коефіцієнта структури оборотних коштів	-0,009	-0,006
3.5. Зміна питомої ваги сировини й матеріалів у вартості оборотних виробничих засобів	0,015	0,015
Витрати на одну грн виробленої продукції, грн / грн (ЕЕВ)	0,009	-0,017

Таблиця 9

Показники економічної ефективності виробництва підприємств молокопереробної галузі України

Підприємство	2021				2022			
	ФЄ	ТМ	МЄ	ЕЕВ	ФЄ	ТМ	МЄ	ЕЕВ
1. ПрАТ «Звенигородський сироробний комбінат»	0,139	0,106	0,045	0,29	0,133	0,115	0,051	0,299
2. ТОВ «Пирятинський сирзавод»	0,154	0,056	0,02	0,23	0,136	0,049	0,028	0,213

Додаток Н

Таблиця 10

Розрахунок обсягу виробленої продукції у вартісному виразі

Продукція	Обсяг виробленої продукції т/рік	Планова оптова ціна продукції, грн	Обсяг виробленої продукції, тис. грн
Біфідовмісний м'який сир	480	110000	57600
Сироватка суха	120	30000	3600
Разом	600		56400

Таблиця 11

Розрахунок вартості сировини та матеріалів продукції «Біфідовмісний м'який сир»

Найменування	Норма витрат кг на 1 тону продукції	Ціна за 1 кг	Вартість, грн
Молоко базисної жирності	4320	10	43200
Молокозсідальний фермент, (1% розчин)	10,2	350	3570
CaCl ₂	2,7	50	135
Фруктоза	6,8	25	170
Закваска DVS, у.о	1	800	800
Всього			47875

Таблиця 12

Розрахунок строку окупності інвестицій при використанні процедури дисконтування

Показники	Роки				Сума
	1	2	3	4	
Чистий прибуток, тис. грн	6542	6542	6542	6542	26168
Амортизація, тис. грн	2777,6	2777,6	2777,6	2777,6	11110,4
Грошовий потік, тис. грн	9319,6	9319,6	9319,6	9319,6	37278,4
Коефіцієнт дисконтування (30%)	0,769	0,592	0,455	0,350	
Приведений грошовий потік, тис. грн	7168,9	5514,6	4242,0	3263,1	20188,5
Сумарний приведений грошовий потік, тис. грн	7168,9	12683,5	16925,4	20188,5	
NPV, тис. грн					3576,9
Індекс рентабельності, %					30,38
Індекс доходності					1,22
IRR, %					45,3
Термін окупності					2,93

Додаток О.1

Таблиця 13

Основні техніко-економічні показники виробничо-господарської діяльності підприємства ПрАТ «Звенигородський сироробний комбінат» до та після впровадження заходів

Показник	2022	проект	Відхилення	
			абсолютне	відносне
1. Середньорічна виробнича потужність, тонн	16500	17250	750	4,55
2. Фактично вироблено продукції, тонн	8520	9120	600	7,04
3. Коефіцієнт використання виробничої потужності, частка	0,516	0,529	0,012	2,39
4. Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн	1228396	1284796	56400	4,59
5. Середньорічна вартість основних засобів основного виду діяльності, тис. грн	247663	261551	13888	5,61
6. Фондовіддача, грн/грн	4,960	4,912	-0,048	-0,96
7. Середній залишок оборотних коштів, тис. грн	461189	466454,2	5265,2	1,14
8. Коефіцієнт оборотності оборотних коштів, оборотів	2,66	2,75	0,09	3,41
9. Середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу, осіб	870	882	12	1,38
10. Продуктивність праці, тис. грн /особу	1411,9	1456,7	44,7	3,17
11. Операційні витрати на виробництво продукції, тис. грн, у тому числі:	1284382	1332803,9	48421,9	3,77
– матеріальні витрати	809630	842313,9	32683,9	4,04
– витрати на оплату праці	141402	143344,8	1942,8	1,37
– відрахування на соціальні заходи	24964	25391,4	427,4	1,71
– амортизація	16884	19661,6	2777,6	16,45
– інші операційні витрати	291502	298218,8	6716,8	2,30
12. Витрати на 1 гривню реалізованої продукції, грн	1,046	1,037	-0,008	-0,79
13. Матеріалоємність, грн	0,659	0,6556	-0,003	-0,53
14. Фінансовий результат від операційної діяльності, тис. грн	-54617	-46639	7978	-14,61
15. Чистий прибуток, тис. грн	-56361	-49819	6542	-11,61
16. Рентабельність продажів, %	-4,59	-3,88	0,71	
17. Рентабельність продукції, %	-4,25	-3,50	0,75	-4,25

Додаток О.2

Таблиця 14

Основні техніко-економічні показники виробничо-господарської діяльності підприємства ТОВ «Пирятинський сирзавод» до та після впровадження заходів

Показник	2022	проєкт	Відхилення	
			абсолютне	відносне
1. Середньорічна виробнича потужність, тонн	13200	13950	750	5,68
2. Фактично вироблено продукції, тонн	6310	6910	600	9,51
3. Коефіцієнт використання виробничої потужності, частка	0,478	0,495	0,017	3,62
4. Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн	1753605	1810005	56400	3,22
5. Середньорічна вартість основних засобів основного виду діяльності, тис. грн	323315	337203	13888	4,30
6. Фондовіддача, грн/грн	5,424	5,368	-0,056	-1,03
7. Середній залишок оборотних коштів, тис. грн	606013	611278	5265,2	0,87
8. Коефіцієнт оборотності оборотних коштів, оборотів	2,89	2,96	0,07	2,33
9. Середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу, осіб	732	744	12	1,64
10. Продуктивність праці, тис. грн /особу	2395,6	2432,8	37,2	1,55
11. Операційні витрати на виробництво продукції, тис. грн, у тому числі:	1561371	1600105	38734,4	2,48
– матеріальні витрати	1335940	1368624	32683,9	2,45
– витрати на оплату праці	86170	88112,8	1942,8	2,25
– відрахування на соціальні заходи	21884	22311,4	427,4	1,95
– амортизація	25989	28766,6	2777,6	10,69
– інші операційні витрати	91388	92290,7	902,7	0,99
12. Витрати на 1 гривню реалізованої продукції, грн	0,890	0,884	-0,006	-0,71
13. Матеріалоемність, грн	0,762	0,756	-0,006	-0,75
14. Фінансовий результат від операційної діяльності, тис. грн	160257	174049	13792,1	8,61
15. Чистий прибуток, тис. грн	113527	124837	11309,5	9,96
16. Рентабельність продажів, %	6,474	6,897	0,423	-
17. Рентабельність продукції, %	7,271	7,802	0,531	-

Додаток П

**МІЖНАРОДНА НАУКОВО-
ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ**
**INTERNATIONAL SCIENTIFIC
AND PRACTICAL CONFERENCE**

**Актуальні проблеми в
економіці, фінансах та управлінні**

**Current issues in economics,
finance and management**

25 жовтня 2023 р.
м. Одеса, Україна

October 25, 2023
Odesa, Ukraine

Ткаченко Д. В. Теоретичні аспекти визначення ефективності виробництва.....	50
--	----

СЕКЦІЯ 2. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ
SECTION 2. INTERNATIONAL RELATIONS

Завгородня Є. О., Мельник Т. М. Проблеми забезпечення міжнародної конкурентоспроможності ІТ-сектору України.....	53
Карнаушенко Є. О. Стратегія виходу вітчизняного товаровиробника на закордонний ринок.....	57

СЕКЦІЯ 3. ОБЛІК І ОПОДАТКУВАННЯ
SECTION 3. ACCOUNTING AND TAXATION

Король С. Я., Новіков В. В. Звіт про управління як законодавчо визначена ідея інтегрованої звітності.....	62
Проскуріна Н. М., Добровольська О. С. Використання принципу безперервності в бухгалтерському обліку для цілей аудиту.....	66
Савченко Н. Л. Концептуальні підходи удосконалення обліково-контрольного забезпечення управління товарами критичного імпорту.....	69

СЕКЦІЯ 4. ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ
SECTION 4. FINANCE, BANKING AND INSURANCE

Бірюк Д. О. Основні тренди цифрової трансформації фінансово-кредитної системи.....	74
Герасименко І. О., Висіцький В. І. Удосконалення системи управління прибутком вітчизняних підприємств.....	78
Герасименко І. О., Горох Г. В. Основні передумови та методи управління дебіторською заборгованістю.....	81
Kozak, V. M. Methodological basis of financial security as a platform ensuring sustainable development of sub-jects of the agro-food market of Ukraine.....	84

УДК 65.011.4
JEL Classification: P17

Ткаченко Д. В.,
здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Одеський національний технологічний
університет, м. Одеса

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА

Для підприємств будь-якої форми власності дуже важливо враховувати фінансові результати, що відображають динаміку витрат і доходів протягом певного часу. Процес виробництва на підприємстві здійснюється за певної взаємодії трьох визначальних його чинників: персоналу (робочої сили), засобів праці та предметів праці.

Ефективність виробництва є комплексним відбиттям кінцевих результатів використання засобів виробництва і робочої сили за певний проміжок часу.

Ефективність – об'єктивна економічна категорія, яка відображає сукупну результативність суспільного виробництва, тобто є кінцевим результатом виробничого процесу після завершення всіх фаз його відтворення [1, с. 75].

Економічна ефективність – це таке співвідношення між ресурсами і результатами виробництва, за якого отримують вартісні показники ефективності виробництва [2, с. 399]. При цьому можливі три варіанти вказаного співвідношення:

- 1) ресурси і результати виражені у вартісній формі;
- 2) ресурси – у вартісній, а результати – у натуральній формі;
- 3) ресурси – у натуральній, а результати – у вартісній формі.

Економічна ефективність охоплює проблему "затрати-випуск", тобто, вона характеризує зв'язок між кількістю економічних ресурсів, які використані в процесі виробництва певного виду продукції, і кількістю отриманих в результаті виробництва продуктів та послуг. Чим більша кількість продукції отримується від використання ресурсів, тим вищою вважається ефективність суспільного виробництва. При цьому виготовлений суспільний продукт, який є результатом виробництва, повинен відповідати суспільним вимогам.

Для одержання більшого доходу від виробництва певного виду продукції необхідно підвищувати економічну ефективність виробництва даного виду продукції. Підвищення ефективності виробництва означає, що на кожну одиницю витрат і застосованих ресурсів одержують більше продукції, і відповідно, більше доходу. Це має велике значення для всієї економіки держави, тобто, для всього національного господарства в цілому і для кожного окремого підприємства [3].

Чим менше праці і ресурсів витрачається на вироблення одиниці продукції, тим більшу її кількість можна одержати при тих же засобах. Таким чином, підвищення ефективності сприяє збільшенню виробництва продукції і більш повному задоволенню потреб населення.

Взагалі, суть проблеми підвищення ефективності виробництва (діяльності) полягає в тому, щоб на кожну одиницю ресурсів (витрат) – трудових, матеріальних і фінансових – досягти максимально можливого збільшення обсягу виробництва (доходу, прибутку). Виходячи з цього, єдиним макроекономічним критерієм ефективності виробництва (діяльності) стає зростання продуктивності суспільної (живої та уречевленої) праці. Кількісна визначеність і зміст критерію відображаються в конкретних показниках ефективності виробничо-господарської та іншої діяльності суб'єктів господарювання.

Формуючи систему показників ефективності діяльності суб'єктів господарювання, доцільно дотримуватись певних принципів, які представлені на рис. 1.

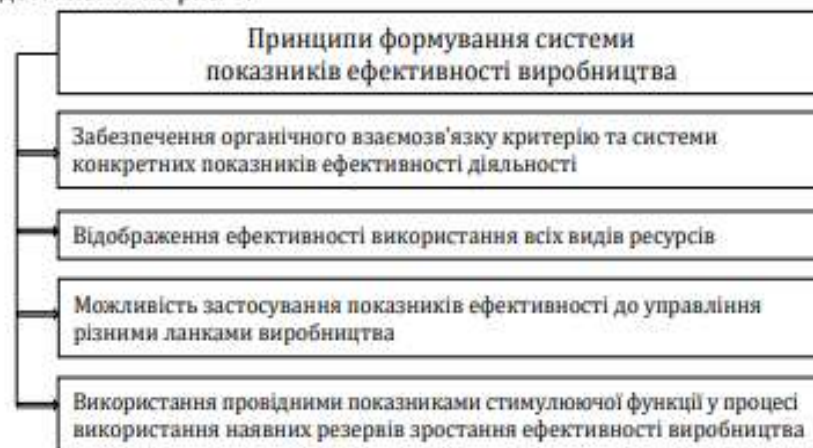

Рис. 1. Принципи формування системи показників ефективності

На основі зазначених принципів, система показників ефективності виробництва має включати кілька груп, які в свою чергу діляться на види:

- локальна (комерційна) ефективність – визначає конкретний результат виробничо-господарської чи іншої діяльності підприємства, унаслідок якої воно має певний зиск (дохід, прибуток);

- абсолютна ефективність – характеризує загальну або питому (у розрахунку на одиницю витрат чи ресурсів) ефективність діяльності підприємства за певний проміжок часу;

- порівняльна ефективність – відображає наслідки порівняння можливих варіантів господарювання і вибору ліпшого з них; рівень порівняльної ефективності відбиває економічні та соціальні переваги вибраного

варіанта здійснення господарських рішень (напрямку діяльності) проти інших можливих варіантів.

Абсолютна й порівняльна ефективність доповнюють одна одну. Визначення економічно найбільш вигідного варіанта господарювання завжди базується на зіставленні показників абсолютної ефективності, а її аналітична оцінка здійснюється порівнянням запланованих, нормативних і фактично досягнутих показників, їхньої динаміки за певний період.

Первинна ефективність – це початковий одноразовий ефект, що його одержано внаслідок здійснення виробничо-господарської діяльності підприємства (організації), запровадження прибуткових технічних, організаційних або економічних заходів.

Первинна (початкова) ефективність – майже завжди примножується завдяки багатоспрямованому та багаторазовому використанню названих заходів не лише на даному, а й на інших підприємствах, в інших сферах діяльності. Тоді можна казати про так звану мультиплікаційну ефективність, яка виявляється здебільшого в кількох специфічних формах - дифузійному та резонансному ефектах, а також ефектах стартового вибуху, супровідних можливостей та акселерації.

Отже, ефективність – економічна категорія, що відображає співвідношення між одержаними результатами і витраченими на їх досягнення ресурсами. Одним із показників ефективності є рентабельність, за якої підприємство за рахунок грошової виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) повністю відшкодовує витрати на її виробництво й одержує прибуток як головне джерело розширеного відтворення.

Також можна сказати, що ефективність – це досягнення стратегічного прибутку на кожному етапі розвитку підприємства при забезпеченні фінансової сталості та платоспроможності, оптимального співвідношення рентабельності та ризику.

Список використаних джерел

1. Питер Э. Лэнд. Менеджмент – искусство управлять / Пер. с англ. М.: ИНФРА-М, 1995. 144 с.
2. Марцин В. С. Економіка торгівлі. Підручник. Київ: Знання, 2006. 402 с.
3. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: підручник. 2-ге вид., доп. і перероблене. К.: КНЕУ, 2002. 624 с.